FRANKLIN-NANSEN-PEARY

NA KRAJNJEM SJEVERU

15836

ILUSTROVANA
OMLADINSKA
BIBLIOTEKA

UREDNIK
VELJKO·STEPANOVIĆ

IZDAVAČ
KNJIŽARA·Z·i·V·VASIĆA
ZAGREB

NA KRAJNJEM SJEVERU

SASTAVIO
JAKŠA SEDMAK

1928

POLARNA PUTOVANJA OD NAJSTARIJIH VREMENA
DO DANAS

PO ORIGINALNIM PUTOPISIMA NAJGLAVNIJIH PUTNIKA
NA DALEKI SJEVER

SASTAVIO

JAKŠA SEDMAK

UVOD

Čovjek je tek malo po malo upoznao prostrani stan, koji mu je odredila Priroda. Vijekovi su prohujali, dok nije sva zemaljska kugla naseljena, a opet novi, dok su mnoge naseobine izumrle ili pale u zaborav kod svojih najbližih susjeda. Tako mnogi, negda naseljeni krajevi, koji su bili morima, pustinjama ili golemim bregovima odijeljeni od ostalih ljudskih naselja, postadoše kasnije nepoznati starome svijetu, kako nazivamo one krajeve na zemlji, koji su od vajkada bili najgušće naseljeni i koji su prednjačili cijelom svijetu i kulturi.

Trgovci i ratnici skidali su tokom vijekova malo po malo koprenu, koja je skrivala zaboravljene krajeve zemaljske, a vodila ih je želja za dobitkom, želja za osvajanjem. Sebična svrha bila je motivom svih ekspedicija, počevši od one, koju je opremio nekada Salomon u zlatnu zemlju Ophir, pa do Kolumba, Vasca de Gama i dalje.

To ne znači, da svi ti istraživaoci, vodjeni skroz prozaičnim sebičnim ciljevima, nisu stekli zasluga za čistu nauku obogativši naše geografsko i ino znanje.

Trebalo je da prodje još mnogo vijekova, pa da istraživanje naše Zemlje postane samo sebi svrhom. S napretkom civilizacije mijenja se i motiv daljnjih istraživanja. Dok su nekada carevi i kraljevi opremali istraživače na put zato, da im prošire carevine i kraljevine, da podjarme ovaj ili onaj daleki narod, da donesu zlato i srebro, da preotmu konkurenciji izvjestan produkat tražen u trgovini ili da ovoj zapriječe na odredjenom mjestu prolaz itd. itd., u naše vrijeme države, naučni instituti, a i široka javnost

šalju na takova putovanja manje vojnika, a više naučenjaka, koji svi imaju idealnu svrhu, da svojim radom doprinesu nešto razvoju nauke. Svi se civilizirani narodi upravo natječu u toj plemenitoj utakmici, a naše današnje tehničke stečevine omogućavaju, da i oni, koji ne sudjeluju lično u takovim poduzećima, u duhu sudjeluju, prateći u novinama tako reći svaki pokret dalekog broda ili aviona. Mentalitet našeg vremena nije isti kao nekada: on je postao bolji, plemenitiji, zajednički. Danas na najmanju nepravdu plane čitavi kulturni svijet, dok se nekada njima nasladjivao onaj, koji ih je vršio, a drugi su ih tupo gledali i trpili. Danas naučni problemi zanimaju najšire slojeve.

Težnja za znanjem, za usavršenjem postaje pomalo opća, pa ako potraje ta mirna evolucija, ona će, unatoč svih povremenih potresa kao što je bio i svjetski rat sa svojim nesretnim posljedicama, čovječanstvo, prije ili kasnije, dovesti do onog ideala, koji lebdi pred očima i revolucionarima, a to je do prave kulture ljudske, koja ne će više poznavati ni privilegiranih ni pastorčadi.

Da današnji naraštaj nije po svom mentalitetu bolji, zar bi se mogla protumačiti ona željezna volja osvojiti polove zemaljske kugle, dvije točke, koje osim leda i smrti ne mogu ništa drugo da pruže onome, koji se odvaži, da ih dosegne. A ipak se našlo toliko junaka, koji su godine i godine nastojali, boreći se s najtežim neprilikama i opasnostima, da dostignu spomenutu metu. Samo ona sveta vatra, koja u svakom čovjeku tinja, a koja se u tih vanrednih ljudi razbuktala do pravoga ognja, bila je pokretač njihovih podviga. Od svih ekspedicija, koje su imale svrhu, da upoznaju čovjeka s majkom zemljom, najidealnije su svakako ekspedicije u polarne krajeve. To su čisto idealna poduzeća i u njima nema sebične natruhe. Trebalo je imati mnogo ideala, mnogo vjere u samoga sebe, mnogo drugih

vrlina, pa da ne kloneš prije reda u ljutoj borbi s dušmanskom prirodom. Svaki pojedini istraživalac počinio je čudesa od junaštva, iako nisu tako poznata i slavljena kao ona sa poljana bojnih. Svaki pojedini od onih nebrojenih, koji su godine i godine odlazili u predjele vječnoga snijega i leda, svaki je učinio nešto za napredak nauke. Da nije bilo onih prvih odvažnih moreplovaca, koji su u neprikladnim drvenim brodovima kušali prodrijeti na najvišu točku Arktike ili Antarktike, ne bi bilo njihovim kasnijim nasljednicima pošlo za rukom stići na željkovanu metu. Divan je to primjer što su kadri postići zajednički napori svih naroda, a u isto vrijeme i pojedinci, ako zanosno pregnu na jedan posao, pa ma bio ne znam kako težak ili čak, naoko, i nemoguć. Bilo je i u toj plemenitoj utakmici upravo herojskih djela, bilo je i dramatskih, pa i tragičnih zgoda i nezgoda. Jedno stoji, da je povijest polarnih ekspedicija puna sjajnih primjera ljudske odvažnosti, izdržljivosti i vječne težnje za nekim idealom.

Devetnaesti je vijek osim mnogih drugih kulturnih stečevina donio čovječanstvu i mnoštvo marljivih i neustrašivih istraživača, koji su skinuli velo s mnogih mjesta naše planete. Još prije nekoliko decenija bile su geografske karte pune bijelih neispisanih mjesta, koja su jasno svjedočila, da o mnogim krajevima na površini zemaljskoj nemamo ni pojma. Malo po malo iščezla su tečajem zadnjih decenija devetnaestoga vijeka ta prazna mjesta i danas se nalaze još samo u objema polarnim zonama. Tu se nalazi još uvijek prostrano polje rada, jer oko sjevernog pola imade površina velika poput Rusije, a oko južnog pola prostor velik kao čitava Evropa, koji je još uvijek nepoznat. Iako su danas već osvojeni i Sjeverni i Južni pol, ono, kako rekosmo, imade još uvijek golemih krajeva oko njih, na koje još nikada nije stala ljudska noga i koji mogu da skrivaju u svom krilu mnoga iznenadjenja.

Naročito je, spram prije, mnogo napredovalo istraživanje Južnoga pola, koje je bilo posve zanemareno radi velike daljine onih krajeva od drugih naseljenih zemalja, kao i radi nepristupačnosti kopna, koje se tamo nalazi. Oko Sjevernog pola imade ljudskih naselja čak preko 70. i 80. stepena sjeverne širine, tako da istraživač vazda može u slučaju nužde, potražiti spas u naseljenim krajevima. Oko Južnog pola se, naprotiv prostire nestalna i nemirna vodena pustinja, u koju dopiru krajnji vršci južnih zemalja samo do 34° (Afrika), 47° (Nova Zeelandija) i 56° (Amerika) južne širine. Ono malo ostrva, što je razasuto po toj golemoj morskoj površini, nije naseljeno i nema nikakove više vegetacije, baš kao ni antarktičko kopno.

Može se reći, da su polarna istraživanja usavršavana prema napretku nauke, koja je malo po malo i tu raspršila mrak prošlih vijekova. Mjesto prijašnjih maštanja o tim dalekim krajevima, u kojima gospodare razna nadzemaljska, manje ili više opasna bića, donose pojedini istraživači točne podatke o onome, što su tamo vidjeli i doživjeli i tako jedan drugome pomažu, da se sazna istina. Napredak tehnike služi smjelim putnicima, da što bolje izvrše svoju zadaću, a medicina im pomaže, da se uspješno uhvate u koštac s nekada strašnom bolešću skorbuta, od koje su toliko patile prve eskpedicije, koje su odlazile na daleki Sjever.

Polarna istraživanja nisu još završena, iako je prestalo grozničavo jurišanje na jedan i na drugi pol. Imade još mnogo neriješenih problema geografskih, geoloških, bioloških, meteoroloških i kako se sve ne zovu. A osim toga valja istražiti napred spomenute goleme još nikako ne istražene prostore. Kad sve to bude učinjeno, kad svi rezultati raznih ekspedicija budu u tančine proučeni, bit će riješena mnoga zagonetka, a time ljudskom napretku pružena mogućnost, da iskoristi rezultate naučnog istraživanja.

I.

POLARNA PUTOVANJA U STAROM I SREDNJEM VIJEKU

Prvu polarnu ekspediciju poduzeo je, koliko je danas nesumnjivo utvrdjeno, Grk Pytheas iz Marsilije (današnji Marseille), oko godine 325 prije Isusa. Ploveći pokraj Britanskih ostrva prema Sjeveru, stigao je Pytheas do nekog ostrva, koje se nalazilo šest dana daleko na Sjever od Britanije i u susjedstvu zamrznutog mora. Teško je odrediti, koje bi to ostrvo moglo biti. Island nije; možda su bila glavna ostrva Shetlanda, a možda je bila i Skandinavija. Pytheas ne spominje imena toga ostrva, koje se kasnije prozvalo Thule. Još u 5. stoljeću poslije Isusa znalo se za Pytheasove spise, ali kad se kasnije izgubiše, nije se više pouzdano znalo, gdje zapravo leži zemlja Thule. Iako se tako obično nazivao Island, to je ime ipak označivalo općenito kraj svijeta, pošto se pričalo da se za jedan dan od zemlje Thule može doploviti do nekog nemirnog maglovitog mora, gdje nema više ljudi, a ne može se njime ni ploviti.

Tek u 8. stoljeću poslije Isusa zna se za irske monahe, koji su prvi put stupili na današnji Island, a sredinom 9. vijeka počinju se pustolovna krstarenja Normana po moru. Još prije, nego li je norveški plemić Othere oplovio Skandinaviju, da vidi, koliko se proteže na Sjever, upoznali su normanski ribari jedan dio tamošnjih krajeva. Po točnim podatcima, koji su nam sačuvani iz tog vremena, zna se, da je Othere prvi put oplovio evropski

Nordkap i dospio u Bijelo More do kandalakčanskog zaliva.

Ali su mnogo važnija normanska putovanja na Zapad, koja su bila povodom, da su Normani još prije Kolumba, dakle još u srednjem vijeku, otkrili Ameriku. Neki normanski gusar imenom Naddod zalutao je u 9. vijeku daleko na Zapad, gdje je našao Island, koji je prozvao radi njegovih visokih snježnih bregova Snowland, a da nije znao da je ta zemlja ostrvo. To je konstatirao tek njegov zemljak Gardar, koji ga je oplovio unaokolo, a kašnje su ostrvo prozvali Islandom radi santa, koje okružuju njegove obale. Od godine 874. počeše se mnogi Normani naseljavati na Islandu, gdje osnovaše gradić Reykjavik.

Oko godine 920. bacila je bila bura nekog drugog gusara, imenom Gunbjörn, čak u blizinu Grönlanda, te je ovaj tako bio prvi Evropejac, koji je ugledao to ostrvo. Ali tek poslije 65 godina stupio je na nj Erik Rauda (Crveni), koji je bio iz domovine protjeran radi nekog ubijstva i drugih stvari. Da bi primamio koloniste, prozvao je Erik novu obalu Grönlandom, iako ova ne opravdava to ime. Tako se naseli ubrzo komadić zapadne obale kao i južni okrajak istočne strane, koji nije uvijek zaledjen. Naseljenici su tada počeli na sve strane istraživati svoju okolinu, došavši čak i do sjevernog ruba američkog kopna. Godine 1000 stupio je Erikov sin Leif kao prvi Evropljanin na američko kopno, otkrivši Helluland (kamenu), Markland (šumovitu) i Vinland (zemlju gdje rodi vino). Neki Thorgil istraži istočnu obalu Grönlanda, a 1194. dospješe Normani s Grönlanda i do ostrva Jan Mayen ili današnjeg Spitzberga Kasnije postade Grönland kršćanskom kolonijom, koja je postojala nekoliko vijekova, a brojala nekih 3.000—4.000 duša. Naseljenici su se bavili stočarstvom, lovom i ribarstvom

trgujući uza to s Islandjanima i s Norvežanima. Nešto zabrana slobodnog trgovanja, nešto strašna kuga u 14. vijeku, bilo je razlogom, da je ta kolonija propala, pošto se ostanci kolonista pomiješaše s urodjenicima, u koje se pomalo pretopiše. Tek jedno stoji, da se u Evropi bilo sasvim zaboravilo na Grönland, dok ga nisu u drugoj polovici 15. vijeka nanovo otkrili Normani, otkrivši ovaj put i sam američki kontinenat.

Jedino u starim kronikama, koje medjutim nisu onda bile mnogo poznate, imade spomena o tim dalekim zemljama. Ali je istina iscifrana raznim fantazijama pojedinih pisaca. Kronike spominju, kako se u sjevernom oceanu nalazi više ostrva, kako se iza ovh prostire samo led i tmina, te more, koje je stinuto (mare cronium, pigrum, congelatum, concretum) i puno morskih nemani, a po njemu se ne može ploviti. Oko Islandije nagomilane ledene sante crne se od starosti, sasvim su se posušile tako da mogu gorjeti, a u blizini Grönlanda nalazi se kraj svijeta, koji je slikovito prikazan kao neka provalija, u koju se ruši voda.

Islandski anali spominju, da je 1194. otkrivena zemlja Svalbardi. Misli se, da su to bili Spitzbergi. Na Istoku su Norvežani, loveći kitove i tuljane, doprli do Nove Zemlje.

Norvežani su bili učitelji Englezima u plovidbi preko Oceana za kasnijih vijekova i nije puki slučaj, da su takova putovanja na Zapad polazila baš iz Bristola, gdje je bilo onda mnogo norveških naseobina, koje su mnogo trgovale sa svojim zemljacima na Islandu.

II.

TRAŽENJE SJEVERO-ZAPADNOG I SJEVERO-ISTOČNOG PROLAZA DO 19. VIJEKA

Kad je otkrivena Amerika koncem 15. vijeka, nastalo je novo doba i za polarna istraživanja, koja su prestala s propašću normanskih kolonija na Grönlandu. U duhu ondašnjeg vremena nisu otkrivači pomorskih puteva u Indiju dozvoljavali ostalim narodima, da se njima služe, nego su jedino Španjolci i Portugalci zadržali monopol trgovine s Indijom. Ali pošto su i drugi narodi, naročito Englezi i Holandjani, željeli, da i oni sudjeluju u tom dobrom poslu, nastojali su da dodju u Indiju drugim kojim putem, a to je bilo moguće samo tako, ako oplove sjevernu Aziju ili Ameriku, što je uostalom moralo biti i mnogo bliže, nego li je bilo oko južnog rta Afrike. Tako je započeo koncem 15. vijeka na poticaj Sebastiana Cabota čitav niz putovanja — svih zajedno 184 — koja su imala svrhu, da nadju sjevero-zapadni odnosno sjevero-istočni prolaz. Pošto je takov posao bio veoma težak radi nepogodnih klimatskih prilika, naročito radi leda, u kojemu bi obično propali izaslani brodovi, prestadoše ta putovanja sasvim u 17. vijeku.

Genovezac John Cabot otkrio je godine 1497., stojeći u engleskoj službi, Labrador, ali je mislio, da je našao neku zemlju na istočnoj obali Azije. Njegov sin Sebastian nastavio je očeva putovanja, praveći mnoge planove kako da pronadje put u Kinu. Ali uslijed golemih poteškoća odustadoše Englezi od daljnjih pokušaja, da sjeverozapadnim putem dodju u Istočnu Aziju, nego na nagovor Sebastiana Cabota osnovaše jedno englesko trgovačko društvo, koje će sjevero-istočnim morskim putem pokušati doći u vezu s Kinom.

Po nalogu tog novog društva otploviše Hugh Willoughby, Richard Chancellor i Stephen Burrough put Istoka, ali ih bura zaustavi već kod Sjevernog rta. Willoughby stiže do Nove Zemlje ili do ostrva Kolgujeva, gdje nadje mnogo ruskih ribara, te morade prezimiti na poluostrvu Kola. To prvo poznato zimovanje Evropljana u polarnim krajevima svršilo se vrlo bijedno, jer su svi članovi ekspedicije, njih 62, pomrli od gladi, studeni i skorbuta. Willoughby-evi drugovi medjutim živi i zdravi stigoše do rijeke Dvine, a odatle se odvažiše na put u samu Moskvu. Tamo sklopiše s carem Ivanom Groznim trgovački ugovor, koji je bio povodom mnogim daljnjim putovanjima kao i osnivanju luke Arhangelsk. Kasnije je Burrough otkrio i otok Vajgač, već davno poznat ruskim pomorcima, ali nije mogao prodrijeti u Karsko more. Potonje nije uspjelo ni kasnijoj ekspediciji Peta i Jackmana, koji doduše udjoše 1580. u Karsko more, ali ih tu zaustaviše ledene sante. Na povratku kući nestade Jackmanov brod, a s njime i Jackman sa svim drugovima.

Radi tih neuspjeha, a i da ne bi ozlovoljili Ruse, Englezi napustiše daljnja putovanja na Sjeveroistok. Njihovo mjesto zauzeše Holandjani, koji su medjutim takodjer bili uspostavili živ trgovački saobraćaj s Rusijom. Holandjani odrediše nagradu od 25.000 forinti onome, tko nadje sjeveroistočni prolaz i poslaše od 1594.—1597. tri ekspedicije, koje su vodili Naij, Tetgales, Rijp, Heemskerk i Willem Barents. Ovaj potonji je bio jedan od najodličnijih holandjanskih pomoraca. Kroz Karsko more dospješe do Samojedskih poluostrva i oploviše Novu Zemlju, a onda nadjoše neko ostrvo, koje prozvaše Medvjedjim ostrvom, po medvjedu, kojega tamo ubiše. Na visokom Sjeveru pohodiše neki arhipelag, koji radi šiljastih bregova na njemu prozvaše Spitzbergen. Najzad moradoše Barents i Heemskerk

prezimiti na sjeveroistočnom kraju Nove Zemlje. Premda su se bili dobro spremili za takav slučaj, ipak je to zimovanje bilo upravo strašno. Zima je bila tako užasna, da im se na tijelu smrzavalo odijelo i obuća, a u drvenoj kućici, u kojoj je neprestano gorjela vatra, ledile im se postelje, dok su spavali. Neprestano su tapali po krovu medvjedi i lisice, zavlačeći se često u dimnjak, u kojem bi ih obično ubili. Najzad se, poslije teških devet mjeseci, opet odmrznu more. Ali im brod unatoč čvrste gradje i oblika, koji je bio sličan Nansenovom brodu »Fram« zdrobi led, te moradoše krenuti kući u dvjema čamcima. Heemskerka i većinu njegovih ljudi spasiše ruske ladje. Samo pet ljudi umrije od skorbuta i od za onda još nepoznatih napora polarne zime, medju njima i Barents.

1653. opremiše Danci tri broda sa zadaćom, da potraže sjeveroistočni prolaz. Stigavši do Nove Zemlje i pošto uzalud pokušaše prodrijeti u Karsko more, vratiše se kući preko Islanda i Grönlanda. 1664. i 1688. probio se holandjanski lovac na kitove Vlaming u Karsko more, koje nije bilo zamrznuto. Medjutim se o tim njegovim putovanjima s pravom mnogo sumnja. Zadnji neuspjeli pokušaj, da se nadje sjeveroistočni prolaz učini Englez John Wood, a onda doskora putovanja prestadoše za dugo vremena, da se opet nastave sredinom 19. vijeka.

Ali zato oživje u Engleskoj želja, da se nadje sjeverozapadni prolaz. Prvo se dade na posao Martin Frobisher, koji od 1576. do 1578. podje tri puta na Sjeverozapad s namjerom, da nadje pomenuti prolaz. Ali on dospije samo do Baffinlanda ili kako se onda to ostrvo zvalo — do Meta incognita (nepoznati cilj). To ime odabraše zato, da bi otkrivenu zemlju što više sakrili ostalom svijetu. Frobisher je tamo naime našao nekakov crni kamen metalnoga sjaja, za koji on mišljaše da sadržava mnogo zlata i kojim natovariše čitave

PROPAST FRANKLINOVE EKSPEDICIJE

ladje, dok nisu u Engleskoj ustanovili, da je metal bez veće vrijednosti, u kome imade nešto bakra. I nadjeni Frobisherov zaton, za koji je mislio, da vodi ravno u Istočnu Aziju, pokaza se naskoro kao običan zaton. Iako je Frobisher po spomenutom zatonu, koji je smatrao putem u Istočnu Aziju, postavio vojne straže, da ga osigura Engleskoj, nije opazio, da je našavši Hudsonov prolaz, našao pravi vodeni put, koji vodi u Aziju, pa nije stoga polagao na nj nikakove važnosti.

Mnogo više uspjeha postigao je John Davis na svoja tri putovanja, što ih je poduzeo 1585.—87. Davis prodje pokraj najjužnijeg dijela istočnog Grönlanda, koji prozva Land of Desolation t. j. očajnom zemljom, i obadje zapadnu obalu tog najvećeg ostrva na zemlji, kroz Davisov prolaz, čak preko 72°N, a onda okrene prema Baffinlandu i u Hudsonov prolaz. Davisova putovanja su bila povodom, da je u tim vodama nanovo oživio lov na kitove, a Davis je i to dobro slutio, da je čitava Sjeverna Amerika raskomadana na mnogo ostrva.

Najvažnija su bila četiri polarna putovanja Engleza Henry Hudson-a u godinama 1607.—11. Hudson je htio preko pola stići u Istočnu Aziju, pa je zato pošao bio istočnom obalom Grönlanda do 73° N. Pošto ga tu zadržaše ledene sante, otplovi na Spitzberge i odavle se ponovno probi dalje na Sjever, dostigavši 80°23' N. Kad ga je i tu zaustavio led, obidje još samotno ostrvo Jan Mayen.

Onda se uputi na Istok na svom drugom putovanju, ali stiže samo do južnog kraja Nove Zemlje, gdje se zadrži kratko vrijeme. Naskoro poslije toga otplovi Hudson, sada u službi Holandije, ponovno u Novu Zemlju, a kad mu led nije dozvolio, da se iskrca, on ode u Sjevernu Ameriku. Tu opazi širok fjord, za koji je mislio, da je tako dugo traženi prolaz. Ali taj tobožnji prolaz bijaše samo rijeka

Hudson, koja imade široko ušće, a ovo je zavelo Hudsona na spomenutu pomisao.

Na zadnjem putovanju prodje Hudson prolazom, kojim je još Frobisher prošao bio, ali s tom razlikom, da ga je Hudson potanko istražio, zbog čega je i prozvan njegovim imenom. U Hudsonovom zalivu, koji je neumorni pomorac smatrao Južnim morem, u koje je najzad stigao, htjede da prezimi i onda nastavi svoja istraživanja. Ali mu se momčad pobuni i na kraju krajeva izbaci iz broda njega sa sinčićem i s osam bolesnih mornara i na jednoj brodici prepusti sudbini. Nikad se više nije ništa za njih saznalo.

Button i Ingram bili su kasnije poslani da potraže Hudsona i da nastave njegovo djelo, ali mu ne nadjoše ni traga ni glasa, iako su oplovili čitav Hudsonov zaliv. Donijeli su samo glas, da se opažanja plime i osjeke u zalivu podudaraju s opažanjima u Tihom Oceanu, pak je sva prilika, da postoji veza izmedju ovoga i Hudsonova zaliva. To potaknu novu ekspediciju, koju su vodili iskusni pomorci Robert Bylot i William Baffin. Dva putovanja uvjeriše ih, da nema ni u Hudsonovom ni u Baffinovom zalivu prolaza. A ipak je Baffin bio na povratku iz Smithsunda, gdje je dospio čak do 78° N., prošao pokraj Lancastersunda, koji se smatra glavnim vratima sjeverozapadnog prolaza. Ali baš tu, kao kasnije John Ross, izgubi nadu, da bi mogao naći prolaz kroz moreuz zatvoren ledenim santama. Pošto je bio smatran autoritetom, prestadoše poslije njegova puta tražiti prolaz, pogotovo zato, jer su i kasnije ekspedicije Jens-a Munka, Luke Fox-a i Thomasa James-a ostale bezuspješne. Čak nije mogla ni velika nagrada od 20.000 funti sterlinga, koju je obećala 1743. engleska vlada onome, tko nadje sjeverozapadni prolaz, nikoga osokoliti, pa su prošla gotovo dva vijeka, dok se nisu zainteresovani krugovi nanovo odlučili, da pokušaju riješiti ovaj problem.

Tim veća pažnja posvećivala se kanadskom kopnu, osobito od onda, otkada je Hudsonbay-Company izaslala bila nekoliko ekspedicija sa zadaćom da istraže njezino ogromno područje. Tako su Middleton i Moore istraživali sjeverozapadnu obalu Hudsonova zatona, dok je Samuel Hearne 1771.—72. otkrio Coppermine River, slijedeći tu golemu rijeku sve do ušća u Ledeno more. Još je uspješnija bila ekspedicija škotskog trgovca Aleksandra Mackenzie-a, koji se spustio 1789. niz kanadsku golemu rijeku — prozvanu kasnije njegovim imenom — sve do samoga ušća.

Britanski ribolov oko Spitzberga i Grönlanda cvao je najviše izmedju 1752. i 1820. Od mnogih hrabrih kapetana, koji su zapovijedali brodovima, što su onamo svake godine odilazili, vrijedno je spomenuti William-a Scorerby-a, koji je važan ne samo kao lovac na kitove, nego i kao naučni posmatrač. On je ostavio i zanimiv opis proputovanih artičkih krajeva. Osim Engleza zalazili su u rečene polarne krajeve i mnogi holandeski brodovi, loveći poglavito kitove.

Od Martens-a imamo opis Spitzberga. 1707. kapetan Cornelis Gilies ugleda istočno od sjev. obale Spitzberga na 80° N. Giliesland. Od 1719. počeli su Holandjani loviti kitove u Davisovom moreuzu i na zapadnoj obali Grönlanda i to potraja nekih 60 godina.

Radi potpunosti valja spomenuti i rad Rusa, koji su poslije osvojenja Sibira počeli istraživati njegove sjeverne obale. 1648. Kozak Simeon Dežnev doprije do Beringova tijesna, 1738. istražiše dva ruska oficira golemi prostor od Arhangelska do ušća Oba i Jeniseja, dok je 1735. poručnik T. Čeljuskin stigao do rta, koji dobi njegovo ime i koji Čeljuskin obidje na saonama 1743. godine.

U ruskoj službi bio je i Danac Vitus Bering, koga car Petar Veliki imenova 1725. vodjom jedne ekspedicije. U julu 1728. Bering ustanovi moreuz izmedju Azije i Amerike. Istražujući američku stranu tjesnaca umrije Bering, pošto mu se prije toga razbio brod.

Godine 1771. otkri ruski trgovac Ljakov novu Sibiriju i dobi od carice Katarine isključivo pravo traženja fosilne slonove kosti, kojem se mnogo stalo trgovati. Otoke, koje je otkrio Ljakov, istražio je još bolje oficir Hederström 1809., a onda navališe onamo čitave legije tražilaca slonove kosti.

Valja još spomenuti i ekspediciju sa kapetanom Čičakovim na čelu, koja je bila 1764 poslana na Spitzberge i koja je doprla samo do 80° 31' N.

III.

TRAŽENJE SJEVEROZAPADNOG PROLAZA U 19. VIJEKU

Putovanje Scoresby-a starijeg i mladjeg kao i propaganda sekretara engleskog admiraliteta John Barrow-a, koji se proslavio svojim istraživanjima po Africi, oživje ponovno u Engleskoj interes za polarna istraživanja uopće, a za sjeverozapadni prolaz napose. Ovaj prolaz nije više mogao s obzirom na ono što se znalo o krajevima, gdje se tražio, imati praktičke vrijednosti, ali je Barrow umio dokazati svojim zemljacima, da je Engleska, kao najveća pomorska vlast dužna posvetiti svoju pažnju i naučnim problemima. Osim toga ukazivao je na korist od ribolova i od trgovine raznim krznima, što se sve moglo razviti samo onda, ako se krajevi, koji obiluju i jednim i drugim, valjano istraže. Konačno su, dokazivao je Barrow, polarna putovanja

dobra škola za englesku mornaricu, jer oni, koji budu sudjelovali u takovim putovanjima, stiču velika iskustva, koja će moći kasnije iskoristiti. Na taj način podje za rukom Barrow-u, koji se smatra ocem modernog polarnog istraživanja, da je engleska vlada počevši od 1818. snosila troškove svih polarnih ekspedicija, smatrajući ih od sada narodnom engleskom stvari. Ponovno je raspisana golema nagrada od 20.000 funti za pronalazak sjeverozapadnog prolaza, a osim toga posebna nagrada stavljena u izgled onome, tko dodje do 110. stupnja zapadne dužine.

Prvi poduze takovu veću ekspediciju John Ross, pod čijom se komandom nalazio i njegov sinovac James Clarke Ross, kasniji otkrivač južnog polarnog kopna. Pod istom komandom nalazili su se i W. Robertson te Edward Sabine. Drugim brodom, koji je sudjelovao u ekspedciji, zapovijedao je William Edward Parry, sve sami ljudi, koji su se kasnije veoma proslavili kao polarni istraživači. U aprilu 1818. odoše iz Engleske, a već u augustu nalazili su se na sjevernom rtu Baffinovog zatona. Tog dana postigao je bio Ross i svoju najvišu sjev. širinu t. j. 76° 54'. Odatle udariše na Zapad, a putnicima se otvori Lancastersund. Rossu se pričini kao da neki gorski lanac zatvara put. Parry je bio mišljenja, da to nije gorski lanac, nego samo neka magla. Ali Ross je želio da se vrate i Parry je morao poslušati. Tako prodje ta ekspedicija bez ikakvog rezultata i ne otkrivši ništa novo.

Gotovo u isto vrijeme s Rossom pošla je bila na put još jedna ekspedicija s vrlo optimističkim nalogom, da preko sjevernog pola stigne u veliki Ocean. Bila je to dakle prava ekspedicija na sjeverni pol. Vodili su ju kapetan Davis Buchan i Frederik W. Bechey, George Back i John Franklin, koji je bio na jednom od

dvaju brodova poručnik. Otputovavši gotovo u isto vrijeme kad i Ross iz Engleske — u aprilu 1818. — stigoše do sjeverozapadnog ugla Spitzberga, gdje se usidriše u Magdaleninom zalivu. Ali kad digoše sidra navališe na brod tolike ogromne mase leda, da je Buchan morao okrenuti prema Grönlandu. Medjutim je položaj brodova postajao sve opasniji, tako da je Buchan prvi put izvršio odvažno djelo, koje su kasnije mnogi nasljedovali, a to je, da je zario brod u glavnu masu leda, koji mu je bio kasnije bedemom protiv ledenih bregova, koji su se sve većma natiskivali. Oni se odista i izbaviše na taj način, iako nisu svojom ekspedicijom inače ništa postigli. Vratiše se u zavičaj, ni ne pokušavši više, da se probiju dalje na Sjever.

Poslije njihova povratka opremiše novu veću, dvostruku ekspediciju, koja je takodjer dobila nalog, da potraži prolaz na sjeverozapadu. Jedna je trebala da morem putuje, a druga kopnom, idući duž američke obale. Prvu je vodio Parry, a drugu, kopnenu, John Franklin. Ova ekspedicija, koja je bila poslana kopnom, morala se boriti s tolikim poteškoćama, da je bio potpuno isključen uspjeh, iako je stigla bila do najskrajnje sjeverne obale u polarne krajeve Sjev. Amerike. Mnogo je srećniji bio Parry, koji je na svojim brodovima sretno stigao u Lancastersund, odakle se prošle godine Ross vratio. Parry se ne dade zavarati od magluština. Ploveći Lancastersundom prema Zapadu, dospio je u širok rukav, koji prozva Barrowom cestom. Lijevo na Jugu vidio je moreuz, koji Parry prozva Prince Regentovim prolazom, a sjeverozapadno opazi Parry otvoren morski prolaz, koji nazva Wellingtonovim kanalom. Plovio je sada sve više i više na Zapad, pa mu je poslužila sreća, da je stigao do ostrva Melville. To je bio golem uspjeh, jer se nalazio po prilici na polovici puta izmedju Davisova i Beringova tjesnaca, a to je bila polovica sjeverozapadnog

prolaza. Već za taj uspjeh odredio je bio engleski parlamenat nagradu od 5.000 funti sterlinga, pa je Parry, stigavši do te točke na Melville-ostrvu, mogao svojim ljudima objaviti, da su dobili nagradu. Pokušao je još dalje prodrijeti na Zapad, ali su ledene sante bile toliko navalile, da je morao potražiti zimovalište, koje i nadje usidrivši se na Jugu Melvillskog otoka. Sjedili su zamrznuti u ledu 10 mjeseci, a polarna noć potraja 84 dana. Kad se pod konac jula 1820. brodovi donekle oslobodiše leda, ponovno stadoše jurišati na Zapad. Dopriješe do Bankslanda, ali dalje nikako ne mogoše. Zato se preko Lancarstersunda uputiše natrag na Istok i vratiše kući u oktobru 1820.

Poslije toga velikog uspjeha dobi Parry odmah naredne godine naredjenje, da kroz Hudsonov zaliv krene pokraj sjeverne obale američkog kontinenta prema Zapadu i da na toj strani potraži prolaz. On okrenu kroz Foxov kanal, ali pošto mu ledene sante zapriječiše prolaz, morade prezimiti na poluostrvu Melville. Kako ni u ljeto nije mogao naći nigdje otvorena mora, morade okrenuti na Jug i vratiti se kući. Poslije dvije godine pokuša opet prodrijeti na Sjever, ali bez uspjeha, a 1827. evo ga ponovno u Ledenom moru, ali ne s namjerom, da nadje prolaz, već da potraži sam sjeverni pol. Na brodu su se s njime nalazili John Clarke Ross i F. R. Crozier, od kojih je potonji kasnije sudjelovao u velikoj Franklinovoj ekspediciji. Sjeverno od Spitzberga dodjoše do 81° 12' 52" sjev. širine i nadjoše ledenu poljanu, preko koje su mislili da će moći preći na saonama. Pošto led nije bio svuda dosta čvrst, napredovali su po njemu tako, da su čamce pretvarali sad u saone, sad opet u čamce. Mučeći se tako čitavim putem stigoše do 82° 45' sjev. širine i tude naidjoše na tako slab led, da su morali okrenuti natrag. Stigavši sretno do ladje vratiše se naskoro kući.

Tek što se Parry vratio, kad li stari John Ross opet otplovi na Sjever. U augustu se nadje na ulazu u Prince Regentov prolaz, a pošto ga sante potjeraše na Jug, pronadje južno od Sjevernog Sommerseta poluotok, koji prozva Boothia Felix*). Medjutim dodje zima, pa morade potražiti luku, da u njoj prezimi. A dok je brod bio u luci istraži njegov sinovac James Clarke Ross obalu te nove zemlje, te tom prilikom utvrdi, da je ona sastavni dio američkog kontinenta. Naredno ljeto i nova zima prodje im na istom mjestu bez daljnjih uspjeha, te se tek u augustu 1833. mogoše vratiti u domovinu. Iako nisu donijeli znatnijih geografskih rezultata, obogatio je James Clarke Ross nauku vrlo važnim otkrićem. U maju 1830. stigao je bio na saonama u King Williams-Land na Jugozapadu Boothie Felix. Kad je naredne godine, 1831., morao na istom mjestu prezimiti, opazi mladi Ross, da magnetska igla pokazuje naklon od 89°. Tada mu sunu misao, da bi možda bilo moguće doći na sjeverni magnetski pol, t. j. onu točku na zemaljskoj kugli, gdje igla točno pokazuje 90°. Kao što se zna, nije magnetski pol identičan sa zemaljskim polom. Ta se točka, na kojoj magnetska igla pokazuje točno 90°, nalazi južno od zemaljskog pola i zove se magnetski pol. Ali se onda nije još znalo, gdje se nalazi, iako se, prema opažanjima polarnih putnika, proračunalo, da se mora magnetski pol nalaziti negdje u blizini 70° sjev. širine i 89° 39' zap. dužine. Koncem maja 1831. krenu se Ross iz zimovališta, a već 2. juna nadje magnetski pol. Time je bio postignut velik naučni uspjeh.

*) Po imenu Feliksa Booth-a, koji je svojim privatnim sredstvima opremio ekspediciju.

IV.

FRANKLIN I POTRAGE ZA NJIM

Nakon povratka Rossa starijeg i mladjeg nastade mala stanka. Činilo se kao da se svijet zasitio traženja sjeverozapadnog prolaza, a i uzaludnog jurišanja na pol, pa je postao ravnodušan za geografska istraživanja. Ali se medjutim desilo nešto, što je dalo nov podstrek daljnjim istraživanjima. Otkrivač magnetskog sjevernog pola James Clarke Ross otputovao je na Jug i tamo daleko u arktičkim krajevima dospio do točke, do koje prije njega nitko nije bio došao. Stigao je na skrajnju granicu, do koje se moglo stići na Jugu. Izgledalo je, po svemu sudeći, da se južnije uopće više ne može dospjeti.

Taj veliki uspjeh, o kojemu će biti još kasnije govora, razbudi ponovno s novom snagom interes za putovanja na sjeverni pol. Svijet se nanovo oduševio za istraživanje i to baš za naučno istraživanje, za ideal, da se otkriju nepoznate zemlje za čovjeka i za nauku. Ideja o sjeverozapadnom prolazu kao da je pala u zaborav. Sve se više vjerovalo, da uopće nema sjeverozapadnog prolaza, t. j. puta, kojim bi se na brodu moglo doći iz Evrope duž sjeverne američke obale na Zapad do Japana. Pa pošto je prevladalo to uvjerenje, napustiše ljudi i sve daljnje planove, da taj put pronadju, i skrenuše pažnju dalje na Sjever, to jest na sam pol. Sve se jače javljala težnja, da se otkrije ona tajanstvena točka, koja na Sjeveru predstavlja krajnju točku zemaljske osovine.

Prvi čovjek, koji dobi tu veliku zadaću, bio je Sir John Franklin. Englesko ministarstvo mornarice dalo mu je u tu svrhu najbolje pomorske oficire. Medju tima se nalazio Crozier, koji je bio s Rossom i na njegovom putu po južnom Ledenom moru, zatim Fitzjames, Gore, Fairholm i

drugi. Franklin je dobio dva izvrsna broda »Erebus« i »Terror«, te je 1845. otputovao iz Engleske. Prošavši Davisovim tjesnacem, pristade na Disco-otoku, te je odavde još poslao depešu u Englesku. Onda podje dalje na Sjever i u melvilleskom zalivu susrete više brodica, koje su lovile kitove.

Taj susret s ribolovcima bio je zadnji trag njegov i zadnja vijest, koja je uopće dospjela u Englesku o Franklinu i o njegovim ljudima.

Onda prodjoše dvije godine, a da se za njih nije ništa čulo. Stari John Ross predlagao je, kao iskusan polarni putnik, da se pošalje pomoćna ekspedicija, jer je moguće, da je Franklin negdje nastradao. Ali drugi nisu htjeli ni da čuju za to. Često se već dogodilo, da se po četiri godine nije čulo za neke ladje, a ipak su se pete godine vratile u domovinu. Godine 1847. vrati se jedna ekspedicija u Englesku, koja je bila sve do ostrva Melville, a da nije donijela nikakova glasa o Franklinu. To ipak najzad zabrinu zainteresovane, pa odlučiše, da opreme novu ekspediciju, koja će potražiti Franklinovu. Za vodju izabraše J a m e s a C l a r k e-a R o s s a, s kojim su bili kasnije toliko proslavljeni M a c C l u r e i M a c C l i n t o c k, obojica oficiri engleske mornarice. 1848. otploviše iz Engleske na brodovima »Enterprise« i »Juvestigator«, te kroz Melvilleski zaliv dospješe u Lancastersund. Ali su ledene sante bile tako silne, da su samo s teškom mukom doprli do sjeveroistoka otoka Northsommerset. Ma da su poduzimali nekoliko putovanja kopnom i prešli unakrst čitavi otok, nisu mogli naći nikakova traga izgubljenima. Pošto je prezimio, pokuša Ross udariti na Sjever i proći kroz Wellingtonov kanal. Ali je led bio vanredno jak i uza sve nastojanje da kroza nj prodru, u koju svrhu su upotrebljavali i ogromne pile za rezanje leda, nije im pošlo za rukom, da prodru dalje na Sjever. Ross

je bio sretan, da je mogao stići do Baffinova zaliva, odakle otplovi natrag u Englesku.

Naskoro u istu svrhu izaslaše drugu ekspediciju. Tu su vodili Dr. R i c h a r d s o n i Dr. R a e. Ona se morade naskoro vratiti, a isto tako i treća pod komandom kapetana M o o r e-a.

Sav je trud bio uzaludan. Pa ipak engleska vlada ne odustade od svoga nauma da potraži izgubljenu ekspediciju. Ona otpremi nanovo 4 ekspedicije od kojih je prvoj bio na čelu W i l l i a m P o n n y, drugoj kapetan A u s t i n, trećoj C o l l i n s o n i M a c C l u r e (s brodovima »Enterprise« i »Investigator«), a četvrtoj kapetan F o r s y t h. Ovu potonju opremi Lady Franklin. Bogati trgovac Amerikanac Henri Grinnel posla petu ekspediciju, u kojoj je sudjelovao kasnije proslavljeni E l i s h a K e n t K a n e, neka se onim četirima nadje u pomoć. Trgovačko društvo Hudsonbay posla takodjer ekspediciju, koju je vodio starac John Ross.

Šest se dakle ekspedicija u isto vrijeme dalo u potjeru za Franklinom po sjevernim vodama.

Koncem augusta uputiše se Penny-eva, Austinova i Rossova ekspedicija kroz Melvilleski zaliv, gdje su čekali, da se otvori led u Lancastersundu. Pošto su tamo od Eskimljana saznali, da se više na Sjeveru potopio jedan istraživalački brod, zaplovišе sredinom augusta, kad im se pridružila i amerikanska ekspedicija, dalje, a pojedine ladje su se trudile, da u raznim pravcima nadju tragove Franklinove ekspedicije. Ali je sve bilo uzaman, jer kamogod bi okrenuli brod, nigdje ne mogoše ništa naći. Zima se pribilžavala i pukim slučajem nadjoše se ladje sviju ekspedicija kod Griffit-otoka u Barrowljevoj cesti. I odavle podjoše, da zajedno potraže kakovo takovo sklonište, gdje će prezimiti. Austin se usidri kod Griffit-otoka, Penny i Ross kod otoka Cornwallis, dok su Amerikanci bili odlučili, da se još iste jeseni vrate kući. Dva mala broda amerikanske

ekspedicije strahovito su se napatila na tom povratku. Užasne oluje bacale su ladje sad ovamo sad onamo, goleme mase leda pritiskivale su ih sprijeda i straga, a ljudi, koji su bili na njima, očekivali su svaki čas, da će ih zdrobiti te ledene mase, koje su se sve jače stezale oko njih. Ali se ledena kora oko njih kretala u isto vrijeme prema Jugu i to je bila njihova sreća. Tako se domogoše pučine i onda umakoše kući u Ameriku.

Dod su brodovi ostalih triju ekspedicija bili još zaledjeni u Barrowljevoj cesti, a njihovi članovi nastojali upotrebiti vrijeme pretražujući kopno, udarili su brodovi pod komandom Collinsona i Mac Clure-a sasvim drugim putem. Oni pokušaše iz Tihog Oceana, dakle kroz Behringov tjesnac, da potraže Franklina. U Behringovom tjesnacu sretnu Mac Clure na svojoj »Enterprise« kapetana Kelleta sa brodom »Plover«, koji je takodjer htio da od Behringova tjesnaca potraži Franklinovu ekspediciju. Mac Clure prodje sretno kroz Behringov tjesnac, pa, ploveći na Istok, udje u Banks-tjesnac. Odavde htjede pokušati ući u Melville-zaliv. Ali se najednom sastaviše sa svih strana ledene sante s najvećom silom, koje mu, unatoč velikog naprezanja, ne dadoše proći, tako da je morao stati. On se sada nalazio na mjestu, gdje nije bilo daleko od one točke, do koje je bio nekada stigao Parry, došavši kroz Davisov tjesnac. Bio je dakle po prilici na polovici puta, koji se mogao nazvati sjeverozapadnim prolazom. Mac Clure to vrlo brzo opazi, pa ga je prije svega zanimalo, da li je točan njegov račun. Kad se uspeo na nekakav visok brijeg, mogao je uistinu prepoznati ušće Prince Wales-tjesnaca u Melvilleski zaliv. Sad je bio na čisto o tome, da je sa Zapada ušao u sjeverozapadni prolaz, pa se stade spremati na veliki pothvat. Ali nadodje zima, te se nije mogao ni maknuti s mjesta. Tek u proljeće 1851. počeše vožnje na saonama, na kojima je prešao sjevernu obalu zemlje Princa Alberta i Banksa. U ljeto je led malo okopnio, pa Mac Clure zaželi da dodje u Melvillesund. Ali mu je sva muka bila uzalud, jer su ledene mase u Prince-Wales-tjesnacu okretale unaokolo ladju i svaki je dan bila u opasnosti da se razbije. On doduše pokuša lagumati sante i ledene bregove, iako mu je kraj toga mogla još i ladja postradati. Doista mu je i uspjelo da kratko vrijeme zaplovi, ali onda sante natjeraju ladju u jedan zaliv i tu je zatvore. Otuda je više nije mogao krenuti.

Mac Clure je dakle bio sasvim uvjeren, da je našao sjeverozapadni prolaz, doduše samo prolaz, jer ploviti njime nije mogao. Zato je nastojao, da i to izvrši. Ali zasada je morao ostati na istom mjestu, jer je ladja bila zaledjena. Stoga odluči potražiti put na saonama.

Dok je Mac Clure bio zatvoren u ledu, dogodilo se što slijedi. Collinson, koji je upravljao »Investigator-om«, dospio je gotovo istim putem kao Mac Clure do južne i zapadne obale Bankslanda. Iz vijesti, koje mu je Mac Clure ostavljao na raznim mjestima, saznao je, da je i ovaj tude bio. Tada dodje zima i Collinson se zakloni u jedan zaliv na Prince Albertlandu, odakle je dao pretražiti na saonama Prince Albertland i jedan dio melvilleskog otoka. Kad je došlo ljeto 1852., bio je prisiljen da se vrati kroz Prince Wales-tjesnac na Jug, jer mu je ponestalo bilo ulja. 1854. vrati se u Englesku.

A medjutim se bio vratio u domovinu i Kellet, koji se ono sastao s Mac Clure-om u Behringovom tjesnacu. Tako su se gotovo sve ekspedicije, koje su poslane da traže Franklina, opet našle kod kuće, osim Mac Clure-a, o kojemu nije bilo ni traga ni glasa. Općoj brizi za Franklinovu ekspediciju pridruži se sada zabrinutost za sudbinu ekspedicije Mac Clure-a, na što se u Engleskoj odlučiše, da opet pošalju čitav niz novih ekspedicija sa zadaćom,

da potraže ne samo Franklina nego i Mac Clure-a. Jednu je eksepediciju vodio Edward Belcher, dok je druga, pod Kelletovom komandom, imala naredjenje, da krene kroz Davisov tjesnac prema Melville-otoku. U septembru 1852. Kellet sretno stiže u zimovalište na Melville-otoku, odakle se medjutim povuče na otok Dealy. Ali on upotrebi to vrijeme za veća krstarenja na saonama, od kojih jedna skupina dodje na mjesto, gdje je bio dospio i Mac Clure dolazeći sa Zapada i gdje je ostavio glas, da se tamo nekad našao. Ušavši tako u trag Mac Clure-u, požuri se, da ga što prije nadje. Ali je ipak morao dočekati istom proljeće, pak da onda izvrši svoj naum. U aprilu posla poručnika Prima s 9 momaka na Zapad. Baš u to vrijeme odlučio se bio Mac Clure na odvažan čin. Uvjerio se, da nikad više ne će osloboditi svoj brod, pa je naumio bio, da ga napusti i da se pokuša nekako kopnom spasiti. Svoje ljude razdijeli na dvije družine, od kojih je jedna trebala da ide na Jug i da stigne u Ameriku, dok je druga, ponajviše slabiji ljudi, imala ostati još neko vrijeme na ladji i počekati, dok ne stignu povoljne vijesti. Mac Clure ostade i sam još neko vrijeme na brodu sa bolesnicima. Bilo je 6. aprila 1853. »Šetao sam se s prvim poručnikom kraj broda«, priča, »kad li ugledam neku priliku, koja nam se brzo primicala preko ledenih santa, nagomilanih na kraju zaliva. Kad nam se približila na nekih 180 metara, diže ta spodoba ruke i dade nam njima znak kao što imaju običaj Eskimljani. — Stranac nam se mirno primicao, a kad opazismo, da mu je lice crno kao ebanovina, zgledasmo se u čudu, ne znajući u ovaj čas, da li je to biće iz ovog ili sa onog svijeta. Da je imao komadić repa, ili da smo ugledali kopito, bili bismo zacijelo pobjegli. Ovako ostadosmo na mjestu i da se samo nebo prolomilo, ne bismo se više zabezeknuli, nego li kad nam reče: »Ja sam poručnik Prim sa broda »Resolute«. Kapetan Kellet se nalazi na njemu kao komandant kod otoka Dealy«. Mac Clure i njegovi ljudi bili su spaseni.

Odmah se spremiše da ostave brod, te nakon podužeg marša stignu sretno na Kelletov brod. Veliko djelo je bilo izvršeno. Mac Clure je došao sa Zapada i prevalio čitav put preko američkog Sjevera sve do na Istok. Ekspedicija Mac Clure-a našla je dakle sjeverozapadni prolaz, i on postade činjenicom, iako nije zapravo bio prolaz. Geografski problem je bio riješen. Sad se sasvim stalno znalo, kakov je taj sjeverozapadni prolaz.

Druga ekspedicija, koja je bila, s Belcherom na čelu, pošla na put zajedno s Kelletom, vratila se nakon kratkog vremena u domovinu. Utrošilo se opet uzaludno mnogo snage i novaca, a da o Franklinu nijedna ekspedicija nije donijela nikakva glasa. U Engleskoj je vladalo radi toga toliko ogorčenje, da su sve kapetane, koji su upravljali tim ekspedicijama, što su bile izaslane da donesu o njemu vijesti, stavili pred vojni sud. Samo su Mac Clure i Kellet, kao otkrivači sjeverozapadnoga prolaza, dobro pri tome prošli. Druge je doduše riješio sud, ali ih je javnost osudila. Posljedica je svega toga bila, da je Engleska obustavila daljnje ekspedicije.

Ali dok je u Engleskoj nastao zastoj u potrazi za Franklinom, posla Amerika novu veliku ekspediciju. Za vodju joj odrediše Dra Kane-a, koji je prije toga već sudjelovao u Grinnellovoj ekspediciji. I tu novu ekspediciju opremi Grinnell i engleski filantrop Peabody. Sa Kane-om je bio liječnik J. J. Hayes i njem astronom August Sonntag. Kane je bio uvjeren, da će se Franklina najlakše naći, ako udare što ravnijim pravcem i to prema otvorenom Polarnom moru. Otvoreno Polarno more bilo je onda još jedan od onih fantoma, u koje su vjerovali još mnogi geografi. Raznim računanjem utvrdjeno je bilo mišljenje, da se oko sjevernog pola mora nalaziti more.

u kojem nema leda i kojim se može lako ploviti kao po Atlantskom Oceanu. I učeni Kane je čvrsto vjerovao u to Polarno more. U maju 1853. otploviše iz New Yorka, stigoše naskoro na zapadnu obalu Grönlanda i nastaviše put sve dalje i dalje prema Sjeveru kroz Davisov tjesnac. Sretno prodjoše Baffinovim zalivom i stigoše u zaton Melville, gdje nagaziše na prve poteškoće. S velikim naporima se proguraše kroz Smithsund i tu nadjoše nezaledjeno more, koje se mjesto kasnije prozva Kaneov bassin. Kane je već mislio, da se dohvatio otvorena mora. Ali to se »otvoreno« more naskoro zamrznu, pa su bili sretni, što su se mogli izbaviti, pristavši u nekom malom zatonu u Smithsundu, gdje im se brod zamrznu, da ga nikada više ne iskobeljaju iz leda.

Isprva, naravno, nisu ni pomislili, da ne će moći nikada više izbaviti brod iz leda. Kane odredi velike potrage prema Sjeveru, te ove nadjoše neku brzicu, koja je izbijala iz pozadine zatona preko krševita korita. Putujući dalje na saonama stigoše do nekog rta, koji se protegao do 80° sjev. širine. Odatle se mogao vidjeti velik bedem od leda, pa onda opet kopno, a za ovim se pružala daleko na Sjever grdna ledena poljana. Sada uvidje Kane, da više nema govora o prodiranju morem, jer se tobožnje otvoreno Polarno more moralo nalaziti mnogo sjevernije. Pošto ladju nisu mogli maknuti, upotrebiše saone za svoja istraživanja. Ali nadodje zima i primora ekspediciju, da se ne udaljuje previše od ladje. Bila je to jedna od najoštrijih zima, koje su ikada zapamćene na Sjeveru. Pomrčina i studen tako deprimiraše ljude i životinje, da je obolio velik dio ekspedicije, a većina pasa, kojih su imali vrlo mnogo, poskapa od neke čudne bolesti. Kane pomisli tada, da bi morao svoje ljude malo zaposliti, da se uzmognu kretati. Zato pošalje jednu ekspediciju od 9 ljudi na Sjever, ali se već poslije nekoliko dana vratiše trojica, jadni i nevoljni. Ostala šestorica se

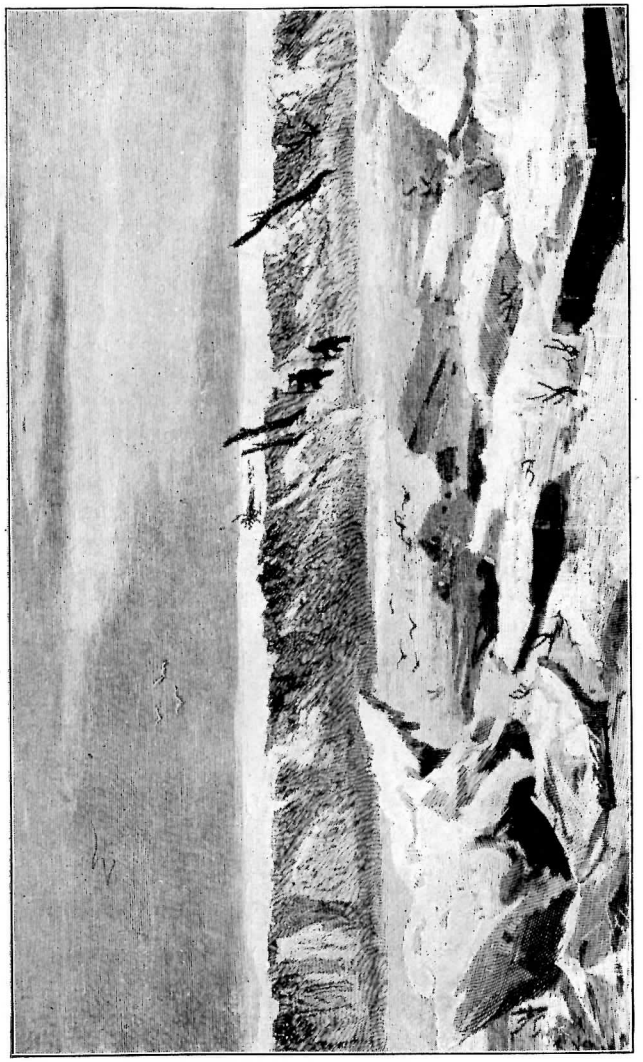

MJESTO DE LONGOVE TRAGEDIJE

izgubiše, te ih istom poslije mučnog traženja opet nadjoše. Kad se vratiše do ladje, 7 ih se oporavi malo pomalo, dok dvojica umriješe tek što stigoše.

Najzad dodje proljeće, sunce se povrati, te u maju otpočeše nove ekspedicije. Cilj im je bio prokrstariti Smithsund i stići na kopno, što se nalazi spram nega, a koje Kane nazva Grinnell-Land. Jedna ekspedicija pokuša poći na Sjever, ali se brzo vrati. Jedna ekspedicija, koja je bila pošla na Zapad, naidje najedanput na otvorenu vodu. Iznenada se nadjoše na rubu širokog otvorenog kanala, u kojemu je bujao neobičan život. U zatonu spaziše razne vrste gusaka i drugih ptica, u tako gustim čoporima, da su jednim metkom mogli po dvije ubiti. Voda je imala temperaturu od 2,5° C. Bio je to Kennedy-kanal, na koji naidjoše. Ta divljač na tako visokom Sjeveru ponovno utvrdi Kane-a u njegovom mišljenju, da na polu mora biti otvoreno more. Ali jadnik nije mogao doći do toga mora, jer mu je brod bio u ledu zamrznut. Zato se zadovolji otkrićima, koja je mogao izvršiti putujući kopnom, postigavši najsjeverniju točku na 80° 40' sjev. šir.

Vrijeme je prolazilo. Ladja je još uvijek sjedila čvrsto u ledu u zatonu i sada uvidje čitava ekspedicija, da se na tom brodu ne će nikada više moći vratiti u domovinu. Morali su prije svega biti pripravni, da tu proborave i drugu zimu, ne bi li ih možda poslije spasila kakova pomoćna ekspedicija. Ali jedan dio ekspedicije bio je protivna mišljenja, pa se tako podijeliše i jedna družina htjede da pod vodstvom dra Hayesa krene na Jug, dok je Kane s ostalima još ostao. Ali Hayesova družina ne dodje daleko. Nakon užasnih napora i muka morade se ova odlučiti na povratak k brodu, pošto je potrošila ponesenu hranu. Ni na brodu nije bilo mnogo bolje, jer im je počelo ponestajati hrane. Ekspedicija se mogla održati živa samo zato, što je imala uza se jednog spretnog Eskimljanina, koji je

marljivo lovio i srećom upravo toliko mogao uloviti, da su se nekako prehranjivali. Medjutim im ponestade i ugljena, poslije čega stadoše cijepati i bacati na vatru sve, što se moglo spaliti sa broda. Ali vrijeme je prolazilo, a da nije dolazila pomoć. Kad je došlo proljeće, a s njime i sunce opet granulo, odlučiše se najzad, da se s čamcima i sa saonama zapute na Jug.

To je bila jedna od najvećih pustolovina izvršenih na dalekom Sjeveru. Ali ih je pratila sreća. Unatoč neiskazanih patnja i užasnih opasnosti stigoše nakon 83-dnevnog hoda u dansku koloniju Upperinvick, gdje prestade to strašno lutanje i odakle se ti odvažni ljudi vratiše, poslije tolikih prepaćenih muka, u domovinu.

Kad se Kane 1855. vratio kao zadnji istraživač, koji je tragao za Franklinovom ekspedicijom, a da nije ni njemu uspjelo unijeti svijetla u to pitanje, skidoše i u Americi kao i u Engleskoj tu stvar s dnevnoga reda. Engleska je vlada uporno odbijala sve predloge, koji su joj stizali u tom pogledu. Ali Lady Franklin se nije time zadovoljila, što tolikim ekspedicijama nije uspjelo ući u trag njenom mužu i izgubljenim zemljacima. Pošto vlada nije htjela da sama opremi daljnje ekspedicije, opremi ona svojim sredstvima 1857. ekspediciju, koju je vodio kapetan Mac Clintock, kojemu je bio desna ruka poručnik Hobson. Ekspedicija otplovi u julu iz Engleske, stiže za nekoliko nedjelja, nakon prilično velikih poteškoća, u zaton Melville, odakle je led potisnu na Jug. Onda moradoše punih osam mjeseci ostati u ledu, pošto se oko ladje stvorila čitava prostrana ledena kora, koja se u cik-caku kretala prvo u Baffinov zaliv, a onda dolje niz Davisov tjesnac. Istom se u aprilu 1858. oslobodiše tog ledenog oklopa, pa tek sada mogoše opet krenuti na Sjever, pošto su izgubili bili čitavu jednu godinu dana. Mac Clintock dodje do Barrovljeva prolaza, udje otuda

u Peelsund, pa mu podje za rukom dospjeti u Bellotov put kroz Prince Regentov tjesnac. Tu se morade zaustaviti nekoliko mjeseci, dok nije mogao u septembru prodrijeti tim putem i stići u zaton, koji prozva Port Kennedy.

Odavle poduze ekspediciju na saonama. Jednoga dana susretoše više Eskimljana, u kojih Mac Clintock opazi mornarsko puce. Na pitanje odakle im to, pokazivahu prema Jugu, a na to odvedoše Mac Clintocka u neko nedaleko selo, u kojemu su se nalazili još neki Eskimljani i u kojemu nadjoše mnogo ostataka Franklinove ekspedicije kao noževe, srebrne žlice, vilice, puceta i drugi pribor. Eskimljani rekoše, da nisu nikada vidjeli kakovih bijelih ljudi. Ali je jedan od njih tvrdio, da je dalje prema Jugu u King Williamslandu, led zdrobio nekakovu ladju. Na temelju tih podataka opremiše više novih ekspedicija. Jednu povede Hobson na Zapad King Williamslanda, dok se Mac Clintock zaputi prema Istoku, gdje je dospio gotovo sve do sjeveroameričkog kontinenta.

Isprva nije Mac Clintock mogao naći nikakova traga. Tek na povratku naidje iznenada na jedan kostur, kraj kojega su ležali dronjci evropskog odijela, novčarska i pisma u njemačkom jeziku. 20 kilometara daleko otuda stiže Mac Clintock do nekakove kamene mogile, u kojoj nadje pismo, kojim mu njegov poručnik Hobson javlja, da je prije 6 dana bio na tom mjestu i da je našao nešto vrlo važno. Hobson je bio odista tu našao jedan dokumenat, koji je gotovo sasvim razjasnio kako je prošao Franklin na svom putu. To je bila štampana isprava, obični formular, koji su onda imali svi engleski brodovi. Na širokim rubovima tog formulara bila je ispisana čitava povijest ekspedicije.

Sadržaj te isprave bio je ovaj: »28. maja 1847. Brodovi »Erebus« i »Terror« razbiše se na sjevernoj širini 70° 5' i zap. dužini 80° 23' u ledu. Prošlu zimu

1846.-47. provedoše oba pokraj otoka Bechey-a. Od Wellingtonova kanala, kojim su plovili sve do 77° sjev. širine, obidjoše Coonwallis Island. Sir John Franklin, komandant ekspedicije. — Sve je zdravo. Jedno odjeljenje od dva oficira i šest momaka napustilo je brodove u ponedjeljak, 24. maja 1847.« Na rubu su bile napisane riječi: »25. maja 1848. Brodovi Nj. V. »Erebus« i »Terror« ostavljeni su 22. aprila 15 milja sjeverozapadno odavde, pošto su bili još od 12. septembra 1846. opkoljeni od leda. Oficiri i momci, 105 na broju, iskrcaše se ovdje na 69° 37' 42" sjev. širine i 98° 41' zap. dužine. — Ovaj dokumenat našao je poručnik Irving pod kamenom mogilom 4 milje na Sjever od ovoga mjesta. Mogilu je valjda podigao Sir John Ross 1831.-34., a dokumenat valjda u njoj ostavio 1847. umrli komandant Gore. Dokumenat je onda donesen na to mjesto i tu je postavljen spomenik. Sir John Franklin umro je 11. juna 1847., a osim njega pomrlo je 9 oficira i 15 momaka. T. R. M. Crozier, kapetan i najstariji oficir. James Fitzjames, oficir. Sutra odlazimo prema rijeci Backfish«.

A nakon otkrića tog dokumenta nadjoše se redom i druge neke stvari. Mac Clintock nadje zatim orudja, odjeće, na Istoku King Williamlanda velik čamac, u kojemu su se nalazila dva kostura. U blizini je bilo još odjeće, raznog pribora, a u čamcu 2 dvocijevke, od kojih je u svakoj bila po jedna cijev nabijena. Bilo je i hrane i to nekih 20 kilograma čokolade, čaja i duhana. Ljudi dakle nisu bili pomrli od gladi, nego od studeni. Onda nadjoše još ponešto, što je sve većma objašnjavalo sudbinu onih, koje su tražili. Tek sada se krene Mac Clintock natrag. On je dakle bio prvi, koji je najzad donio toliko željkovani izvještaj o tome, što se desilo nesretnoj Franklinovoj ekspediciji.

Iako se sada u Evropi znalo, što je zadesilo članove Franklinove ekspedicije, ipak su se čuli pogdjekoji glasovi, da možda nisu poginuli svi ljudi.

To je imalo posljedicu, da su izaslane još neke ekspedicije na Sjever. Jedna je bila amerikanskog polarnog istraživača Charles-a Francis-a Hall-a, koji je radi boljeg uspjeha proživio nekoliko godina sa Eskimljanima, živući i sam kao Eskimljanin, ali njegovo traženje po King William-Landu nije imalo bogzna kakov uspjeh. Druga ekspedicija sa kapetanom Allen Young-om pokuša 1847. doći do King Williamlanda, ali nije mogla, a treća, koju je vodio Fridrik Schwatka, pretraži 1879. nanovo King William-Land i nadje doista još nekoliko ostataka i pokopa mnogo nadjenih kostiju. Nažalost se ni sada ne nadje nikakov pismeni dokumenat. Mora da su dnevnike i druge zapiske ekspedicije razvukli Eskimljani, pa bacili na vatru ili su ih dali svojoj djeci, koja su ih uništila. Schwatka je za vrijeme od 11 mjeseci prevalio na saonama preko 5.000 km., a to je bilo samo zato moguće, što je sa svoja dva druga živio kao Eskimljanin.

Sa Schwatkinim se putovanjem završava velika drama Franklinovih potraga, koje su od 1845. do 1879. čitavu Evropu uzbudjivale i kojima nema premca u polarnim istražvianjima. Prema mršavim rezultatima tih ekspedicija Franklin je ušao u Lancastersund i prezimio na ostrvu Beechey. Kad je 1846. pokušao krenuti prema Prince of Wales-Landu opkolio ga je led, pa je morao još jedanput prezimiti. Poslije njegove smrti prezimili su preostali članovi ekspedicije i po treći put u blizini King William-Land-a, a onda su, prorijedjeni i iznureni bolestima, u proljeće 1848. napustili svoje zamrznute brodove. Nastojeći dokopati se američkog kontinenta poumirali su koje od zime, koje od gladi, jer su im konzerve većim dijelom bile pokvarene (liferovao ih je neki fabrikant Goldner, koji je za to i odgovarao), pa su ih morali pobacati. Samo je nekolicini uspjelo probiti se do američkog kontinenta, gdje su i oni izginuli. Na tom povratku sreli su se Englezi s Eskimljanima,

ali mora da su ovi potonji ili brže bolje utekli od njih ili su ih možda prisilili, da sami produže svoj put. Svakako su oni krivi, što nisu bijednicima pružili pomoć. Čini se, da su jadnici na kraju krajeva postali kanibali i da su jeli mrtve drugove. Većina kostura nadjena je u King Williams-Land-u i nedaleko od ušća rijeke Bak. Izgleda da su svi zaglavili prije proljeća 1849. Amundsen je kasnije u novije doba saznao od Eskimljana točno mjesto, gdje su potonuli isprva zamrzli, a onda od leda zdrobljeni brodovi Franklinove ekspedicije. Prije toga su Eskimljani sve s njih pokupili, nakupivši tako mnogo dragocjenog drvenog i željeznog materijala.

V.

NOVIJA ISTRAŽIVANJA NA SJEVERU.

Imajući u vidu zadaću, koju su imale ekspedicije, koje su tražile Franklina, jenjao je bio za to vrijeme, čudnovatim načinom, interes za polarna istraživanja samoga sjevernog pola. Ali kad je Mac Clintock donio sigurne glasove o sudbini Franklinovoj, probudi se napola zaspali interes za krajeve u blizini samoga pola, tim više, što je svijet još uvijek sanjao o nekom otvorenom polarnom moru. 1860. poduze prvu takovu ekspediciju negdašnji drug Kane-a, Dr. J. Y. Hayes. S golemim poteškoćama udje u Smithsund, te odavde poduze izlete daleko na Sjever u Grinnelland. Dospio je najdalje do 81° 30' sjev širine i 70° 30' zap. dužine, gdje je u daljini vidio otvoreno more, a još dalje na Sjever nejasne konture strmog visa nekog rta. To je bio Cap Union, najsjeverniji rt u onom kraju. Pošto nije mogao dalje nastaviti svojih istraživanja, vrati se Hayes 1861. opet u Ameriku.

Dosadašnje su ekspedicije na Sjever spremali redovno samo Englezi ili Amerikanci. Sada se i u

Njemačkoj javi želja, da i Nijemci sudjeluju u tom poslu. Naročito je poznati geograf Dr. August Petermann živo agitirao za tu ideju, dok mu nije najzad, poslije velikog truda, pošlo za rukom, da 1868. godine opremi ekspediciju. Nabavljeni brod se zvao »Germania«, a vodja ekspedicije i kapetan broda Karl Koldewey. Ovaj je imao naredbu, da plovi duž istočne obale Grönlanda i da tim putem, ako uzmogne u ravnoj crti, stigne na sjeverni pol. Ali ekspedicija nije imala sreće. Putem je okupiše velike oluje, pa se brod radi golemih ledenih masa, morade već na Jugu spitzberškog otočja okrenuti Već u septembru iste godine vrati se »Germania« u domovinu.

Ali već nakon godinu dana poslaše je opet s još većom ekspedicijom, a pod istim vodstvom. Pored »Germanije« podje na put i jedrenjak »Hansa« sa kapetanom Paulom Hegemann-om. Samo kratko vrijeme plovile su obje ladje uporedo, jer ih u blizini istočne grönlandske obale rastavi bura. »Germania« nekako udje u led, te dospije na obalu Grönlanda, gdje proživje više jakih oluja, ali onda svlada ledene zapreke i stiže u zaton Sabine-otoka, gdje se usidri. Tu je Koldewey mislio ostati samo nekoliko dana. Približavala se zima, pa počeše na saonama preko zaledjenog mora istraživati istočnu obalu Grönlanda. Tu se naročito odlikovao kasniji vodja austro-ugarske ekspedicije Julius Payer. Na saonama istražiše više fjordova i otkriše na Istoku čitav dio kopna, koji dobi ime König Wilhelms-Land. Iz pristaništa na Sabinskom otoku morade se »Germania« nakon dugog čekanja 1870. godine vratiti kući radi silnog leda, koji je dolazio sa Sjevera. Svega su bili na putu 453 dana.

Mnogo je gore prošla »Hansa«. Prvo ju otjeraše bure na Jug, a onda, kad se primiriše, zaplovi opet na Sjever, te na 72° 56' sjev. širine ugledaše prvi put klisure na obali Istočnog Grönlanda. Ali su

uzalud pokušavali da se iskrcaju na obalu. Iznenada zaokruži led »Hansu«, oko nje se načini velika ledena kora i s tim ledom poče ladja ploviti bez stalnoga cilja. Nastojali su isprva, da se izbave iz tog ledenog zagrljaja. Ali kad su uvidjeli, da im je sav trud uzalud, spremiše se na to, da do ljeta prezime zajedno s brodom u tom ledenom oklopu. Da ne moraju uvijek biti na brodu, sagradiše pored njega na ledenoj poljani kuću od ugljenih briketa, te se u njoj udobno smjestiše. Ali tek što su se uselili, kad li dodje strašna katastrofa. U najbližoj se blizini broda stade led iznenada stezati i previjati. Ladja je sva drhtala i škripala, gotova da se svaki tren zdrobi. A led se sve jače stezao, dok ladja nije više mogla odoljeti golemom pritisku. Svi napori, da je oslobode toga pritiska, ostadoše bez ikakova uspjeha. Već za nekoliko dana svršio je led svoj posao. 22. oktobra potonu »Hansa« na 70° 52' sjev. širine i 21° zap. dužine, po prilici 1 i pol milje daleko od Liverpoole-Islanda. Ekspediciji ostadoše samo kuća na ledu i dva, tri čamca. Dakako da nisu više mogli ni pomisliti na kakovo istraživanje, nego samo na to, kako će se izbaviti iz svog nezgodnog položaja. Ali su još zadugo morali čekati na tu mogućnost. Dodje i zima te moradoše na toj ledenoj poljani prezimiti. Prokuburiše prilično i zimu, kad li ih 11. januara zadesi nova nesreća, koja dovede u veliku opasnost samu kuću, u kojoj su se nalazili. Kad je došlo proljeće, golema se santa leda sve više kretala prema Jugu, pa se ponadaše, da će se naskoro izbaviti iz ledenog oklopa. Ali tek 7. maja ugledaše otvorenu vodu. Sad je došao čas, pomisli kapetan Hegemann, da se spuste čamci i da se dohvate kakove obale. Porazdijeliše momke u 3 čamca, ponesoše toliko hrane, koliko su mogli ponijeti i predadoše se sudbini u malim čamcima izvrgnuti opasnostima sjevernog mora. Ali im je sreća bila sklona! Nakon mnogih muka i velikih opasnosti dodjoše

isprva na otok Iludlik, gdje se iskrcaše početkom juna i otpočinuše nekoliko dana. Onda se opet ukrcaše u čamce i nakon nekog vremena stigoše u stanicu Fridrichsthal. Tako se kao nekim čudom svi spasiše.

Poslije tog neuspjelog njemačkog pokušaja, da se stigne na sjeverni pol istočnom stranom Grönlanda, podjoše Amerikanci prema istoj meti zapadno od Grönlanda, ploveći kroz Smithsund. 1871. opremiše brod »Polaris«, a vodjom odabraše Charlesa Francisa Hall-a. Isprva su vrlo dobro napredovali. Za kratko vrijeme stigoše na 81° 20' sjev. širine, približivši se Grinell-Land-u, a onda prodriješe još dalje na Sjever, a pred njima puče pogled na zemlju, koju prije njih nije još nitko bio ugledao. Bio je to Hall-Land. Brod stiže do Robeson-kanala, gdje u daljini spaziše otvoreno more. Ali pošto na nj navališe velike ledene sante, moradoše malo uzmaknuti, pa se skloniše u jedan zaton, koji prozvaše kasnije zaton Polaris. Bili su u svemu doprli do 82° 26' sjev. širine, dakle tako visoko na Sjever, kako još nitko prije njih. Ali ladje više ne mogoše pomaknuti. Na saonama poduzeše više putovanja prema Sjeveru, a sam Hall htjede pošto poto pokušati, da nadje još sjevernije ono željeno otvoreno Polarno more. Ali je put bio tako rdjav, da se Hall morao povratiti. Putem ga spopade neka velika slaboća a kad se vratio na brod, pokaza znakove neke teške bolesti. Naskoro se doduše oporavi, ali opet ponovno zapade u bolest, od koje i umre 7. novembra 1871.

Poslije smrti svog vodje odlučiše se ostali, da ne će dalje istraživati, nego se što prije povratiti u zavičaj. Prezimivši u Polaris-zatonu i pozabavivši se istraživanjem najbliže okolice, dodje i ljeto. Činilo se, da je more donekle otvoreno, te »Polaris« zajedri na jug. Ali to ne potraja dugo. Stezanje i navala leda bila je tako užasna, da je momčad naskoro

uvidjela, da »Polaris« ne će više dugo odoljeti tom strašnom pritisku. Naumiše zato, da što prije pobjegnu s broda. Spustiše čamce i čitavu hranu i sve to istovariše na jednu santu, da bi mogli što duže vremena preživjeti. Ali najedanput se rascijepi santa. Jedan dio hrane propade, konopci, kojima je bio brod privezan za golemu santu, pukoše, led izdignu ladju i ona sa strašnom brzinom otplovi od sante. Najgore je bilo, da su se u taj čas jedni ljudi nalazili na brodu, a drugi na santi, na kojoj sada i ostadoše.

Oni, koji su se nalazili na »Polarisu«, nisu se mogli potužiti. Brod im naskoro opet okruži sa sviju strana led, stvorivši oko njih čitavu poljanu od leda, na kojoj sagradiše kuću i u nju spremiše sve, što su još imali na brodu. Dok se ta ledena poljana vrlo sporo pomicala prema Jugu, dodje i zima. Santa se zaustavi, a mornari upotrebiše vrijeme i stadoše tesati od brodske gradje dva čamca, na kojima će na ljeto poći na put prema Jugu. I to im doista i podje za rukom preko svakog očekivanja. Kad je došlo proljeće, ukrcaše se u čamce i poslije 20 dana, za kojih doživješe tisuću opasnosti, sretoše brod, koji je lovio kitove i koji ih primi i sretno povrati u domovinu.

Oni, koji ostadoše na santi, nisu tako dobro prošli. Hrane su doduše imali za više mjeseci, ali samo jedan jedini čamac. Njime pokušaše već u rano proljeće, da se dohvate obale. Ali kad im to ne podje za rukom, prikopčaše čamac za jednu golemu ledenu poljanu, koju je nosila struja prema Jugu, pa tako koncem aprila srećom ugledaše nekakov parobrod, koji ih primi i tako spasi i taj dio ekspedicije.

Taj polovični uspjeh Hallove ekspedicije bio je podstrek novim ekspedicijama. 1875. opremljena je jedna nova ekspedicija sa zadatkom, da otplovi što dalje na Sjever i da onda pokuša stići na Sjeverni pol. Vodja te ekspedicije, kapetan George S.

Nares, podje s dva broda iz Engleske i poslije sretnog putovanja stiže naskoro do južne obale Grinell-Landa. Uspije mu čak, da udje u uski Kennedy-kanal i da ga, doduše malo poteško, preplovi. Ali sada naidje na led te morade zasada stati. Naskoro zatim mogao je Nares ipak da prodre na Sjever i da se progura kroz Robesonov kanal. Ali tu se morade zaustaviti. Prema kazivanju Hallove ekspedicije mislili su, da se kopno na obadvije strane Robesonova kanala i dalje proteže prema Sjeveru. Kad je pako Nares izišao na kopno i popeo se na jedan povisoki brijeg, nemalo se začudio, vidjevši, da se Grinnell-Land ne pruža dalje na Sjever, nego da skreće prema Zapadu u velikom luku. Prema Sjeveru se nije razabiralo kopno. U to se približila i zima, koju sasvim dobro proboraviše. Kad je opet osvanuo polarni dan, izaslaše više ekspedicija na saonama, na kojima su dosegnuli 83° 20' 26" sjev. širine. Dalje se nije moglo više istraživati. Nigdje se prema Sjeveru nije moglo vidjeti kopno, a o kakovom otvorenom moru u tim najsjevernijim krajevima nije bilo ni govora. Zato se vratiše s objema ladjama i poslije nekolikih borbi s ledom, stigoše sretno 1876. u Englesku.

Dok je još Hall sa svojim brodom »Polaris« nastojao doći na pol, spremala se već u Austriji nova velika ekspedicija sa zadatkom da prodre u sibirsko Ledeno more i da potraži geografski sjeveroistočni prolaz. Praktično je ideja o sjevero-istočnom prolazu bila doduše već davno zabačena, ali se ipak naslućivalo, da bi se moglo naći kakov prolaz, koji bi imao naučnu vrijednost. Cilj ekspedicije nije bio Sjeverni pol, ali joj je bilo ostavljeno na volju, da eventualno i onamo podje, ako budu prilike za to povoljne. Za vodje bili su odabrani marinski oficiri Julius Payer i Karl Weyprecht, a brod se zvao »Tegethoff«. Taj je bio vrlo dobro opremljen i snabdjeven hranom i gorivom za tri go-

dine dana. Juna mjeseca 1872. otplovi »Tegethoff« iz Bremerhafena, prodje sredinom jula Nordkap i nadje se koncem istog mjeseca na 74½° sjev. širine na granici leda. Zaploviše dalje na Sjever i tu odmah naidjoše na velike poteškoće, pošto se u moru nalazilo mnogo više ogromnih ledenih santa, nego li obično u to doba. 21. augusta se sve unaokolo oko broda zgusnu i zaledi, tako da je led za vječna vremena obuhvatio bio brod svojim strašnim zagrljajem. Premda su odmah i više puta sve i sva pokušavali da se istrgnu iz tog opasnog zagrljaja, nisu ni pilama, ni barutom mogli da raskinu ledene veze, koje ih nisu više puštale. Bili su primorani, da sa čitavom onom ledenom poljanom, na kojoj im je bio zaledjen brod, plove po prostranom Sjevernom ledenom moru bez cilja i nade, da će se ikada s njime rastati. Tako proboraviše i zimu, a da im se ništa nije dogodilo. Kad je došlo proljeće ladja poče sve dublje uranjati, a izmedju broda i leda ukaza se voda. Ali im ipak nije uspjelo brod izbaviti iz toga položaja, nego moradoše zajedno s okolnim ledom ploviti sve više na Sjever, dok se koncem augusta ne nadjoše na 79° 43' sjev. širine i 59° 33' ist. dužine. Tu ih je čekalo golemo iznenadjenje: u nedalekoj daljini opaziše gorovit predjel sličan alpinskim krajevima. »Isprva smo bili zabezeknuti i nismo pravo vjerovali«, priča Payer, »ali onda povikasmo iz punih grla, oduševljeni tim našim otkrićem: kopno, kopno, evo najzad kopna!« Nadjenu zemlju prozvaše Franz Josef Land. Nije im bilo sudjeno da stupe na to kopno prije, nego li je prošla i druga zima, koja potraja 125 dana, i tek u proljeće 1874. stigoše na otkrivenu zemlju na saonama i čamcima. Malim ekspedicijama obidjoše poglavito jedan dio obale te Payer snimi tom prilikom kartografski konture otkrivenog kopna i pronadje velik zaliv, koji prozva Austria-Sund. Na tim putovanjima po unutrašnjosti zemlje, dospješe do

82° 5' sjev. širine, gdje se s jednoga brda mogao baciti pogled do po prilici 83°. Istraživši tako najglavniji dio novoga kopna, vratiše se opet na ladju. Ali na njoj se nije moglo dugo ostati, jer nije bilo prilike, da će se izbaviti iz svoga položaja u ledu. Uvjerivši se, da ne će nikada brod osloboditi leda, moradoše se odlučiti da ga napuste i da na čamcima potraže put prema Jugu. Sad je čekalo i družinu sa »Tegethoffa« ono isto, što su pretrpjele ekspedicije na »Hansi« i »Polarisu«. Punih 96 dana potraja njihovo opasno putovanje spram Juga, što ga izvršiše koje na saonama, koje na čamcima. 14. augusta stigoše najzad na 77° 40' na skrajnju granicu leda, a onda u otvoreno more. Poslije mučnog 4 dnevnog veslanja spaziše opet zemlju i to sjeverni rt Nove Zemlje. Jedva ga obidjoše, a onda poveslaše u nekakov zaton, porazdijelivši prije toga zadnju hranu medju se. Svaki su se čas nadali, da će ugledati kakovu ladju i da će tako prestati njihove patnje. Ali se već bilo dobrano smračilo, a da nisu sreli nikakova broda. Ploveći pokraj surih klisura Rta Britvina, već su se pobojavali, da im ne će preostati drugo, nego li da se predadu na milost i nemilost debelom moru na svojim slabim čamcima. Tad najednom opaziše i peti čamac sa dva čovjeka, koji odmah poleti prema njima. Bili su Rusi, koji ih dovedoše doskora do svojih dvaju brodova, što su se nalazili u neposrednoj blizini iza neke hridine. Tako se spasiše i u septembru 1874. vratiše u Evropu.

Osim Karla Weyprechta i Julija Payera te još dvojice oficira, liječnika i mašiniste, bilo je na brodu i 13 Hrvata iz našega Primorja: jedan pomorski kapetan i 12 mornara. Vodja ekspedicije Payer u svom putopisu ne može dosta da se nahvali tih naših zemljaka, koji su bili ne samo od reda dobri mornari nego i u onom donle sasvim nepoznatom kraju spretni za svaki posao, odvažni, izdržljivi i druževni. Osim toga imali su i dva lovca Tirolca, a u

Tromsö-u primljen je na brod kao pilot Norvežanin kapetan Olaf Carlsen. Ekspedicija je imala svega osam pasa. Pošto su se sa zaledjenim brodom nalazili blizu otkrivenog kopna, mnogo su ih posjećivali medvjedi, kojih ubiše blizu 90, ali im nisu mogli ponijeti nijedne kože, vraćajući se kući bez broda. Osim toga su lovili i tuljane. Neki su mornari mnogo bolovali od skorbuta, od čega im je i umro mašinista, kojega ukopaše na obali one nove zemlje.

Austro-ugarskoj ekspediciji nije dakle bilo sudjeno, da ma i djelomično riješi problem sjeveroistočnog prolaza. Ta je zadaća čekala Nilsa Adolfa Erika von Nordenskiölda, švedskog polarnog putnika, koji na osnovu iskustva stečenog na svojim dotadašnjim putovanjima po sibirskom ledenom moru, zamisli sasvim nov način rješenja spomenutoga problema. Njegova su ga opažanja, dok je putovao do Jeniseja i još malo dalje, uvjerila, da bi se ipak moglo proći pored sibirske obale oko sjeverne Azije. Svoj plan predloži švedskom kralju, a sredstvima, koja mu je stavio na raspolaganje kralj, švedska vlada i trgovac Oskar Dickson, opremi dva veća broda »Vegu« i »Lenu«. Svaki je brod imao poseban zadatak. »Vega« je bila odredjena, da preplovi čitavim prolazom, a »Lena« da je prati do ušća Lene, da onda zaplovi rijekom i da dodje do Jakutska, te tako uspostavi sjeveroistočnu vezu izmedju Evrope i Azije.

Juna mjeseca 1878. godine podjoše obje ladje iz Švedske. Sretno dospješe u Karsko more, koje se dotle smatralo »ledenicom« i za koje se mislilo, da se njime ne može ploviti. Ali ovaj put je bilo lako ploviti, te oba broda podjoše tim ozloglašenim vodama u pravcu Istoka. Tako su polagano, ali neprestano, napredovali, premda su ih zaustavljale česte magle, mnogo im smetajući u istraživanju. Oni ipak sretno stigoše do rta Čeljuskina, najsjevernije točke staroga svijeta. Nalazili su se dakle već na

jednoj točci, do koje nije prije njih doprla nijedna evropska ladja. Opet se stadoše spuštati magle, a leda je bivalo sve više i više, tako da se pobojaše, hoće li moći i dalje proći s brodovima. Samo s teškom mukom gurale su se obje ladje naprijed i najzad stigoše do ušća rijeke Lene, gdje se rastadoše.

»Lena« zadje uz rijeku, a »Vega« nastavi put istim pravcem, t. j. prema Istoku.

Izgledalo je, da more pokraj obale nije zamrznuto, pa su prilično brzo odmicali iako im je put bio vrlo opasan, pošto je more bilo vrlo plitko. Najedanput se opet pojavi led postajući sve deblji i jači. Temperatura je padala sve niže, a i magle se nanovo spustiše. Leda je bilo svaki dan sve više, a i studen je postajala sve jača i jača. Već su bili daleko uznapredovali unatoč svemu tome i nalazili se već veoma blizu Beringova tjesnaca. Još kratki put, pa su riješili stoljetni problem i prošli sjeveroistočnim prolazom. Ali je sudbina drugačije htjela. Kad su 28. septembra stigli u Kolinčinov zaliv, zaokupi odjednom led »Vegu« i zatvori ju sa sviju strana, da nije mogla ni napred ni natrag.

Bilo je već i proljeće došlo, a položaj im se nije ni u čemu promijenio bio. Tada se 18. jula 1879. desi nešto neočekivano. Dok su na brodu upravo ručali, stade se brod iznenada pomicati. Ledene se sante raspukoše i ladja se uzmognu provući kroz uzan kanal, koji tako nastade. A onda naskoro stiže u otvoreno more. 20. jula prodje brod kroz Beringov tjesnac i tako stignu na tako dugo traženu metu: sjeveroistočni prolaz bio je najzad nadjen i preplovljen. »Vega« naskoro ostavi Sjeverno more i zaputi se u Jokohamu, odakle se preko Indijskog Oceana vrati u domovinu, dočekivana svuda s velikim slavljem.

Nordenskiöldov put bio je najveći uspjeh, kakov nije već davno bio postignut u polarnim krajevima. Time je bio riješen problem, koji je čitava tri sto-

ljeća zanimao svijet. Nadjen je bio sjeveroistočni prolaz, koji je daleko lakši od sjeverozapadnoga. Praktične vrijednosti taj prolaz dakako nema, a najbolji je tome dokaz, da poslije Nordenskiölda do danas nitko nije više taj put ponovio.

Dok je »Vega« zimovala, nije bilo o njoj nikakovih vijesti. Radi toga pošalje Gordon Bennett vlasnik »New York Heralda« 1879. polarni brod »Jeannette« neka potraži »Vegu« i javi njegovim novinama, što je i kako je, a onda neka podje prema polu. Na brodu su se nalazili oficiri američke mornarice: kapetan G. W. de Long, poručnik Chipp i Danenhower, te nadinženjer Melville.

Pošto su saznali u zatonu Koljučkin, da je Nordenskiöld odanle otputovao, otplovivši dalje na Sjever. Kako su bili uvjereni, da će izvršiti svoju zadaću, vidi se odatle, što su ponijeli kovčeg od bakra s urezanim svojim imenima, koji će ostaviti na polu. Ali već kod ostrva Herald zaokupi »Jeannettu« led i od toga je vremena sve do svoje propasti 21 mjesec lutala nošena tim ledom, sad ovamo sad onamo, kako je već htio vjetar i struje, koje su nosile njen ledeni oklop. Isprva je tako sporo išla prema Sjeveru, da je za punih pet mjeseci promijenila položaj tek za 90 km. Onda je struje brže potjeraše u glavnom prema Sjeverozapadu. Najzad nije mogla da odoli više stezanju leda, pa dobi takovu rupu, da su sisaljke morale 17 mjeseci dan i noć raditi, da bi održale brod nad vodom. Prezimiše nedaleko Wrangelova ostrva, za koje su utvrdili, da je ostrvo i da je puno glečera. Prezimivši drugi put, otkriše ostrva Jeannette i Henriette. Ali uza sva nastojanja nisu mogli spasiti svoj brod od propasti. Ovaj se sve više napuni vodom i potonu 17. juna 1881. Prije toga izbaciše na okolni led jedan dio svojih zaliha.

Brodolomci su nastojali stići do ušća Lene, jer su se nadali, da će tamo naći ljudska naselja ili

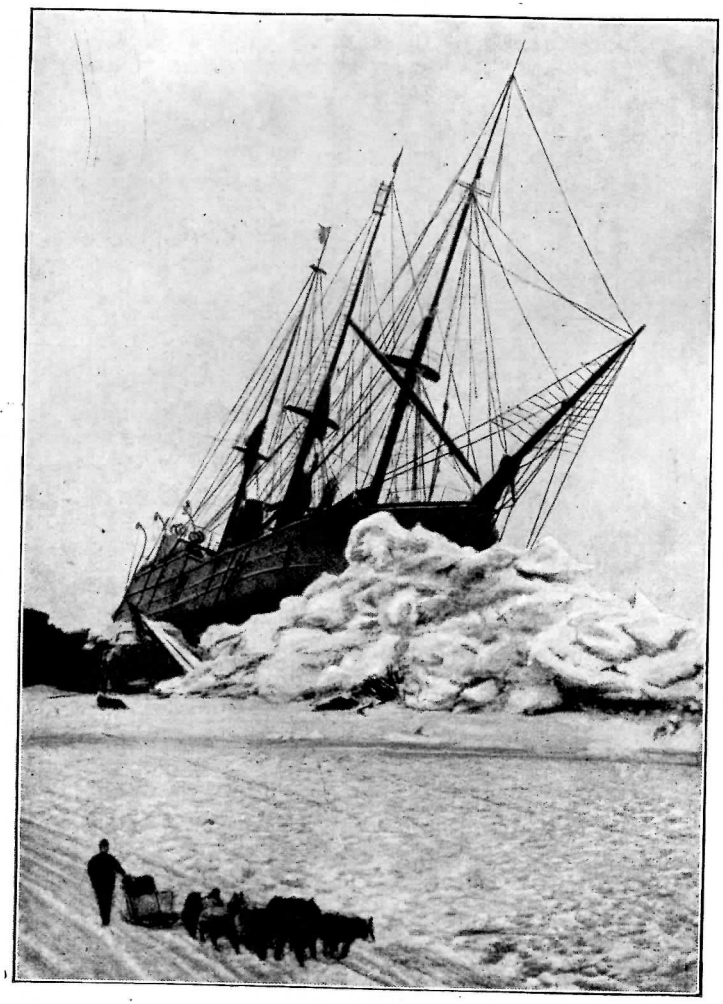

NANSENOV BROD »FRAM« U LEDU

koju ladju. Isprva je bio povratak preko neravnog leda vrlo težak i spor, jer su imali protivne vjetrove i struje na tom putu. Putem otkriše još ostrvo Bennett, puno raznih arktičkih ptica. Najzad naidjoše kod Novosibirskih ostrva na otvorenu vodu, kojom su brzo napredovali prema Jugu, kad li im bura rastavi čamce. Melvilleov i Danenhowerov čamac pristane kod nekog tunguskog naselja uz jedan istočni rukav Lenine delte, te ono jedanaest ljudi, što se nalazilo u čamcu ,stiže do neke ruske naseobine. I De Longovo odjeljenje dodje do ušća Lene, ali ne nadje ni brodova ni ljudskih naselja, te je tu palo žrtvom gladi i studeni osim dvojice mornara Nijemaca, koje izaslaše da traže pomoć. Kad su ovu našli i vratili se na mjesto, gdje su bili ostavili drugove, nadjoše ih mrtve. Medju njihovim se stvarima nalazio i De Longov dnevnik, koji jezovito opisuje beznadnu borbu De Longovu i njegove družine s jačom prirodom. Dnevnik je vodjen sve do pred konac strašne katastrofe. Treći čamac, na kojem se nalazio Chipp sa osam ljudi, iščeznu bez traga. Mora da je one burne noći, koja ih je rastavila bila, propao sa svim ljudima. Tako se svršila ekspedicija, u koju su se polagale tolike nade. Od 33 ljudi vratiše se samo 13.

Pošto se za »Jeannette« nije dvije godine ništa čulo, izaslano je više ekspedicija u pomoć. Jednu je vodio kapetan Berry, koji je oplovio Wrangelovo ostrvo i dokazao, da nema veze s Grönlandom, kako je mislio geograf Petermann. Druge su išle sa saonamo, sa kojima je Gilder u društvu s nekim De Longovim ljudima, koji su preživjeli katastrofu, pretražio ušće Lene, gdje su najzad nadjeni kosturi De Longa i njegovih drugova i gdje im je podignut čedan spomenik.

Na mjesto katastrofe stiže prvi inženjer Melville s onom dvojicom mornara, Nindermannom i No-

ros-om, koje je De Long kao najjače poslao uz Lenu, da potraže pomoć.

Izbavivši se sam sa svojom družinom ostavi Melville oboljele svoje drugove u prvoj naseobini, do koje stigoše, pa pojuri dalje, ne bi li im mogao poslati izdašniju pomoć. Ali u Bulunu nadje 1. novembra 1881. pomenute De Longove mornare, koje je ovaj 9. oktobra poslao napred. Pošavši s više ljudi i sa psima i saonama opet niz Lenu prema Sjeveru, naidje oko zapadnog ušća Lene na trag ekspedicije, ali se morade vratiti u Bulun, jer mu je istekla bila hrana, a domaći ga ljudi ne htjedoše dalje pratiti bojeći se zime, koja se sve više približavala. S pomoću ruskih vlasti opremi Melville u proljeće 1883. novu pomoćnu ekspediciju, da potraži ne samo De Longa nego i družinu sa brodice poručnika Chippa.

Pošto ih je uzalud tražio idući De Longovim putem sa Sjevera, potraži ih udarivši putem, kojim su Nindermann i Noros išli uz Lenu, samo dakako u obratnom pravcu. Nindermann prepoznade i mjesto, gdje se bio rastao s De Longom i tu u blizini nadjoše prvo četiri svezane motke gdje vire iz snijega, a onda cijev jedne puške. Onda nadjoše kotlić za kuhanje i nedaleko od njega tri mrtvaca: De Longa, Dra Amblera i Kineza kuhara Ah Sam-a.

Kraj De Longova mrtva tijela ležao mu je dnevnik, a isto tako i olovka, koja mu je valjda ispala iz smrznutih prstiju.

Dnevnik se počinje 1. oktobrom 1881., a vodjen je sve do same njegove smrti. Kad su otkopali čitavu gomilu snijega, visoku 7 metara, a široku nekoliko metara, koju je bio nameo vjetar, nadjoše još dva mrtvaca, knjige i druge stvari. Ostali mrtvaci se nadjoše kraj obale, nekih 500 m daleko od ovih prvih.

Noge mrtvaca bile su zamotane krpama, koje su ih mogle samo slabo zaštititi od zime i mokrine.

Nijedan od tih jadnika nije imao više čizama, ali su im se po džepovima našli komadi nagrižene kože, ostatci krznene obuće, što je svjedočilo, da su svoju užasnu glad nastojali utišati tom hranom. Ruke i haljine bile su im izgorene ili opaljene — čini se, da su se, mučeni gladju i zimom, upravo zavukli u vatru, da se ogriju onako slabi i nemoćni. Naročito je Boyd ležao na garištu jednog ognjišta, odijelo mu je bilo skroz izgorjelo, ali tijelo nije bilo nimalo opaljeno.

Melville pokopa sve mrtvace na nekom brdeljku, koji se tamo u blizini diže i koji se vidi 20 km. daleko. Odjeljenja poručnika Chippa nije mogao dakako naći.

Evo što piše sam De Long o zadnjim danima svoje ekspedicije.

VI.

PROPAST DE LONGOVE DRUŽINE

Subota, 1. oktobra 1881., III. dan nakon propasti »Jeannette«. Pozvao sam sve ljude, kad je kuhar javio, da je donio vodu za čaj. Doručkovasmo u 6 sati pola funte sobova mesa i čaj. Onda sam izaslao Nindermann-a i Alexia, da izvide glavni rukav rijeke, dok su ostali otišli u drva. Doktor je morao jadnom Ericksenu danas prije podne odrezati opet nekoliko nožnih prstiju. Ako prije ne umre ili ako ne stignemo naskoro do kakve naseobine, morat će mu sve dalje amputirati prste, dok mu ne odreže i obje noge. Sad ima samo nekoliko prsti na nogama. Vrijeme je vedro, sa sjeveroistoka duvaju laki vjetrovi.

Ovdje ostavljam ovaj izvještaj:

Četrnaest oficira i momaka sa »Jeannette«, polarnog parobroda Sjedinjenih Država, stigoše u sri-

jedu 28 .septembra 1881. do ove kolibe; moradoše do danas prije podne počekati dok se rijeka smrzne, pa će sada preći na zapadnu obalu, da produže svoj put do ma koje naseobine na Leni. Imamo hrane za dva dana; ali pošto smo do sada bili dosta sretni, da u najvećoj nuždi nadjemo po nešto divljači, ne brinemo se ni za budućnost; osim jednog čovjeka, koji se zove Ericksen, kojemu su morali odrezati smrznute prste na nogama, svi su članovi odjeljenja zdravi. U mnogim kolibama na istočnoj obali ove rijeke, pored koje smo, došavši sa Sjevera, prošli, naći će se još i drugi izvještaji.

George W. De Long,
poručnik mornarice Sjedinjenih Država.
komandant ekspedicije.

Prilažem popis članova naše ekspedicije.

U 8 sati predjosmo rijeku i prenesosmo sretno našeg bolesnika na drugu obalu, vukući tri sata njegove saone. Zaustavismo se o ručku — pola funte mesa i čaj. Krenusmo se dalje u 1 sat. Zavukosmo se u 8 sati na večer u naše gunjeve.

Nedjelja, 2. oktobra. Mislim, da smo svi dobro spavali do ponoći, ali onda tako zahladni i postade tako neugodno, da se nije više moglo ni misliti na spavanje. U 4 sata bili smo već svi vani kraj vatre, dan je upravo počeo svitati. Ericksen je čitavu noć buncao u snu i time razbudio sve one, koji se nisu već radi studeni probudili.

Doručak u 5 sati — pola funte mesa i čaj. Bistro jutro bez oblačka. Krenusmo se opet u 7 sati dalje, idući pokraj zamrznute vode, gdje je mogosmo naći. Računam da smo prije podne prevalili barem 10 km.

Ali gdje smo? Ipak mislim da smo došli do ušća rijeke Lene. Opazismo u nekoj daljini dvije stare kolibe, ali to je bilo sve; nismo ih mogli pobliže istražiti, jer su se nalazile prilično daleko od našega puta, a bilo je još prerano za odmor.

Ostali smo čitavi dan na ledu, pa zato naslućujemo, da imamo vodu ispod njega; ali je rijeka bila tako uzana i tako je često krivudala, da nije nikako mogla biti plovna rijeka. Moja karta se jednostavno ne može upotrebiti. Moram teški marš prema Jugu nasumce da izvršim i da Bogu prepustim, da nas odvede do kakova naselja. Jer jedno je stalno: mi se ovdje nalazimo potpuno u Božjoj ruci i ne možemo da si sami pomognemo.

Svijetao, miran, krasan dan, donio nam je ugodno sunce. Put je leden. Zaustavismo se na visokoj strmoj obali, da provedemo hladnu i neugodnu noć. Naložismo ogromnu vatru i sagradismo postelju od drvlja, koje je nanijela rijeka. Postavio sam stražu, koja se mijenjala svaka dva sata i koja je pazila, da se ne ugasi vatra. Još jučer je vjetar bio tako jak, da smo morali podići naš šatorski list, da nas zaštiti i iza njega sjediti u svojim gunjevima, drhćući od zime.

Ponedjeljak, 3. oktobra. Bilo je tako užasno hladno i grozno, da sam dao svim ljudima čaj; onda smo se s teškom mukom vukli dalje do pet sati popodne. Pojedosmo zadnji obrok mesa i popismo opet čaj. Provijant nam se sada sastoji još samo od male količine pemikana i jednog napola izgladnjelog psa. Neka nam Bog pomogne!

Bog jedini zna, koliko još moramo lutati, dok nadjemo kakov krov ili kakvo naselje. Ericksenu kao da se primiče kraj. Slab je i nemoćan, a čim sklopi oči, mrmlja na glas, najviše danski, njemački i engleski. Tko da tu spava!

Sinoć mi je iz ne znam kakvog razloga stao sat, dok ga je držao jedan čovjek, koji je bio na straži, uza se. Namiestio sam ga otprilike, prema procjeni, što sam god mogao točnije. Srećom danas ide veliki Božji sat, sunce.

Polovica našeg dnevnog marša iznosila je 8 km. Nešto smo vremena izgubili prelazom na drugu

obalu rijeke, na kojoj smo vidjeli mnogo zamki za lisice. Tu su se u snijegu vidjele i stope nekog čovjeka; vodile su prema Jugu, pa smo ih slijedili, dok nisu stigle do obale, a onda prešle na zapadnu stranu rijeke. Tu smo se morali opet okrenuti, jer je rijeka bila mjestimice otvorena, i tako ne mogosmo više slijediti trag. Jedan od mnogih prudova, kojima obiluje rijeka, omogućio nam je najzad, poslije velike stranputice, da predjemo rijeku, te tako pod večer stigosmo na zapadnu obalu.

Utorak, 4. oktobra. Pojeli smo svoj zadnji pemikan, a onda se u 2 sata opet krenusmo dalje, idući hrabro napred.

Dok smo se još nalazili na drugoj strani rijeke, mislio je Alexia da vidi neku kolibu; sad, dok smo se o podne otpočivali, reče, da vidi drugu neku. Nisam imao veće želje, nego da što prije stignem do te kolibe. Po izjavi Aleksijinoj, stojala je koliba na lijevoj obali rijeke, a mi smo se nalazili na desnoj.

Morali smo ići dva do tri kilometra po nekom prudu, dok nismo mogli, skrenuvši na lijevo, preći rijeku. Mrtvi od umora opet se zaustavismo, a Alexia se uspe na visoku obalu, da još jedanput razvidi, gdje je koliba. On se vrati i javi, da je sada vidio još jednu, koja se nalazi po prilici dva kilometra daleko od obale. Ona druga, koju je prije vidio, stojala je po prilici isto tako daleko prema Jugu, ali na samoj strmoj obali. S obzirom na teški transport našega bolesnika odlučio sam se za kolibu, koja se nalazila na obali prema Jugu, do koje smo mogli stići za jedan do dva sata. I Nindermann, koji se ispeo na brežuljak, prepoznade u onom predmetu na horizontu s najvećom stalnošću kolibu, dok nije bilo siguran za ono, što se vidi dalje od obale, da li je baš koliba. Ali Alexia ostade uporno kod svojeg tvrdjenja. Pa pošto sam ne vidim dobro, smatrao sam nažalost da su u njega bolje oči i naredio sam, da se podje pokraj rijeke prema Jugu.

Podjosmo, a Nindermann i Alexia su nas predvodili. Prevalili smo bili po prilici 2 km, kad li puče led ispod mene. Propao sam bio sve do ramena, a dok sam se izvlačio, propade iza mene na nekih 50 metara Görtz do vrata, a iza njega opet Collins do preko kukova. U isti čas kad izidjosmo iz vode, već smo bili zaledjeni, pa smo bili u opasnosti, da se smrznemo. Ali odšepesasmo dalje, dok nismo oko 4 sata stigli do okuke rijeke, gdje se morala nalaziti koliba.

Nindermann se prvi ispne na visoku ivicu obale, a doktor podje za njim.

»Sve je u redu, hodite gore! dovikne Nindermann. Ali jedva što se nadjosmo gore, kad li zapita u nedoumici:

»Ili možda ipak nije koliba?«

Na svoj najveći užas ugledao sam samo veliku gomilu zemlje; po pravilnom joj obliku sudeći bila je podignuta zacijelo navlaš za to, da posluži kao nekakov znak, jer se i vidjela iz daleka. Nindermann je tako stalno mislio da vidi pred sobom kolibu, da je i sada još tražio vrata; hodao je okolo naokolo, a najzad se popeo na gomilu, da potraži otvor na krovu. Nije ništa našao. Bila je i ostala gomila zemlje. Teška srca naredih, da se utaborimo u jednoj izdubini na obali i naskoro smo sjedili kraj vatre, koja je pucketala i sušila nam odijela, dok nam je iza ledja duvao oštar ledeni vjetar.

Za večeru nam ne preostade ništa više osim psa. Naredio sam Iversonu, da ga zakolje. Onda smo one dijelove, koje nismo mogli zgodno ponijeti, ispržili, pa su se svi pohlepno najeli toga jela, osim doktora i mene. Ostatak sam dao vagnuti, pa sam stalan, da smo imali u svemu 12 kg. Životinja je bila masna, a valjda i čista, jer smo je hranili samo pemikanom.

Kad smo se zaustavili, otišao je bio Alexia sa svojom puškom u unutrašnjost; nastojao je, da preža divljač, a htio je i da ustanovi, nije li možda i ona

koliba, koju je vidio prije nekoliko sati, uistinu samo magla. Kad se smračilo vratio se i stao nas uvjeravati, da je ono velika koliba; da je otišao do nje i da je čak ušao i našao unutri nekoliko komadića sobova mesa i kostiju.

Jedan sam časak osjetio napast da odmah podjem onamo sa svojim ljudima, ali Alexia nije mogao zajamčiti, da će opet naći u pomrčini kolibu. Ako zadjemo, onda će nam biti još gore nego li sada. Radi toga se ovdje smjestismo kako je bilo ovaj čas moguće, da tu prenoćimo. Nas trojica, koji smo bili promočeni, pušili smo se i isparivali kraj vatre. Collins i Görtz gucnuli su malo alkohola, ali ja nisam mogao ni kapi ispiti. Ta studen i taj oštri sjeverozapadnjak, kojega se nisi mogao obraniti ni osloboditi, prikazivali su mi našu budućnost u vrlo crnoj slici.

Ericksen stade naskoro bulazniti; njegovi smućeni govori jezovito su pratili bijedu i strahotu, što su nas okružavale. Nismo se zgrijali, a činilo se, da i nije moguće, da se ikada osušimo. Činilo mi se kao da smo svi napola omamljeni, pa sam se već pobojavao, da će neki od nas još te noći poumirati.

Kako je bilo hladno ne znam; svoj sam zadnji termometar razbio pavši na ledu, što se vrlo često dogadjalo; slutim da je bilo više od 12 stupnjeva hladnoće. Stisnusmo se unaokrug oko vatre i tako provedosmo noć, ne mogući zaspati. Da mi nije Alexia prebacio svoj kaput od morževa krzna i sjeo tik uz mene, da me grije toplinom svog tijela, ja bih se zacijelo bio smrznuo. Mokra mi se odjeća isparivala, a ja sam drhtao i tresao se od groznice. Ericksenovo stenjanje i nesuvislo buncanje prekidalo je svaki čas jezovitu tišinu — ne dao Bog, da ikad više doživim tako užasnu i tako žalosnu noć!

Utorak, 4. oktobra. Kad je tek počelo svitati svi poustajasmo, da se zagrijemo kretanjem. Kuhar se morao odmah dati na posao da skuha čaj. Doktor

s užasom nadje, da je Ericksen noću strgao rukavice i da su mu se još i ruke smrzle! Smjesta odredismo više ljudi, koji su mu morali naizmjence trljati ruke i oko 6 sati izjutra počela je krv opet nekako kolati, barem toliko, da smo se mogli odvažiti, da ponesemo sa sobom bolesnika. Svaki naglo istrusi svoj vrč čaja i onda prebaci svoje breme. Ericksen je ležao sasvim bez svijesti; morali smo ga privezati remenom za saone. Duvao je oštar vjetar sa jugozapada, pa je bilo strašno hladno. Krenuli smo se u 6 sati, prevalili smo naporan put, a onda iskreno zahvalismo Bogu, kad smo dva sata kasnije našli kolibu i pod njenim krovom našli zaklon. Bila je dosta prostrana, da nas sve primi. Odmah naložismo vatru, kraj koje se prvi put poslije pet dana zgrijasmo.

Doktor pregleda Ericksena i nadje, da je znatno slabiji; bilo mu je još samo slabo radilo. Vjerni drug nije bio pri svijesti i zacijelo mu se primicao konac. Liječnik se bojao, da mu je sudjeno još samo par sati živjeti, pa sam zato pozvao ljude, da sa mnom očitaju molitvu za bolesnika.

Postavismo stražu, da pazi na vatru, a onda polijegasmo. U 10 sati prije podne ode Alexia u lov, ali se oko podne vrati praznih šaka i mokar do kože: bio je propao kroz led i pao u rijeku.

U 6 sati popodne morao sam pomisliti na to, da ljudima dadem što pojesti. Svaki dobi pola funte pečenog pasjeg mesa, bez ikakova dodatka druge kakove hrane i čašu čaja. To je bila hrana za čitavi dan.

Ali ako su nam i krčala crijeva, ipak smo bili sretni, što smo našli zaklon protiv nemilosrdnog vjetra, koji je vani duvao poput vihora.

Srijeda, 5. oktobra. U 7 sati započe kuhar dan, prirediviši čaj od jučer već iskuhanog čajevog lišća. To nam mora biti dosta do večeras. Dok nam stigne pomoć imamo kao dnevnu hranu pola funte

pasjeg mesa. U 9 sati ode Alexia opet u lov. Poslao sam ostale ljude neka nakupe suhih drva, kojima želimo popoditi našu kolibu, jer smrznuta zemlja, koja po noći okopni, promoči nas i prehladi i otima nam previše sna. Jugozapadnjak još uvijek bjesni.

Ericksenova se noga upalila. Približava mu se kraj. Da mu se sada još i odreže, ne bi pomoglo; valjda bi umro, dok bi ga operirali. Samo je još kadikad pri svijesti.

U 12 sati se vrati Alexia; nije ništa živo ugledao. Bio je doduše prešao rijeku, ali se morao vratiti, pošto nije mogao duže da se bori s ledenim vjetrom.

Po mome mišljenju mi se nalazimo na istočnoj strani otoka Titary, kojih 40 km daleko od Kumak Surke, gdje se — prema karti — nalazi ljudska naseobina. Zadnja nam je nada da donle dodjemo.

Koliba, u kojoj ovdje boravimo, sasvim je nova i očigledno nije ona astronomska stanica, koja je ubilježena na mojoj karti; nije zapravo još ni gotova, jer nema vrata. Možda je ljetna lovačka koliba, premda mnoge lisičje zamke dokazuju, da dolaze amo ljudi i u drugo doba godine.

Čim popusti bura poslat ću Nindermanna i Norosa napred u Kumak Surku, da nam dovedu pomoć. U 6 sati navečer dobi svatko svoje pola funte pasjeg mesa i čašu već po drugi put iskuhana čaja. Onda legosmo spavati.

Četvrtak, 6. oktobra. Dobili smo po jedan vrč po treći put iskuhana čaja, pomiješana s 10 grama alkohola. Svi smo vrlo slabi. Bura nešto popušta.

U 8 sati promijenu nam drug Ericksen ovim svijetom. Ja sam upravio nekoliko riječi ljudima, da ih utješim i obodrim.

Alexia se vrati praznih šaka — snijeg pregusto pada! Bože sveti, što će biti od nas? Imamo još po prilici 6 kg mesa, a udaljeni smo od prve naseobine koja se možda tu nalazi, 40 km.

Jadni Ericksene, nismo ti mogli iskopati groba, jer je zemlja previše zamrznuta, a mi nemamo ništa, čime bi je raskopali.

Zašili smo ga u šatorsko krilo i pokrili ga jednom zastavom. Rekoh neka se ljudi spreme; svaki dobi 10 grama alkohola. Pokušat ćemo izići napolje i sahraniti ga. Ali smo svi tako slabi, da ne znam, da li ćemo dospjeti na cilj.

U 12 sati obavio sam pogrebni obred, a onda ponesosmo svog druga do rijeke. Kad smo probili rupu u ledu i spustili u nju mrtvaca, iskazasmo mu zadnju počast time, što smo tri puta ispalili naše remingtonke. Poviš groba ćemo mu postaviti dasku s ovim urezanim natpisom:

»Na uspomenu H. H. Ericksena; 6. oktobra 1881. »Jeannette«, parobrod Sjedinjenih Država«.

Njegove haljine podijelio sam drugovima. Iverson uze njegovu bibliju i odreza si jedan pramen njegove kose.

Petak, 7. oktobra. Doručak nam se sastoji od zadnje pola funte mesa i čaja. I naš zadnji čaj jutros istresosmo u kotao, a sada treba da prevalimo put od 40 km! Ali ja se uzdam u Boga i mislim, on neće dati, da pomremo od gladi, kad nas je dovle nahranio!

Spremismo se za odlazak. Jedna puška Winchesterka nije više u redu, zato je ovdje ostavismo. U kolibi sam ostavio i ovo pismo:

»Dolje spomenuti oficiri i mornari propalog broda »Jeannette« ostavljaju jutros ovu kolibu, da predju brzim hodom do Kumak-Surke ili kakve druge naseobine na Leni. Došli smo u utorak, 4. oktobra, s jednim bolesnim drugom, mornarom H. H. Ericksenom, ovamo. Taj je umro jučer ujutro, pa smo ga sahranili o podne u rijeci. Smrt je njegova nastupila zbog teških ozebina i zbog potpune iznurenosti radi transporta po vjetru i nevremenu.

Svi drugi članovi našeg odjeljenja su zdravi, ali se pate radi užasne oskudice hrane. Jutros smo potrošili zadnji ostatak naše hrane«.

Krenusmo se u 8 sati i prešli smo za tri sata 5 km. Onda nam je svima bilo dosta, pa smo samo teturali. Jedno mjesto kraj neke gomile drva, što ih je voda izbacila na obalu, učini mi se zgodno da tamo skuhamo vodu za čaj, pak sam zapovjedio, da stanemo i da ručamo: 20 grama alkohola i lonac čaja. Onda podjosmo dalje i dodjosmo naskoro do jednog zamrznutog riječnog rukava. Kad ga četiri čovjeka htjedoše preći, propadoše u nj.

Da se ne bi smrzli, naredim, da se na zapadnoj obali zapali vatra, kraj koje smo se sušili.

Medjutim sam poslao Alexiu, neka pribavi što za jelo. Naredio sam mu, neka ne ide predaleko i neka ne izostane predugo, ali u 2 sata nije se bio povratio, a nije se još ni vidio.

Sa jugozapada duva lak vjetar, magla. Na južnom horizontu se pojavljuju bregovi. U 5 sati se vrati Alexia s divljom kokoškom. Odmah skuhasmo čorbu. Onda se uvukosmo pod gunjeve da spavamo. Pun mjesec, zvjezdana, vedra noć, koja nije baš bila previše hladna. Alexia je vidio rijeku sasvim bez leda, jednu milju daleko.

Subota, 8. oktobra. Doručak: 20 grama alkohola u 3 centilitra tople vode. Došli smo u 11 sati do jedne velike rijeke. Išli smo napred. Veliki smetovi, moramo opet natrag. Nedaće. Snijeg. Vjetar s jugoistoka. Studen. Samo malo drva. 10 grama alkohola.

Opaska doktorova: Alkohol nam se pokazuje kao vrlo koristan. On zatomljuje osjećaj silne gladi, a i bol, koja se javlja u želucu, te uzdržava srazmjerno snagu ljudi, dok ga uzimamo u toj mjeri.

Nedjelja, 9. oktobra. Držao sam službu Božju. Šaljem Nindermanna i Norosa napred, da potraže pomoć. Oni nose sa sobom svoje gunjeve, jednu pušku, 40 fišeka i 40 grama alkohola. Treba da

ostanu na zapadnoj obali rijeke, dok ne naidju na kakovu naseobinu. Krenuli su u 7 sati, praćeni našim povicima: Hurra!

Mi smo pošli u 8 sati. Predjosmo preko rijeke. Propali smo kroz led, onda smo počivali i ložili vatru. Sušili smo svoje odijelo. U 10 sati smo pošli opet dalje. Lee je klonuo.

Za obrok smo imali 20 grama alkohola. Alexia ubi tri divlje kokoši. Kuhamo čorbu. Idemo Nindermannovim i Norosovim tragom; oni se sami više ne vide.

U 3 sata krenusmo se opet dalje. Visoka strma obala. Led na rijeci plovi brzo prema Sjeveru. Stadosmo u 5 sati kraj mnogo drva, što ih je voda naplavila. Nadjosmo čamac. Pometasmo unutra glave i legosmo spavati. 10 grama alkohola.

Ponedjeljak, 10. oktobra. Poslao sam Alexia da potraži kokoške. Strašno smo gladni. Jedemo komadje sobove kože. Laki jugoistočnjak. Zrak nije previše hladan. Kad smo prelazili preko jednog potoka, propadoše trojica od nas u nj. Naložismo vatru, da se osušimo. Onda smo se vukli napred do 11 sati. Sasvim smo smalaksali. Kuhamo od čajnog lišća, što se nalazi u boci za alkohol, nekakov napitak.

O podne opet dalje. Oštar vjetar sa jugozapada. Snježna vijavica. Vrlo se teško ide. Lee moli, da ga ostavimo; ne ostavljamo ga. Idemo Nindermannovim putem. U 3 sata stadosmo. Posve smalaksali. Zavukosmo se u jednu špilju na obali, nakupismo drva i naložismo vatru. Alexia ode da potraži divljači. Za večeru samo mala žličica glicerina, Svi su ljudi slabi i nemoćni. Bože, pomozi nam!

Utorak, 11. oktobra. Bura s jugozapada sa snijegom. Nesposobni ma za kakovo kretanje. Nema divljači. Jedna žličica glicerina i vruća voda. Nema više drva za gorivo u našoj blizini.

Srijeda, 12. oktobra. Zadnja žličica glicerina i vruća voda. O podne skuhasmo nekoliko pregršti lišća polarne vrbe u loncu vode, pa to pijemo.

Svi sve više slabe. Jedva još imamo snage, da donesemo drva. Bura sa jugozapada sa snijegom.

Četvrtak, 13. oktobra. Čaj od vrbova lišća. Jaki vjetrovi sa jugozapada. Nema glasa od Nindermanna. U Božjoj smo ruci. Ako nam se on ne smiluje, propali smo.

Ne možemo da idemo proti vjetru, a ostati ovdje znači umrijeti od gladi...

Poslije podne odosmo 2 km napred, predjosmo bilo neku novu rijeku, bilo jedan rukavac stare rijeke. Kad smo se našli preko, nestade Lee. Odosmo do neke špilje uz obalu i tamo se ulogorismo. Poslao sam da traže Lee-a. Bio se zakopao u snijeg i čekao je smrt. Izmolismo zajedno Očenaš i Vjerovanje.

Poslije »večere« jaka bura. Strahovita noć.

Petak, 14. oktobra. Doručak: vrbov čaj. O podne: vrbov čaj. Južni vjetar popušta.

Subota, 15. oktobra. 125. dan. Doručak: vrbov čaj i dvije stare čizme. Zaključismo, da o izlasku sunca podjemo dalje. Alexia nemoćan.

Dodjosmo na neki prazan žitni čamac. Odmor i logor. U sutonu smo vidjeli na južnom horizontu dim.

Nedjelja, 16. oktobra, 126. dan. Alexia je sasvim klonuo. Služba Božja.

Ponedjeljak, 17. oktobra, 127. dan. Alexia umire Doktor ga je krstio. Izmolismo »molitvu za bolesnika«. Collinsov rodjendan, navršio je 40. godinu.

Kad se sunce radjalo umrije Alexia. Snaga ga je ostavila radi gladi. Pokrismo ga zastavom i položismo ga u čamac.

Utorak, 18. oktobra, 128. dan. Miran, blag zrak. Snijeg. Popodne sahranismo Alexiu. Položismo ga na led rijeke i pokrismo ledenim pločama.

Srijeda, 19. oktobra, 129. dan. Rasjekosmo šator i napravismo od njega obuću. Doktor je išao napred,

da potraži novo mjesto za logorište. Preselismo se u sumrak onamo.

Četvrtak, 20. oktobra, 130. dan. Vedar i sunčan dan, ali vrlo hladan. Kaach je sasvim smalaksao.

Petak, 21. oktobra, 131. dan. Oko ponoći nadjosmo doktor i ja druga Kaacha mrtva gdje leži izmedju nas.

Subota, 22. oktobra, 132. dan. Preslabi smo, a da bismo mogli odnijeti mrtva tjelesa Leea i Kaacha dolje na led. Doktor, Collins i ja odnesosmo mrtvace samo do ivice brežuljka. Onda mi se zaklopiše oči.

Nedjelja, 23. oktobra, 133. dan. Svi smo postali sve slabiji. Prije mraka smo još nanijeli nešto drva. Čitao sam još jedan ulomak nedjeljne pobožnosti. Svima nam se užasno smrzavaju noge. Nemamo obuće.

Ponedjeljak, 24. oktobra, 134. dan. Užasna noć.

Utorak, 25. oktobra, 135. dan. Očajno.

Srijeda, 26. oktobra, 136. dan. Zima. Glad. Bolestan.

Četvrtak, 27. oktobra, 137. dan. Iverson sasvim nemoćan.

Petak, 28. oktobra, 138. dan. Iverson umro rano u zoru.

Subota, 29. oktobra, 140. dan. Boyd i Görtz su noćas umrli. Collins umire...

To su zadnje bilješke De Longova dnevnika, koji je valjda i sam umro toga ili narednog dana.

Nindermann i Noros stigoše tek 19. oktobra navečer, dakle deseti dan po odlasku, do neke kolibe, u kojoj nadjoše nešto suhe ribe. Kad su se spremali, da je skuhaju, dodje jedan Tungus sa sobovima i saonama, a onda mnogo drugih ljudi, sobova i saona. Kolikogod su se trudili, da im znacima objasne, da im valja pohitati u pomoć ostavljenim drugovima, Tunguzi ih nisu nikako mogli razumjeti. Čak su im narisali ladju na papiru, a onda i izrezali od drveta,

da im pokažu, kako su se potopili na moru, i kako su onda pošli prema Jugu. Čitavi dan su kušali na sve moguće načine da im nekako pokažu tko su i što su i da bi se morali vratiti po drugove, ali sve uzalud. Bili su očajni, jer su im dobro bile poznate prilike, u kojima su ostavili svoje drugove, za koje su znali, da sada već moraju umirati od gladi i ljute zime.

VII.

EKSPEDICIJE NA SJEVERNI POL

Samo su rijetke ekspedicije imale zadaću, da dopru na pol, jer je to stajalo truda, a nije se mogla očekivati bogzna kakova korist. Počevši od 17. stoljeća pokušavali su Englezi proći u Istočnu Aziju kroz Sjeverno Ledeno more. Poslije putovanja Henry-a Hudson-a slijedila su druga. 1773. posla engleska vlada komandanta C. J. Phipps-a s brodovima »Racehorse« i »Carcass«, da potraži Sjeverni pol. Ali ga zaustavi led na 80° 48' sjev. širine. Kasnije je kapetan jedne jedrenjače, koja se upotrebljavala za lov na kitove, dopro na 81° 30', a godine 1868. baron Nordenskiöld parobrodom »Sofia« tim istim putem do 81° 42'. Ti pokušaji ipak dokazuju, kako nije moguće ploviti brodom po Sjevernom ledenom moru bogzna kako daleko na Sjever.

Kad se brodom ne može doći na visoki Sjever, zašto da se ne pokuša prodrijeti onamo na saonama. Komandant Parry, engleski marinski oficir, ostavi svoj brod »Hecla« u junu 1827., na kojem je bio doplovio na sjevernu obalu Spitzberga, da podje sa dva čamca, koji su bili tako udešeni, da su ih mogli vući kao saone, prema Sjeveru. Imao je sa sobom 3 oficira i 24 momka, a hrane za 61 dan. Ali led nije bio ravan, nego pun gromila i kanala, tako da

su morali čamce preko prvih prevlačiti, a u druge ih spuštati, da ih preplove. Kako je bila visoka temperatura, propadali su mornari do pasa u meki snijeg.

Premda nisu dnevno onoliko puta prevaljivali, koliko se nadao Parry, on ipak ne odustane od svoga nauma, nadajući se, da će, kad dodje više na Sjever, naći valjda manje poteškoća. Ali je led bio uvijek jednak; osim toga ga je more nosilo dnevno nekih 7 kilometara na Jug. Radi toga naredi, poslije 36 dana hoda, na širini od 82° 45', da se vrate. Ta je širina ostala zadugo kao najviša, koju je ikada čovjek dostigao, a Parry-ev pokušaj ponovno dokaza, s kolikima se poteškoćama moraju putnici na saonama boriti u Polarnom moru.

Parry je bio 61 dan odsutan sa broda, od 21. juna do 21. augusta. 13 dana je sproveo u čamcu, a 48 na ledu. Udaljenost ladje od najsjevernije točke njegova puta iznosila je 319 kilometara.

Godine 1875. opremi engleski admiralitet po treći put ekspediciju, koja je imala zadaću, da stigne na pol. Dotadašnja su putovanja pokazala, da se ne samo brodom, nego i na saonicama slabo odmiče. Ako se prodre brodom pored obale izmedju Grönlanda i Amerike do 83. ili 84. stepena sjev. širine, moglo se nadati, da će se odatle, pošto se prezimi, narednog proljeća stići na pol.

Opremljena su bila dva broda: »Alert« i »Discovery«, a komandant im je bio Nares. Jedan je brod trebao da podje označenim putem prema Sjeveru, dok će drugi biti usidren u kojoj obližnjoj luci, da bude na pomoć članovima ekspedicije, ako im se desi nesreća, pa da ih dovede natrag. Kroz Smithov zaliv dospješe brodovi u Kennedy-ev zaliv i stigoše u Lady-Franklin Bay. Tu ostaviše brod »Discovery« na 81° 44', dok je »Alert« ploveći Robesonovim kanalom, stigao do 82° 27'. Ekspedicije, koje su poduzeli u jesen, da bi ispitali kako teče

obala, utvrdiše, da se ova pruža prema Zapadu, pa se tako izjaloviše nade, da bi mogli tude ostaviti zalihe hrane za put prema polu.

Početkom proljeća 1876. Nares ipak posla na put komandanta A. H. Markham-a s jednim oficirom, s 15 momaka, s tri saonice i s provijantom za 70 dana. Taj je mogao samo mučno napredovati, pošto je morao više puta isti put prevaljivati, da bi prenio teški teret. Nakon neizrecivih napora stiže na 83° 20' sjv. širine, gdje morade stati, jedno radi iznemoglosti svojih ljudi, koji su počeli dobivati skorbut, a drugo zbog ponestajanja hrane. Na povratku im je bilo još teže. Ne samo što su vozili po teškom terenu tešku svoju opremu, nego i bolesnike, pa bi bili jedva stigli do »Alerta«, da se nije našao dobrovoljac, koji je izjavio spremnost, da ode napred i da potraži pomoć s broda. Tako je ova ekspedicija postigla nešto malo veću širinu nego li Parry prije nje, ne prevalivši na saonama ni blizu jednaku daljinu, iako je put poduzet bio u najpovoljnijim mjesecima.

Markham je krenuo na put 3. aprila, a 14. juna se vratio na »Alert«, bio je dakle na putu izvan broda 72 dana, a udaljen je bio od ovoga na svojoj najsjevernijoj točci tek 100 km u ravnoj crti.

Nekoliko godina kasnije, 1882., podje za rukom Sjedinjenim Državama Američkim potući taj engleski rekord. Te je godine poručnik J. B. Lockwood, na saonama sa seržanom Brainardom dospio do 83° 24' sjev. širine, držeći se grönlandske obale. Ovo se potonje pokazalo vrlo zgodnim, ali se ponovno vidjelo, s kolikim je poteškoćama skopčan put prema polu. Lockwood je bio na tom putu svega 60 dana, od 3. aprila do 1. juna, a prevalio je na saonama 408 kilometara. On je bio član američke Greely-eve ekspedicije, koja je imala zaposjesti medjunarodnu polarnu stanicu u Grantlandu i eventualno pomoći ekspediciji sa »Jeannette«, ako na nju naidje.

Pošto nisu mogli dočekati broda, koji je poslan po njih, ali radi leda nije mogao doprijeti do njih, krenu se ekspedicija u ljeto 1883. prema Jugu, jer nije više imala hrane, a ni dobre opreme. Ali strašno nagomilani led im nije dozvolio, da brzo odmiču, pa im naskoro ponestane hrane, a lova nije bilo dovoljno. Moradoše ponovno prezimiti na Rtu Sabine, gdje ih boleštine užasno desetkovaše, pošto su već potrošili svu kožu svoje obuće i odjeće, koju su kuhali i jeli. Kad im najzad stiže pomoć, bilo ih je od dvadesetšestorice svega još sedam, ali na povratku i od njih još umrije jedan. Ostadoše živi samo poručnik Greely, seržan Brainard i četiri vojnika. Svi su drugi bili pomrli od gladi, jedan se utopio, a jednoga moradoše radi ponovne kradje ustrijeliti. Sa mnogih mrtvaca bilo je odrezano meso, jer su se njime hranili oni, koji preživješe katastrofu.

Unatoč velikog uspjeha Nordenskiöldova nastao je poslije neuspjele ekspedicije De Longove zastoj; čak su se čuli glasovi, da sva ta jurnjava prema polu nema smisla, pa su na predlog Weyprechta neki učenjaci naglašivali, da je pametnije, ako se osnuju stanice u čitavom polarnom području, koje će sistematski sabirati materijal za naučno rješavanje meteoroloških i uopće fizikalno-geografijskih problema. I doista 11 stranih država uredi 15 internacionalnih polarnih stanica, koje su godinu dana, 1882.—1883., na raznim mjestima polarnih krajeva motrile u glavnom meteorološke pojave i pojave zemaljskog magnetizma. Te su stanice sabrale dosta naučnog materijala, ali ovaj nije ni do danas još sasvim proučen. Kako nisu raspolagale dovoljnim sredstvima ni ljudima, da bi u isto vrijeme, pored opažanja, mogle poduzimati i istraživanja svoje okolice, naskoro prevlada opet mišljenje, da su polarna putovanja baš tako potrebna i korisna

kao i stalna naučna motrenja prirodnih pojava polarnih krajeva. I tako zaredaše opet ekspedicije.

Prvu je poveo Norvežanin Fridtjof Nansen, koji je prije već bio na skijama prešao Grönland. On je još 1884. čitao u jednom norveškom listu članak profesora Mohna, da su na jugozapadnoj obali Grönlanda nadjeni neki predmeti sa broda »Jeannette«. Kad su sante, koje su te predmete izbacile na Grönlandu, mogle doći onamo, zašto da se ta struja ne bi upotrebila za polarno istraživanje? Vrativši se 1890. sa Grönlanda predloži geografskom društvu u Christianiji svoj originalni plan jedne nove ekspedicije na Sjeverni pol. Taj je plan kasnije na više mjesta propagirao i predavanjima, u kojima je po prilici ovako govorio: »Da ima na najdaljem Sjeveru zemlja, najlakše bi bilo doći na pol na skijama, ali ni Grönland ni Franz-Josef-Land ne dopiru do pola. Morem se onamo ne može, jer je zaledjeno. Balonom se još ne može, a i da se može trajao bi takov pohod samo i suviše kratko vrijeme, pak ne bi donio koristi. Treba dakle upotrebiti prirodne snage, ne raditi potiv njih, nego ih upregnuti u svoju svrhu. Osim spomenutih predmeta sa »Jeannette«, za koje je sasvim stalno bilo dokazano, da odanle potječu, nalazilo se često na grönlandskoj obali otpadaka drvlja i trave, korijenja i mulja, što je sve bilo naplavljeno iz Istočne Sibirije, jer takovih trava, drveta i t. d. nema na Grönlandu. Mora dakle da postoji struja preko pola ili neposredno ispod njega, prolazeći negdje izmedju samog pola i Franz-Josef-Landa od Sibirskog Ledenog mora prema obali istočnog Grönlanda!« — Učena društva i pojedini naučenjaci izjaviše se pro i contra, ali se Nansen nije dao ničim odvratiti. Država, kralj i privatnici pokloniše polovicu troškova, a ostatak pokriše manji prinosi norveški i engleski (ukupni troškovi su iznašali 444.339.36 norveških kruna). Brodograditelj Colin Archer sagradi po Nansenovim uputama ma-

len, ali vanredno čvrst brod, sasvim novog oblika, koji dobi ime »Fram« (Napred) i koji je bio tako konstruiran, da ga stezanje leda ne će moći zdrobiti, nego samo izdići. Jer Nansen nije mislio izmicati opasnim ledenim santama, kao svi njegovi predšasnici, nego je želio, da ga ove na zgodnom mjestu obuhvate i onda ponesu sa sobom onako, kako njih nosi napred spomenuta njihova polarna struja prema evropskom polarnom moru. Samo mali broj stručnjaka, geografa i iskušanih polarnih putnika, bio je uvjeren o ispravnosti Nansenove teze. Osim Nansena bilo je na brodu još 12 Norvežana, medju ovima kapetan Otto Sverdrup i asistent F. Hj. Johansen, koji se javio kao ložač samo da dobije mjesto na brodu. Uglja i hrane ponesoše za 5 godina. Brod je osim parnog stroja (6 morskih milja na sat) imao i jedra.

Premda prilike leda nisu bile baš najpovoljnije, dospije ekspedicija duž sibirske polarne obale do ušća Lene i zaplovi odatle prema polu zapadno od Novosibirskih ostrva. Naskoro ih zaokupiše ledene sante i »Fram« se zaledi u masi leda, koji ga, po programu, ponese sa sobom. Isprva se led nije nikako kretao onako, kako je Nansen očekivao, jer je brod na njemu tjeran natrag prema Jugoistoku, dok se nije opet našao ondje, gdje je već bio prije više sedmica. Onda se led stade kretati u glavnom prema Sjeverozapadu, ali mijenjajući inače vrlo često pravac. Zatim okrene i opet protivnim pravcem, tako da su poslije godine dana lutanja ponovno došli u blizinu polazne točke, samo 150 km daleko od nje. Poslije toga zadobi kretanje povoljan pravac, a i »Fram« se pokaza dorasla zadaći da odolijeva stezanju leda, jer ga izdrža preko svakog očekivanja.

Kad je Nansen prema pravcu struje vidio, da »Fram« ne će na taj način dospjeti više prema polu, ostavi, prema davno za taj slučaj smišljenom planu, brod sa Johansenom, s trima saonama i s 28 pasa,

ponesavši hrane za 100 dana. Mi ćemo ga pratiti na tom putu i ovaj detaljnije prikazati, jer je Nansen, tako rekavši, udario nove temelje modernim polarnim putovanjima. Kasniji su se putnici uveliko poslužili njegovim iskustvom, usavršavajući samo sredstva, koja je Nansen prvi temeljito iskušao.

Interesantno je, što su Nansen i Johansen ponijeli na svoj put, kad su se rastali sa svojim drugovima. Uzeli su sa sobom 28 pasa, od kojih su najlakši imali 17, a najteži 36 kilograma; obično su bili teški nešto preko 25 kg. Ti su psi vukli 3 saone, na kojima je bilo natovareno svega: na prvima (zajedno sa Nansenovim kajakom) 246 kg, na drugima 242 kg, na trećima (zajedno sa Johansenovim kajakom) 227 kg. Najvažnija je bila hrana, koja je bila brižno odabrana i spremljena, pa kuhaća sprava, koju je sam Nansen vrlo spretno konstruirao i za koju su ponijeli 20 l petroleja za 120 dana. Osim toplog krznenog i vunenog odijela, te nešto rublja, morali su ponijeti i naročito lako ali široko odijelo, koje su oblačili preko drugoga, kad je duvao vjetar ili kad je bila mećava. Dakako da im je i obuća bila prikladna i s velikom pažnjom odabrana. Ponesoše vreću od sobova krzna, u kojoj su zajedno spavali, da bi jedan drugoga grijali, pa šator od svile, vrlo lagan i više pari skija, te dvije puške (svaka za kuglu i za sačmu) 180 metaka sa kuglom i 150 sa sačmom. Od instrumenata najnužnije kao theodolit, kompas, barometre, termometre, satove, dalekozor i fotografski aparat. Osim toga jedro za kajake, sjekiru i čekić, više klupaka konopca, osti s užetom, malu apoteku, koju srećom nisu trebali. Za hranu uzeše: pšenično brašno pomiješano s aleuronatom, čisto brašno, kukuruzno brašno, riblje brašno, t. j. samljevenu sušenu ribu izmiješanu s brašnom, šećera, jetrene pastete, čokolade, mliječnog praška, više vreća kruha, maslaca (40 kg), te raznih preparata za razne čorbe, limunade i druge voćne sokove. Za pse su ponijeli više vreća pemmikana (smjesu samljevena mesa, masti i brašna), za kuhanje poniješe 20 l petroleja i 2 paketa žigica; nešto pribora za fotografiranje, nekoliko pomorskih karata, limenu kutiju s dnevnicima i malo papira, te pet olovaka.

Čujmo što priča Nansen o samom tom putu.

VIII.

NANSEN ODLAZI SA »FRAMA«

14. marta ostavismo najzad, oko podne, »Fram«, pošto smo se po treći put oprostili s drugovima, zaželivši jedni drugima svaku sreću. Neki nas još popratiše komadić puta; jedan po jedan se vraćahu, dok ne ostadosmo slijedećg jutra sami — Johansen i ja.

Kad smo se sa zadnja tri druga oprostili i sami krenuli prema Sjeveru, nadjosmo prostrana polja ravnoga leda, pa smo stoga brzo napredovali, udaljujući se sve više od naših drugova, koji zamišljeno gledahu za nama, misleći možda i o tome, da su nas danas zadnji put vidjeli. Jarboli »Frama« iščezoše već davno za horizontom. Često smo nailazili na čitave gromile od leda i neravne površine leda, preko kojih smo morali i mi gurati saone ili ih katkada čak i prenašati. Ponekad bi se saone sasvim izvrnule tako da smo ih morali s teškom mukom dizati. Prilično iznureni tim napornim radom zaustavismo se oko 6 sati na večer, prevalivši taj dan po prilici 9 kilometara.

To baš nije bio onakov hod, kakov sam zamišljao, ali smo se nadali, da će saone malo po malo olakšati i da ćemo naići na led, po kom će se moći bolje odmicati. To se isprva i obistinilo.

U nedjelju, 17. marta, zapisao sam ovo u dnevnik.

»Čini se, da led biva sve ravniji, što se više udaljujemo prema Sjeveru; ali jučer naidjosmo na jedan žlijeb, koji moradosmo daleko unaokolo zaobići, jer se nismo iz više razloga usudili, da preko njega prebrodimo u kajacima dok je bila tako niska temperatura. U 5½ sati popodne prevalili smo oko 9 kilometara. Pošto smo baš naišli na zgodno logorište, zaustavismo se, tim više, što su nam i psi bili izmoreni. Po noći smo imali najnižu temperaturu —42,8° C«.

Led je narednih dana bio sve ravniji i ravniji tako da smo mogli u jedan dan prevaliti često do 15 i više kilometara. Ponekad bi nas zadržala poneka neprilika; tako nam jednog dana oštar šiljak leda razdera vreću s ribljim brašnom, pa smo morali stati preko jedan sat, da pokupimo dragocjenu sadržinu vreće i da ovu zakrpamo. Onda nam se opet prelomi sprava za mjerenje prevaljenog puta, pa smo trebali više sati, dok smo je kako treba nanovo pričvrstili. Ali tada nastavismo put prema Sjeveru preko velikih, prostranih ledenih površina, koje su tako izgledale, kao da se pružaju taman do pola. Katkad bi ipak prolazili preko mjesta, gdje je led bio nagomilan do visine čitavih brežuljaka, te je ovaj kraj imao izgled neke brežuljkaste, snijegom pokrivene zemlje. To je bio zacijelo vrlo star led, koji se na svom putu iz Sibirskog Mora prema istočnoj obali Grönlanda već više godina motao po Polarnom moru, pa se, izvrgnut iz godine u godinu teškim pritiscima, nagomilao na nekim mjestima u čitave kamare i brežuljke. Ove su svakog ljeta sunčani traci otapali, dok su se preko zime nanovo smrzavali i ispunjali po pukotinama debelim naslagama snijega, tako da su sada imali oblike, koji su bili više nalik na ledene bregove, nego li na nagomilane sante.

U srijedu, 20. marta zabilježio sam ovo:

»Imamo opet krasno vrijeme za putovanje sa prekrasnim zalaskom sunca, ali je nešto pohladno, naročito po noći u vrećama za spavanje. (Imali smo —41° i —42° C.) Izgleda, da je led sve ravniji, čim dalje odmičemo; na mnogim mjestima je takov kao led na kopnu. Ako tako potraje, bit će sve samo igrarija«.

Toga smo dana izgubili našu spravu za mjerenje prevaljenog puta, pa pošto smo to kasno opazili, te bismo se zato morali možda daleko natrag vraćati, nisam htio da je tražimo. Ali taj gubitak bijaše uzrokom, da smo odsada mogli samo procjenjivati put, koji smo dnevno prevaljivali. Isti dan imali smo još jednu nezgodu: jedan nam je pas — »Livjägeren« — tako obolio, da smo ga morali ispregnuti Tek nakon dužeg vremena opazismo, da nije uz nas; kad smo ujutro dalje krenuli, bio je ostao na logorištu, pa sam se morao vratiti po njega na skijama, zbog čega smo se poduže morali zaustaviti na putu.

Četvrtak, 21. marta. U 9 sati izjutra —42° C. (Minimum u noći je iznosio —44° C.) Vedro je kao sve ove dane; prekrasno, sjajno vrijeme, divno za marš, ali po noći dosta hladno; živa se kao obično smrznula. Može se zamisliti, kako mora biti ugodno za takove temperature u šatoru krpati zimsku obuću, dok ti se nos pomalo smrzava.

Petak, 22. marta. Krasno vrijeme. Napredujemo sve brže. Daleke ravnice, tek po gdjekoje gromile leda, koje su nastale zbog kompresija, ali svuda možeš proći. Išli smo jučer neprestano od 11½ prije podne do 8½ navečer, prevalivši valjda 22 kilometra. Mora da smo na 85° sjev. širine.

Jedina muka nam je sada studen. Odjeća nam se preko dana sve više pretvara u leden oklop, a po noći u mokru bandažu, isto tako i vuneni pokrivači.

Vreća za spavanje biva sve teža, jer se vlaga smrzava na dlakama krzna iznutra. Svaki dan isto vedro, stalno vrijeme. Stali smo čeznuti za kakvom promjenom. Obradovali bismo se, da dodje koji oblak i nastane malo blaža temperatura. Temperatura po noći bijaše —42,7° C. Prije podne sam obavio mjerenje i izračunao, da se nalazimo taj dan na 85° 9' sjeverne širine.

Subota, 23. marta. Jučer smo se mogli krenuti tek u 3 sata popodne, jer smo morali obaviti mjerenje, bolje učvrstiti tovare na saonama, zakrpati vreće i slične poslove posvršavati, a sve na takovoj studeni. Izdržasmo do 9 sati navečer, a onda se zaustavismo sred najgoreg leda, na koji smo naišli u zadnje doba. Prevalili smo bili, uza sve to, nekih 15 kilometara. Sunce svejednako sja, samo je ojačao jučer popodne sjeveroistočni vjetar, koji je duvao zadnjih dana, pa nas je prilično izmorio.

Sinoć smo prešli veliku zaledjenu površinu, koja je gotovo izgledala kao kakovo veliko jezero. Mora da je tek nedavno nastala, jer je led bio još posve tanak. Čudno je, da u ovo godišnje doba mogu okopniti tolike površine.

Počevši odatle bio je kraj ravnome ledu, preko kojega je bila milota maršírati, pa smo se sada morali boriti s velikim poteškoćama.

24. marta, u nedjelju, zapisao sam:

»Led nije tako dobar. Jučer smo imali težak dan, ali smo ipak malo napredovali, samo se bojim ne više od 15 kilometara. Neprestano smo morali dizati teško natovarene saone, a to može da ojadi i najjača ledja; ali će možda doći opet bolja vremena. Osjeća se i studen, uvijek ista, samo što je jučer zbog vjetra bila još jača. Zaustavismo se navečer u 8½ sati. Jasno se opaža, kako su dani sve duži i kako sunce sve kasnije zalazi; za nekoliko ćemo dana imati ponoćno sunce.

Sinoć smo ubili psa Livjägere; bila je prava muka oguliti ga«.

»To je bio prvi pas, kojega smo morali ubiti, kasnije dodjoše još drugi na red. To nam je bilo najteže na tom putu, osobito isprva, dok je bilo tako hladno. Kad je bio prvi pas razrezan na komade i razdijeljen drugima, neki su radije čitavu noć gladovali, nego li da dirnu to meso. Kasnije, kad su se još više iznurili, privikli su se na pasje meso, premda kasnije nismo imali toliko obzira da prvo oderemo zaklanu životinju, nego smo im bacali meso skupa s kožom.

Drugi je dan led bio mjestimice nešto bolji, ali je redovno bio rdjav, te smo se sve više izmarali naporima, koji nisu nikad prestajali, pošto smo bili primorani pomagati psima i svaki čas pridizati saone i prenašati ih preko gromila ili inih zapreka. Ponekad bi nas navečer tako hvatao san, da su nam se oči zaklapale, te bismo idući zaspali. Glava bi mi klonula i zaspao bih, ali bih se iznenada trgnuo, kad bih se spotakao na skijama. Čim bismo našli mjesto za logorište iza kakova brežuljka ili ledenog grebena, gdje je bila zavjetrina, obično bismo se zaustavili. Dok se Johansen pobrinuo za pse, mene bi zapalo obično da podignem šator, da napunim ledom aparat za kuhanje, da ga užežem i da što prije skuham večeru. Ova bi se obično sastojala jedan dan od čorbe sa pemmikanom i sušenim krumpirom, drugi dan od t. zv. »fiskegratin«, a to je bila čorba od ribljeg i pšeničnog brašna s maslacem. Treći dan smo imali čorbu od graška, graha ili sočiva s kruhom i pemmikanom. Johansen je volio krumpirovu čorbu, dok je moja slabost bila riblja čorba; s vremenom je i on bio moga mišljenja, tako da je čorba »fiskegratin« kasnije imala prednost pred svim drugim.

Čim bi Johansen namirio pse, unijele bi se razne vreće s hranom za doručak i večeru kao i naše

vreće s potrebnim privatnim stvarima; onda bi se razmotala vreća za spavanje i otvor šatora brižno zatvorio, pa bismo se zavukli u nju, da otkravimo svoju odjeću. To nije bilo baš ugodno. Preko dana bi se isparivanja tijela pomalo skrutila na najgornjoj odjeći, na kojoj bi se napravio led tako, da smo bili kao u nekom oklopu od leda. Ovaj je bio tako čvrst i krut, da je, kad bismo se kretali, sve pucketao. Odjeća je bila tako kruta, da mi je rukav za vrijeme hoda nažuljao zglavak ruke i napravio duboku ranu; jedna se takova rana na desnoj ruci još i smrznu, pa je bivala sve dublja, gotovo do kosti. Pokušavao sam je zaštititi ovojima, ali je zacijelila tek kasno u ljeto; ožiljak će mi valjda zauvijek ostati. Kad bismo se navečer uvukli u vreću za spavanje, odjeća bi se počela polako otkravljivati; a za taj se proces trošila znatna količina tjelesne topline. Sćućurili bismo se u vreći jedan uz drugoga ležeći tako sat ili poldrug sata, cvokoćući zubima, dok nismo ocutili malo topline u tijelu, koja nam je tako potrebna bila. Napokon bi nam se raskvasila i razmekšala odjeća, ali bi se ujutro, naskoro nakon izlaska iz vreće, ponovno kruto zamrzla. Nismo mogli ni pomisliti, da bismo jednom osušili odjeću na tom putovanju, doklegod traje ta studen, pošto se u njoj nabiralo sve više tjelesne vlage.

Kako li smo se samo tresli od zime, ležeći u vreći i čekajući, da se skuha večera! Ja sam bio kuhar, pak sam morao donekle bditi, da pazim na večeru, a to mi je i pošlo za rukom. Najzad je bila večera gotova i podijeljena; divno nam je prijala. To su bili najljepši časovi našega života, kojima smo se već unapred radovali čitavi dan. Ali katkad smo bili tako umorni, da su nam se oči zaklapale i da smo znali zadrijemati prinoseći žlicu ustima. Ruka bi nam kao mrtva pala, a iz žlice frknula hrana na vreću za spavanje. Poslije jela bi si redovno dozvolili luksus da srknemo posebno malo vode, koja

je bila vrela, da smo je jedva mogli progutati i u kojoj je bio rastopljen mliječni prašak. Voda je imala okus kuhana mlijeka i činila nam se divnim napitkom. Mislili smo, da nas grije od glave do pete. Onda bismo se opet duboko zavukli u vreću, zakopčavši pažljivo prevlaku iznad glava, stisli se čvrsto jedan uz drugoga i tako bismo naskoro zaspali snom pravednika. Ali čak i u snu bismo neprestano dalje maršírali prema Sjeveru, patili se saonama i gonili pse; često sam slušao kako Johansen dovikuje u snu »Panu«, »Barrabi« ili »Čegrtuši«: »Hoćeš li napred, vraže! Haj, hajd, vrazi nijedni! — Drž! Drž! — vrag vas odnio skupa sa saonama!« dok ne bih opet zaspao.

Osjećali smo se u vreći vrlo ugodno, kad bismo se tek zagrijali; ali smo morali dugo na to čekati. Jedne sam se noći probudio, a prsti su mi bili na rukama napola smrznuti.

Ujutro sam bio kao kuhar primoran prvi ustati, da priredim doručak, za što sam trebao jedan sat. Doručkovali smo obično jedno jutro čokolade, kruha s maslacem i pemmikana, drugo jutro čorbu od zobenog brašna ili mješavinu brašna, vode i maslaca, nalik na našu domaću čorbu od maslaca. Osim toga smo imali mlijeka, koje smo napravili od praška, rastopivši ga u vodi. Čim je doručak bio gotov probudio bih Johansena; tada bismo sjeli uspravno u našoj vreći za spavanje, prostrli jedan vuneni pokrivač kao stolnjak i dali se na posao. Doručkovavši natenane, upisali bi ponešto u naše dnevnike, a onda smo morali misliti, kako ćemo dalje. Ali smo kadikad bili još vrlo umorni; često bismo bili bogzna što dali, da se možemo ponovno zavući u vreću i prospavati puna 24 sata. Činilo mi se, da to mora biti najveće uživanje ovoga svijeta; ali je valjalo na Sjever, sve dalje na Sjever.

Kad smo posvršavali toaletu, valjalo nam je poći napolje, na studen, da priredimo saone, da raspet-

ljamo pasje kajase, da zapregnemo pse i da se što prije zaputimo dalje. Ah, kako smo za tih hladnih dana željkovali za našim toplim vučjim bundama, koje smo bili ostavili na »Framu«! Krenuli bismo dalje. Ja sam išao napred, da tražim put kroz neravni led, onda su došle saone s mojim kajakom. Psi se doskora navadiše slušati, ali bi kod najmanje nejednakosti tla zastali; ako nam nije uspjelo natjerati ih da svi odjednom povuku i tako prenesu saone preko tog teškog mjesta, onda smo morali opet okrenuti, pa ih, već prema okolnostima, šibati ili im pomoći. Johansen je slijedio s objema drugim saonama, čas dovikujući psima neka vuku kako treba, čas šibajući ih, a često bi i sam s njima povukao, da bi prebacio saone preko nesretnih grebena od leda. Bili smo zacijelo nesmiljeni prema jadnim psima, te se još često toga s gnjušanjem sjećamo. Još i sada zadrhćem, kad se sjetim, kako smo ih nemilosrdno lupali debelim drenovim štapovima, kad bi stali ne mogući od umora gotovo ni maknuti. Srce nam je krvarilo, gledajući ih, ali okrenusmo glavu i ostadosmo tvrdi. Bilo je potrebno. Jer mi smo m o r a l i napred, a sve drugo nije bilo ništa spram toga. To je žalosna strana ekspedicija ove vrste. Srce mi se para i sam sebi prigovaram, kad se sjetim onih divnih životinja, koje su, bez prosvjeda, za nas radile, dokle god su mogle same jednom mišicom micati, koje nisu za sve to dobivale nikakove hvale, a rijetko po koju prijaznu riječ, koje su se svaki dan savijale pod bičem, dok nije došlo vrijeme, da se nisu više mogle maknuti, pa ih je smrt oslobodila svih tih muka. Jedna za drugom ostadoše tamo gore u pustim ledenim poljanama, koje su bile svjedoci njihove vjernosti i požrtvovnosti.

Obojica smo imali pune ruke posla, dok smo naveče razapeli naš šator, nahranili pse, skuhali večeru itd., a izjutra sve opet priredili za polazak i

sami se spremili, tako da nam dani nisu nikada bili dosta dugi, ako se uzme, da smo željeli što dalje po danu odmicati, a uz to se dobro ispavati, što nam je bilo potrebno. Pošto su noći bivale sve svjetlije, nismo se više morali držati samo dana, nego smo mogli krenuti na put kad nam se prohtjelo, pa bila noć ili bio dan. Tako smo se isto i zaustavljali, kad bi nam se učinilo zgodno, da se naspavamo i mi i izmoreni psi. Nastojao sam da redovno marširamo devet do deset sati. Oko podne bismo redovno otpočinuli, pojeli bismo štogod, ponajviše kruha s maslacem, kao i malo pemmikana ili jetrene pastete; ali ti su nam ručkovi bili teška kušnja. Obično bismo potražili kakovu dobru zavjetrinu, pa bismo se ponekad čak i zamotali u naše vunene pokrivače, ali nam je vjetar ipak prodirao kroz kosti, dok smo sjedili na saonama i jeli. Katkad bismo prostrli po ledu našu vreću za spavanje, uzeli jelo i zavukli se u nju; ali ni tada ne bismo mogli otkraviti jelo ili odjeću. Kad je studen bila i suviše jaka, hodali smo naokolo, da nam bude toplije, pa smo tako jeli. Onda bi došao red na to, da se otpetljaju pseći kajasi, što je bilo isto tako neugodno, pa smo bili sretni, kad smo mogli ponovno krenuti na put. Popodne smo obično svaki pojeli po jedan komad čokolade s mesom.

Većina arktičkih putnika, koji su putovali saonama, tuži se na tako zvanu arktičku žedj, koju su uvijek smatrali neizbježivim zlom na svim dugim putovanjima preko sniježnih pustinja i koja bi se, ako si je gasio snijegom, još povećavala. Ja sam se na to bio spremio, jer sam i sam na svom putu kroz Grönland mnogo od nje trpio, pa sam ponio nekoliko posuda od gume, koje smo svako jutro napunili vodom iz naše kuhaće sprave i preko dana nosili na prsima, da ih očuvamo od studeni. Ali sam naskoro, na moje najveće čudo, opazio, da je obično čitavi dan prošao, a da ni jedan jedini put nisam

okusio vode. Što je vrijeme više odmicalo, sve sam manje osjećao potrebu, da preko dana pijem, dok nisam, najzad, sasvim prestao nositi sobom vodu. Ako bih katkad osjetio žedj, dostajao bi komadić slatkovodnog leda, koji bi se uvijek našao, pa da utaži žedj. Mora se u prvom redu pripisati našoj izvrsnoj kuhaćoj spravi, što nismo trpili žedj, koja znade biti jedna od najvećih nevolja na takovom putu. U njoj smo mogli, trošeći minimum goriva, svako jutro toliko vode stopiti i skuhati, koliko god nam je trebalo za piće. Obično bi još preostalo vode, pa bismo ju prolili. To se dogadjalo obično navečer.

Petak, 29. marta. Mučimo se dalje, ali ide vrlo polagano. Led je srednji, nije onakov, kakov sam isprva očekivao. Često nailazimo na čitave nagomilane grebene leda, koji strašno izgledaju. Valja ići napred i tražiti put, pa moramo redovno više ili manje zaobilaziti, da uzmognemo preko njih. Uz to su psi sve sporiji i sve iznureniji, da nam je gotovo nemoguće, da s njima odmičemo kao do sada. A onda to prokleto otpetljavanja kajasa, bez kraja i konca, s tim nesretnim uzlovima i čvorovima, koje sve teže razmrsivamo. Psi neprestano amo tamo preskaču; jedva si s teškom mukom razmrsio kajase, kad li se već opet zamrsiše, pretvorivši se u pravo pravcato uže. Onda opet zaustavi kakov golem komad leda koje saone. Psi urlaju od nestrpljenja, jer ne mogu da slijede svoje drugove, koji odmakoše napred. Sad jedan pregrize konopac i utekne kud ga je volja, a za njim se otisne još koji. Kad ih uloviš i na brzu ruku svežeš konopce, jer nemaš vremena, da ih valjano zakrpaš, eto ti novi belaj. I tako neprestano preko neravna leda; najmanje svako podrug sata moramo stati i otpetljavati konopce.

Jučer smo se krenuli na put u 8½, zaustavili smo se popodne oko 5 sati. Poslije ručka ojačao je sjeveoistočnjak, koji je duvao čitavo vrijeme, a nebo

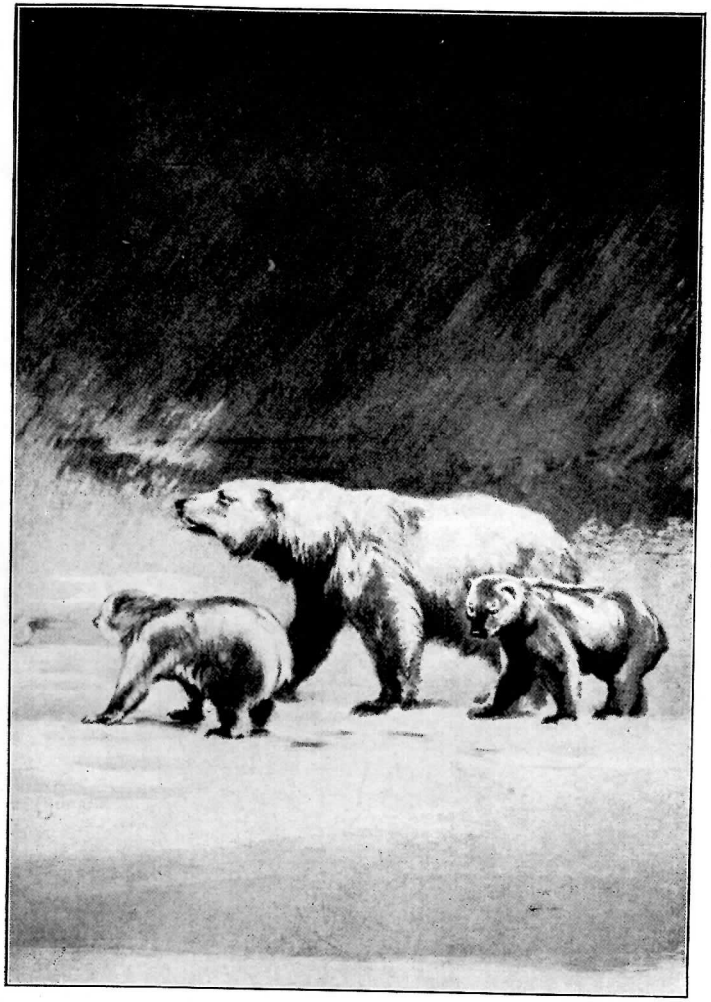

MEDVJEDI

se naoblačilo. Pozdravismo to radosno, jer smo to smatrali znakom, da će se valjda promijeniti vjetar i neprestana studen i vedrina. Mislim, da se nismo ni prevarili. Sinoć se temperatura popela na —34° C; proveli smo u vreći najugodniju noć, kakovu nismo već davno imali. Dok ovo pišem, vidim da se opet razvedrilo i da sunce prodire kroz šator.

Led, na kojem se sada nalazimo, kao da je većinom stari led, ali prelazimo i preko mjesta, koja su katkada prilično široka, a imadu nejednak mladji led, koji mora da se već prije dužeg vremena nagomilao. Bit će valjda led iz velikih jezera, koja su morala nekad biti tu u ledu. Više smo puta prešli preko takovih jezera s glatkom površinom leda.

Toga dana sam izmjerio podne, ali nisam našao više od 85° 30' sjeverne širine. To mi je bilo nepojmljivo; računao sam, da moramo biti po prilici na 86° širine, pa sam držao, da mjerenje valjda nije bilo ispravno.

Subota, 30. marta. Jučer smo bili nesretni. Isprva naidjosmo na mnoštvo neravnog leda, pa smo morali mnogo zaobilaziti, da se proguramo, tako da rezultat našeg putovanja taj dan nije bio bogzna kakov, iako smo dugo hodali. Pod konac se nadjosmo ipak, poslije teške muke, na divnim površinama starog teškog leda, tako ravnim kako nisu skoro bile. Evo nam napokon opet leda one dobre stare vrste, ako je i bio pogdjegdje koji greben i namet. Onda nas opet zaustaviše grebeni najgore vrste, u kojima je bilo ogromnih komada leda, koji su se bili ispremetali jedan povrh drugoga. Zadnji je greben bio najgori od sviju, pogotovo zato, što je od njega polazila velika pukotina u debelom ledu. Kad su pokušale prve saone preko nje prijeći, popadaše u nju svi psi, pa smo ih morali izvući, kojom se prilikom otela »Čegrtuša« i izgubila. Kad su druge saone htjele prijeći, upadoše sasvim u pukotinu, ali se srećom nisu sasvim zdrobile, kako se moglo lako

dogoditi. Morali smo sasvim istovariti saone, da ih izvadimo, a onda opet natovariti, što je sve dugo trajalo. Tada smo morali pobacati sve pse u pukotinu, a na drugoj strani ih opet povaditi iz nje. Treće saone sretno prevukosmo, a kad smo malo poodmakli bili, javi nam se i odbjegli pas. Najzad stigosmo do jednog logorišta, razapesmo šator i nadjosmo, da imade —43° C. Otpetljavanje psećih konopaca golim rukama, koje su nam se smrzavale i na kojima nismo gotovo ni imali više kože, bila je prokleta rabota na takovoj studeni. Napokon se ipak nadjosmo u našoj vjernoj vreći, ali tada na nesreću opazim, da nam kuhaći aparat ne će da gori. Svega sam ga pregledao, ali nisam nikako mogao da nadjem ma i jedne pogrješke, te tako morade Johansen opet ustati po alat i po jedan rezervni užigač, dok sam ja ogledavao kuhaći aparat. Najzad sam našao što je bilo krivo, da nije htio gorjeti: ispod poklopca se zavuklo nešto leda. Naposljetku smo užgali aparat, a u 5 sati u jutro bila je gotova čorba od graška, koja nam je vrlo dobro prijala.

U 3 sata popodne ustadoh, da opet kuham. Hvala Bogu, da je toplo i ugodno, inače se ne bi moglo tako živjeti.

Nedjelja, 31. marta. Jučer smo najzad dobili tako dugo željkovano drugo vrijeme sa južnim vjetrom i većom temperaturom. Jutros je termometar pokazivao —30° C., što nam se učinilo pravim ljetom. Stoga se laka srca krenusmo preko dobrog leda na put, a u ledja nam je duvao južnjak. Prilično brzo napredovasmo i sve je dobro išlo, dok se nije najednom pred prvim saonama pokazao otvoren žlijeb. Teškom mukom podje nam za rukom prenijeti saone preko njega, ali kad smo ponovno prelazili preko žlijeba, da podjemo i po ostale saone, prolomi se ispod Johansenovih nogu velik komad leda, tako da se s objema nogama našao u vodi. Dok se led sve više rastvarao, ja sam trčao gore dolje kraj njega, ne

bih li našao kakvo mjesto, gdje bi se moglo prijeći, ali uzalud. Stojali smo evo sada jedan od nas s jednim saonama na jednoj strani, a na drugoj dvije saone i promočen čovjek, a žlijeb se sve više rastvarao izmedju nas. Nismo mogli baciti kajake u vodu, jer su od neprestanog prevaljivanja saona zadobili rupe, pa se onaj čas nisu mogli upotrebiti. Divni izgledi za noć, koju ćemo morati provesti, ja na jednoj strani sa šatorom, a Johansen na drugoj, po svoj prilici smrznut! Konačno sam, poslije dugog obilaženja, našao prelaz, gdje prevukosmo saone, ali nismo mogli nipošto dalje, jer su Johansenove noge bile kao od leda, a hlače su mu se tako poderale, da ih je valjalo prije iskrpiti.

IX.

TEŠKA BORBA

Utorak, 2. aprila. Same neprilike! Premda sam sinoć ustao još u 7 sati, da skuham večeru, ipak su došla gotovo 2 sata u noći, dok smo mogli ostaviti logorište. Morali smo nanovo natovariti Johansenove saone, pošto smo bili potrošili jednu vreću ispod kajaka, koju smo morali zamijeniti vrećom hljeba; drugu jednu vreću, koja se nalazila ispod kajaka, valjalo je zakrpati, jer je pemmikan curio iz nje. Onda smo morali pretovariti i druge saone, sa kojih smo bili uzeli vreću s kruhom, i iznova ih svezati. Pri tom smo si odmah uzeli ono, što smo trebali narednih dana za našu ishranu. Izvjesnu zalihu sviju namirnica, koje smo trebali držati samo u kesicama u unutrašnjosti kajaka, tako da smo mogli uvijek odmah doći do tih stvari, koje su nam svaki dan trebale, a da nismo morali razvezivati velike vreće, koje su bile brižno zavezane ili čak i zašivene. Uzimajući krumpir, opazismo, da je procurila vreća sa

ribljim brašnom. Tek što smo je zakrpali, kad al vidjesmo, da je zaderana i vreća za krumpir. Kad smo i nju zakrpali opazismo drugo štošta i tako neprestano. Onda dodjoše na red pseće vodjice, koje su se bile po običaju opet usukale poput jednog jedincatog konopca. Sve je teže bilo raspetljavati ih, jer su konopci bili zamrzli. Johansen se srećom požurio, pa je do doručka zakrpao svoje hlače. Južnjak se medjutim bio pretvorio u vijavicu, koja je imala brzinu od 6 do 7 metara u sekundi. I tako se opet zaputismo. Isprva je išlo sve sjajno, ali onda dodjoše silni grebeni od leda, jedan za drugim i sve gori za gorima. U 8 ili 9 sati izjutra otpočinusmo, našavši zavjetrinu kraj jednog grebena. Prostrsmo vreću za spavanje i zavukosmo se u nju zajedno s našim ručkom, ali sam bio tako umoran, da sam zaspao, držeći jelo u ruci. Kad smo se digli i nastavili put, bio je led sve teži i teži, al se nismo dali zaustaviti sve do 4 sata popodne, kada se utaborismo. Pošto smo morali hodati bez skija i neprestano zaobilaziti i pomagati psima, bili smo veoma iznureni i jedva te opazismo da nam valja naviti ure. Johansenova je bila već stala; srećom je moja još nekako išla. Kako je led sve gori, počinjem sumnjati, ima li smisla produžiti put na Sjever.

Srijeda, 3. aprila. Jučer smo se krenuli oko 3 sata popodne. Snijeg je bio vrlo dobar poslije jugoistočnog vjetra, koji je potrajao do same večeri, led je bio priličan i sve je bilo dobro, pošto je i vrijeme bilo lijepo, te smo dobro odmicali. Ali iza više ravnih poljana s malo postarijim grbavim ledom, dodjoše neka nejednaka mjesta, ispresijecana kao obično otvorenim mlakama i načičkana ledenim grebenima. Led se ni kasnije nije nimalo popravio, a o ponoći ili bolje reći jutros nas zaustavi vrlo rdjavi led i jedan tek zamrzli žlijeb, preko kojega nismo mogli prijeći radi preslaba leda. Pošto bismo

inače morali mnogo zaobilaziti, ulogorismo se. Tu ubismo drugog jednog psa, ali osam pasa ne htjede da ga jedu, pa smo im morali baciti pemmikana. Led pred nama ne izgleda baš primamljiv; čitavi lanci ledenih grebena gone te u očajanje. U podne sam izmjerio, da se nalazimo na 85° 54' sjeverne širine. Pravo je čudo, što nismo mnogo dalje; mrcvarimo se koliko samo možemo, a ne možemo reći, da smo bogzna kako poodmakli. Počinjem ozbiljno sumnjati o tome, da li je pametno produžiti put prema Sjeveru. Do Zemlje Franje Josipa je put dug tri puta toliko, koliko smo do sada prevalili. Kakov je samo led na ovoj strani? Jedva možemo i pomisliti, da bi bio bolji i da bismo mogli brže putovati. Osim toga ne poznamo dovoljno tu zemlju, pa tko zna, koliko će nam trebati donle, a možda ne ćemo odmah naći ni divljači da nadoknadimo hranu.

Već sam se davno počeo uvjeravati, da se preko takovog leda i s tako malo pasa ne može dospjeti do Pola. Ej, da smo ih više poveli! Moramo se svakako vratiti, jer do Pola i onako nema ništa drugo nego sve ovakov pakleni led.

Sve mi je zagonetnije bivalo kako da više ne odmičemo na Sjever. Putem sam sve računao i računao, zbrajajući sve naše marševe. Po tome smo računu morali već davno preći 86° sjeverne širine. Ali sada mi puče pred očima, da led nosi struja na Jug i da zato tako slabo napredujemo, pogotovo ako se uzme, da naš put zavisi osim toga i o povoljnom vjetru.

Petak, 55. aprila. Krenusmo se jučer u 3 sata izjutra. Ali je led bio rdjav, pun žljebova i lanaca, tako da smo slabo odmicali. Prosto da pobjesniš, kad vidiš koliko se visoko naslagale ledene ploče s obiju strana tih žljebova; baš kao da su nekakve gorostasne haluge. Valja mi prvo potratiti mnogo vremena, dok nadjem kakov takov prolaz, a onda opet prevlači sve preko silnih prepona. Jučer sam

pri tome samo dva puta propao u vodu. I ako je moj zadatak, da iznalazim put i da upravljam jednim saonama, veoma mučan, nije ni Johansenu bolje, jer on ima dvoje saone, pa ima dosta okapanja, dok jedne prevuče preko kakove zapreke, a kamo li tek dvoje. Ali on je vražji dječko, pa se ne da smesti. Jučer je, prelazeći preko jednog žlijeba, i opet propao u vodu, raskvasivši se do koljena. Ja sam prije toga prešao bio preko toga mjesta na skijama, pa nisam opazio, da je preslab led. Srećom se Johansen uhvati za saone, pa su ga psi opet izvukli, ne opazivši što se desilo gospodaru. Nije baš ni najmanje ugodno tako se okupati, jer nema nikakve mogućnosti osušiti se; promočena se odjeća smrzne, pa je moraš tako zaledjenu nositi, dok se na tijelu ne otkravi i ne posuši, što dugo traje kraj ovakove temperature.

Jučer sam izmjerio dužinu, a danas sam čitavo prije podne računao u vreći, da točno ustanovim gdje smo. Našao sam, da je naša širina jučer bila 86° 2,8'. To je vrlo malo, a što će tek biti, ako led bude i dalje takov? Jadni psi ne mogu više da rade nego li do sada; svaki se dan sada kajem, što nisam uzeo Olenekove pse za saone. Jučer smo imali 98° 47' 15" istočne dužine.

Kad smo ostavili brod, odlučio sam ići 30 dana prema Sjeveru, pa sam ponio za pse hranu samo za to vrijeme. Sad sve većma vidim, da ćemo se morati vratiti prije toga vremena. Do Petermannove zemlje ima valjda 410 kilometara (bilo je zapravo 670 kilometara do Rta Fligely), ali će nas stojati vraškog posla, dok to prevalimo. Pita se samo: ne bismo li pokušali svakako stići do 87° sjeverne širine? Ali ja sumnjam, da će nam to uspjeti, ako se ne popravi led.

Subota, 6. aprila. U dva sata ujutro bilo je —24,2° C. Led je bivao sve gori. Jučer sam prosto očajavao, a kad smo se jutros zaustavili, gotovo da

sam zaključio da se vratimo. Ali ću ići ipak još jedan dan dalje na Sjever, da vidimo, da li je led prema Sjeveru zbilja tako rdjav, kakov izgleda s ovoga grebena, koji je visok 10 metara i iza kojega smo se utaborili. Jučer smo prevalili jedva nekoliko kilometara. Žljebovi, lanci i grbav led; izgleda kao da smo na nekakvoj beskrajnoj moreni od ledenih ploča; neprestano moramo prenašati saone; i divovi bi se izmorili. Čudan led. Ponajviše nije vrlo masivan, nego izgleda da je u zadnje vrijeme istisnut u vis, pošto je samo djelomično prekriven tankim prhkim snijegom, u koji iznenada propadneš do pasa. I takov se led prostire na milje daleko prema Sjeveru. Ponekad se vide i stare sante s gromilama, koje je sunce ozgor probilo i koje su često od vrlo debela leda.

Izgleda mi, da ne ćemo moći prodrijeti većma prema Sjeveru, a bit će vraški posao, ako na povratku prema Zemlji Franje Josipa naidjemo opet na takovu vrstu leda.

Ponedjeljak, 8. aprila. Led je sve gori i mi ne možemo dalje; lanac slijedi za lancem i sve su samo ploča, koji se prostirao sve do horizonta. Nema saone. Jutros smo se krenuli oko 2 sata i produžismo putovanje dokle mogosmo, noseći gotovo čitavo vrijeme sami saone; najzad nam je dodijalo. Pošao sam na skijama napred, ali nisam mogao naći prolaza, a i s najviših brežuljaka nisam nigdje vidjeo što drugo osim takov isti led. Čitav haos ledenih ploča, koji se prostirao sve do horizonta. Nema smisla, da se dalje ide; samo ćemo žrtvovati dragocjeno vrijeme, a ne ćemo ništa postići.

Odlučio sam, da se vratimo i da uzmemo pravac na Rt Fligely.

U tom najsjevernijem logorištu priredismo si malu gozbu, koja se sastojala od »labskau-a«, kruha i ma-

*) Mornarsko jelo od sijecana mesa i zelenja.

slaca, suhe čokolade, kuhanih vresinja i topla napitka od mliječnog praška. Veseli i siti i presiti zavukosmo se u našu dragu vreću, tog najboljeg prijatelja našeg. Danas sam izmjerio visinu meridijana, iz koje vidim, da smo po prilici morali biti na 86° 10' sjeverne širine. (Zapravo je točno bilo 86° 13,6'.) Jutros sam izmjerio dužinu (Po prilici 95° ist. duž.). U 8½ sati dopodne bilo je —32° C.

X.

VRAĆANJE

Utorak, 9. aprila. Jučer smo prevalili prvi marš na putu kući. Očekivali smo, da ćemo zateći isti neprohodni led, ali nakon nedugog hoda naidjosmo, na naše ugodno iznenadjenje, na dosta dobar teren, koji je bivao sve bolji, tako da smo poslije samo kratka odmora nastavili hod sve do ujutro. Naravno da smo nailazili i na grebene leda, ali smo se uvijek mogli prilično lako iskobeljati, tako da smo dobro odmicali. Jučer smo se krenuli oko 2 sata popodne i pješačili smo sve do 1 sat u noći.

Četvrtak, 11. aprila. Sve bolje i bolje. Jučer smo išli preko krasne ravne snježne poljane s vrlo malo grebena, preko kojih smo mogli lako preći i s nekoliko žljebova, preko kojih je bilo već teže. Ali pravac im je bio po prilici isti kao i nama, te smo mogli ići krajem pored njih. Najzad smo ipak morali pokušati prebaciti saone na onu stranu, a to nam je i pošlo za rukom, premda je led pod nama bio pukao. Kasno popodne stigosmo pod jedan žlijeb, preko kojega smo takodjer htjeli da predjemo. Jedne saone prilično lako prebacismo, ali druge ne. Čim su prvi psi stupili na opasno mjesto, gdje je bio najtanji led i gdje je bilo već malo vode po ledu, propadoše jedan za drugim, a led poče popuštati ispod

saona. Povukao sam brže bolje i pse i saone na čvrsti led i tako spasio i jedne i druge. Pokušasmo preći na jednom drugom mjestu i to tako da sam prvo ja preletio na skijama, a onda stao vabiti kerove, dok je Johansen gurao saone, ali rezultat nije bio bolji od prvoga, jer je opet bio propao jedan pas, pak smo morali natrag. Tako zaobilaznim putem mogosmo najzad druge dvije saone prebaciti, mrtvi od umora. Tamo nadjosmo i dobro logorište, gdje smo proveli najtopliju noć i dočekali tako reći najugodnije jutro, otkad smo dotle bili na putu. Jutros smo se krenuli u 5 sati, te smo ovdje u 6 sati popodne otpočivali. Mislim da smo jučer prevalili najdalji put do sada. U sata popodne bilo je —27,6° C.

Subota, 13. aprila. Već tri dana idemo samo po dobrom ledu; ako bude tako dalje vratit ćemo se brže, nego li sam računao. Ne razumijem kako se mogao led odjednom promijeniti. Zar možda idemo istim pravcem, kako teku i grebeni i gromile, tako da idemo pored njih, mjesto da ih prelazimo? Čini se, da to potvrdjuju žljebovi, jer svi teku prilično točno u pravcu našega puta. Jučer nam se dogodila neugodna stvar: stali su nam satovi; bilo je zacijelo predugo vrijeme od onda, kad smo se preksinoć zavukli u spavaću vreću, pa do sinoć kad smo je opet razmotali za spavanje. Naravno da smo satove odmah opet navili; ne preostaje mi drugo, nego da u svrhu proračunavanja srednjeg greenwichskog vremena ustanovim vrijeme i opserviranu širinu, pa da onda približno ocijenim odstojanje od naše polazne točke 8. aprila, gdje sam izmjerio zadnji put dužinu. Na taj način ne može biti pogrješka prevelika.

Uvjeren sam, da smo zadnja tri dana prosječno prevalili po 22 kilometra, dakle ukupno nekih 67 kilometara u pravcu Juga, 22° zapadno. Jučer smo zaklali »Barbaru«; to je neugodan posao. Vrijeme je vedro; u 6½ sati izjutra bilo je —30° C.

14. aprila, Uskrs. Jučer su nas žljebovi prilično potisnuli s našega pravca. Najzad nas je jedan vrlo neugodan žlijeb sasvim zaustavio. Pošto sam jedno vrijeme uzalud nastojao naći prelaz, idući pokraj žlijeba, smatrao sam da je najbolje, ako stanemo i napravimo logor, te proslavimo večer uoči Uskrsa. Osim toga htio sam da izračunam našu širinu i dužinu kao i vrijeme i otklon, pošto je za nas bilo vrlo važno, da što prije znamo koje je točno vrijeme. Razapevši šator, zavukoh se u vreću, dok je Johansen namirio pse. Ali kraj —30° C. nije baš nimalo ugodno u kruto zmrznutoj vreći otkravljivati zamrznutu odjeću i obuću, a u isto vrijeme izračunavati opažanja i prevrtati logaritmičke tablice bolnim, od studeni ukočenim prstima. To je polagan posao, pa sam ostale račune morao izraditi tek na Uskrs, tako da ne ćemo moći krenuti dalje prije današnje večeri. Medjutim smo večer udobno proveli i proslavili ovom večerom: topli napitak od mliječnog praška, fiskegratin, kuhane vresinje i grog od limunova soka, t. j. rastopina od tableta sa limunovim sokom i malo šećera. Upravo kraljevska večera. Nablagovavši se dobrano, zavukosmo se najzad oko 2 sata pod pokrivače.

Nanovo sam izračunao naše prijašnje širine i dužine, da vidim, ima li kakva pogrješka u računu. I opet sam konstatirao, da prema računu ne odmičemo mnogo, iako znam, da smo zadnja tri dana zacijelo prevalili barem 67 kilometara. Mogu to da razumijem samo ako pretpostavim, d a n a s s t r u j a n a g l o n o s i n a S j e v e r, što je za »Fram« vrlo dobro, ali za nas obratno. I vjetar je zadnjih dana duvao s Juga. Pretpostavljam, da smo na 86° istočne dužine, pa sam prema toj dužini izračunao naše točno vrijeme. Bio sam uvjeren, da nismo skrenuli tako daleko na Istok, ali sam uzeo tu dužinu, da ne bismo idući otišli suviše na Zapad. Ovako ćemo u najgorem slučaju izići na istočnu obalu Zemlje

Franje Josipa, pa ako ne nadjemo odmah Petermann-Land ili Zemlju Kraljevića Rudolfa, znat ćemo, da nam ih valja tražiti na Zapadu, dok ako uzmemo zapadniji pravac, u slučaju, da ne nadjemo odmah kopna i da ne znamo, da li smo otišli previše na Zapad ili previše na Istok, ne bismo znali, u kojem pravcu da ga tražimo. Danas je nebo bilo, za promjenu, naoblačeno, ali je sunce navečer, kad smo se ulogorili, prijazno prodiralo kroz šator. Johansen je danas krpao odjeću, dok sam ja izradjivao račune. Nije do sada nikada bilo tako ugodno vrijeme. U 10 sati navečer bilo je — 25,6° C.

Utorak, 16. aprila. Kad smo htjeli jučer ujutro oko 1 sat krenuti, umaknu nam pas »Baro«. Vidio je, da zaprežemo druge pse, pa je znao, što ga čeka. Pošto nisam htio ostati bez najboljeg svoga psa, morali smo se nešto zadržati. Tražio sam ga i tražio, ali uzalud, pa moradosmo bez njega poći. Medjutim se kasnije pojavi za nama, a onda nam i pridje sav posramljen, te sam stade. Upregao sam ga i već htio da ga izbijem, ali me je razoružao njegov pogled.

Nadjosmo led, kroz koji se moglo putovati, iako nije bio sasvim ravan, pa smo prilično odmicali. Radi nekoliko lanaca moradosmo ipak skrenuti suviše na Zapad. Taj dan sam opazio, da sam izgubio negdje kompas, koji sam trebao kod mjerenja i zato ga izvadio, pa sam se morao vratiti, da ga tražim, jer bez njega nismo smjeli ostati. Zbilja ga i nadjoh, ali mi je vraćanje bilo upravo nesnosno zbog vrućine, pošto je neprestano sjalo sunce. Kad sam stigao saone, osjećao sam neku slabost; Johansen je sjedio na kajaku i spavao na suncu, uživajući kako je toplo. Tada nastavismo dalje. Ali smo od svijetla i topline postali tromi, pa smo samo polagano odmicali. Radi toga se ulogorismo u 10 sati dopodne. Obavivši meteorološka opažanja konstatirao sam da termometar pokazuje —26,2° C. Razapesmo zato šator na žar-

kom suncu, a u njemu naskoro zavlada ugodna toplina. Kao za Uskrs dobro se počastismo.

Petak, 19. aprila. Imamo sada psećje hrane samo za dva ili tri dana, ali se nadam, da ćemo izići još i nešto duže s time na kraj. Prije svega ću upotrebiti najslabije pse za hranu ostalima. Jučer smo ubili psa »Perpetuum«. To je ubijanje, zapravo klanje, strašna stvar. Ali što da radimo? Do sada smo ih uvijek klali nožem, ali pošto zaziremo od toga posla, odlučili smo, da ih od sada davimo konopcem. Jučer odvedosmo jednoga nastranu, za jedan brežuljak, da drugi ne vide, prebacismo mu omču preko glave i stadosmo iz petnih žila vući jedan za jedan, drugi za drugi kraj uzice. Ali uzalud, jer su nam ruke bile promrzle, pa nam zato nije preostalo drugo, nego se opet latiti noža. Dakako da bi bilo najbolje ubiti psa iz puške, i za nas i za njega, ali to nismo smjeli činiti, jer nismo mogli znati, ne će li nam naša municija kasnije dobro doći.

Još uvijek sunce divno sja danju i noću. Jučer je nadošao sjevernjak, koji još i danas duva, ali nas ne smeta, jer nam duva u ledja. Temperatura izmedju 20°—30° ispod ništice, je upravo ugodna. Sreća po nas, da nije toplije, jer bismo imali i suviše neprilika sa raznim žljebovima.

U nedjelju, 21. aprila, mnogo nas zadrža prelaz preko jednog velikog praznog žlijeba, preko kojega najzad ipak predjosmo, da na drugoj strani nadjemo dobar gladak led. Idući onako smalaksali dalje, opazismo u ledu zaledjen velik trupac sibirske čamovine, koji je koso virio iz leda. Bili bismo tim drvom mogli mnogo dana kuhati, da smo ga mogli ponijeti, ali je bilo preteško. Zato samo zabilježismo svoja imena u nj »F. N., H. J. 85° 30'« i krenusmo dalje. Pred nama je sve ravniji led.

Ponedjeljak, 22. aprila. Jučer smo prevalili barem 37 kilometara.

Petak, 26. aprila. Nadjosmo jučer na naše iznenadjenje posve svježi trag lisice, koja je došla bila od Zapada i otišla prema Istoku. Što radi na tom pustom ledenom moru? Zar je u blizini kakova zemlja? Bila je magla, pa je nismo mogli vidjeti sve da je i bila. Još nismo bili mnogo poodmakli, kad li opazismo još jedan lisičji trag. Mora da se približavamo Petermann-Landu, ako se doista tamo prostire, gdje je tu zemlju smjestio Payer. Pošto su tragovi prolazili kraj otvorenih žljebova, mora da se lisice hrane kakvim životinjicama, koje u moru žive. Sinoć smo opazili ispremetan slatkovodni led, sav zamazan glibom i pijeskom. Mora da je iz kakve sibirske rijeke. Iz daleka smo mislili, da su kakove hridine od kamena.

Nedjelja, 28. aprila. I jučer smo dobar komad prevalili; mislim kojih 30 kilometara. Ima opet lisičjih tragova; sad nastaje doba, kad svaki dan možemo na horizontu ugledati kopno.

Ponedjeljak, 29. aprila. Jučer nas je zadržao široki kanal, koji nam se upravo prepriječio preko našega puta. Nakon okolišanja predjosmo ga na jednom mjestu, gdje se počeo sužavati, upravo u času, dok su se ledene sante stale slagati jedna na drugu. Kolikogod su ti žljebovi neugodni, ipak te osvoji svaki put divan osjećaj, kad ugledaš, poslije tolikog leda, opet makar komadić otvorena namreškana mora. Psi su nam sve slabiji i ne prodje gotovo dan, a da kojega ne moramo zaklati.

Svaki čas očekujemo, da ćemo vidjeti kopno.

Medjutim to se čudo dogodilo tek poslije gotovo tri puna mjeseca (24. jula 1895.).

Putnici su sve više nailazili na žljebove, koje su morali daleko zaobilaziti, ne mogući se poslužiti svojim kajacima, jer su bili oštećeni neprestanim prevaljivanjem saona. Popraviti ih nisu mogli radi velike studeni i jer bi morali na to mnogo vremena potrošiti ,a već slijedeći dan mogao ih je putem led

opet probušiti. Zadržavati se nisu mnogo smjeli, jer su morali gledati kako će stići do kopna, dok je još čvrst led. Neprestano su nailazili na čitave lance ledenih grebena, preko kojih su morali sami prenašati saone s kajacima, a kad bi ih poslije mučnog rada prešli, pukla bi pod njima otvorena voda, koju je takodjer valjalo preći. Psi su im sve slabiji. U petak, 16. maja, imali su ih samo još 13. — Radi toga preprtljaše stvari s trećih saona na druge dvije. 17. maja ugledaše u jednom otvorenom kanalu mnogo narvala. Premda su brže bolje pograbili pušku, nisu mogli uhvatiti zgode, da pucaju. 19. maja nadjoše prvi medvjedji trag, pa se poveseliše, da će naskoro moći okusiti svježeg mesa. Pošto nikako nisu nailazili na kopno, držali su sve više, da su se zbog vjetra previše udaljili prema Zapadu u pravcu prema Spitzbergima. Više puta ih zadržaše i strašne snježne mećave, ali su to vrijeme iskorišćavali krpajući si obuću i odjeću i popravljajući saone i štošta drugo. 29. maja vidješe prvu pticu, burnjaka (Procellaria glacialis). Taj dan navukoše prvi put nepromočive lapljanske čizme zvane »Komager«, u kojima su im ostajale noge suhe. Prije toga su uvijek imali, radi studeni, na nogama tešku finsku obuću od sobova krzna.

Daljnje putovanje sve ih je više uvjeravalo, da se ne nalaze više na kompaktnom polarnom ledu, nego na više ili manje prostranim konglomeratima ledenih santa, koje su vjetrovi bacali sad amo sad tamo po moru, pa su tako neprestano muku mučili prelazeći preko otvorenih kanala. Što bi bili dali, da je bio hladni mart, mjesto »toploga« konca maja?! Ili da je barem mjesec dana kasnije, pak da imade mnogo više otvorene vode!

Već unapred bi opazili otvorene kanale na nebu, jer bi se odražavali na oblacima kao tamne pruge.

Koncem maja imali su još samo sedam pasa.

Duhovske praznike upotrebiše za popravak kajaka, videći, da će im odsada mužno trebati. Bili su sasvim isprobušeni, pak ih je valjalo zakrpati, a i okosnicu dobro povezati, a ponegdje i izmijeniti, jer su se pojedina rebra bila slomila. Radili su nekoliko dana, ostajući u istom logoru. Tih dana izmjeriše prvu temperaturu iznad nule (+0,2° C). Hrane im je doduše sve više ponestajalo, ali je zato oko njih bilo sve više živih stvorova: ptica, morževa, tuljana, a vidješe već i medvjedjih tragova. Pse su hranili mesom njihovih smalaksalih drugova.

Kad su metnuli u vodu popravljene kajake, napuniše se brzo vodom, jer su svi šavovi popustili bili za vrijeme, dok su ih vukli na saonama, ali u prvom redu zato, jer su bili suhi kao barut.

Poslije rada od pune nedjelje dana krenuše se dalje na Jug. Medjutim je vjetar bio sastavio sante, pa nije bilo toliko kanala.

Ali naskoro se pojaviše ponovno silni žljebovi i grebeni, a osim toga nije se moglo lako odmicati radi velike mećave. Padao je mokri snijeg, pa su imali stotinu muka, da makar samo malo uznapreduju. Kad bi naišli na zapreku, Nansen bi pošao napred, da nadje put, dok bi Johansen ostao kod saona, pa bi često prošlo mnogo vremena, dok bi se prvi povratio. Onako mokar, stojeći ili sjedeći na jednom mjestu, proživljavao je Johansen teške časove, te bi ga često spopala bojazan, da nije Nansen gdje propao i zauvijek nestao. Uspeo bi se na kakovu gromilu i tražio očima, ne bi li na horizontu ugledao kakovu crnu točkicu, pa bi bio vrlo sretan, kad bi je našao i opazio, kako mu se vraća drug. Vrijeme je bilo sve gore, a nailazili su na sve više otvorenih kanala. Učestala je jugovina s vlažnim snijegom. Da duhne sjevernjak, bilo bi im divno putovati, ali se ovo ne dogodi. Jednako gledaju prema Jugu, ne će li već jedamput ugledati kopno, ali se ništa još ne pokazuje. Medjutim im naglo ponestaje

hrana. Hoće li moći doteći, dok ne nadju kopno? To im je velika briga. Led je takov, da je pravo čudo, da uopće i odmiču napred. Morao bi biti ptica, pa da preletiš taj kaos: sve te grebene, žljebove, ispremiješani led i silne ploče leda, isprebačene jedna preko druge, baš kao da su zamznuti valovi morski. Jednoga dana nadjoše na ledu mrtvu ribicu, što ih ohrabri; osim toga je prolijetalo dosta ptica, ali još nikako nisu mogli da što ulove, pa da barem nahrane uboge pse, koji su se jedva vukli, propadajući neprestano u meki snijeg, koji je svud unaokolo kopnio. Poklali su ih dosada toliko, da su im ostala samo petorica.

Za mokri snijeg lijepile se ne samo saone, nego i njihove noge sa skijama.

14. juna su se navršila tri mjeseca, otkako su ostavili »Fram«, a još su uvijek na tom pustom ledu!

Unatoč svih nepogoda ipak su neprestano nastojali, da idu prema svom cilju, iako su morali i sami vući saone i dvostruki put prevaljivati, jer su svake saone za se vukli, pa se vraćali po druge i tako dalje. Nansen je osim toga morao još i put da traži, te je često istu daljinu i po tri put prevaljivao. Ljuto su se kajali, što nisu ono prije pripazili na satove. Radi toga su sada bili u nedoumici, pošto se nikako nije pokazivalo očekivano kopno.

Najzad ostadoše im samo tri psa. Radi toga si napraviše zgodnu ormu od pasjih kajasa, te su od sada sami vukli saone sa preostala tri psa. Ali su slabo napredovali, jer su ih vjetrovi zajedno sa ledom, na kojem su se toliko mučili, često opet vraćali na Sjever. Oko 20. juna zaključiše, da iskrpe kajake i da počekaju, da još bolje ojuži, pa da mognu, veslajući u kajaku, brže putovati. Uz to odlučiše ostaviti sve stvari, bez kojih mogu iole biti, da bi im bio lakši prtljag.

Dok su jednog dana plovili privezavši kajake jedan pored drugoga i stavivši na njih poprijeko

skije, iskrsnu golema morževa glava tik do njihova broda. Dok su dohvatili pušku, već je bio iščezao. Kasnije se opet pojavi, ali ga puška prebaci. Kajaci nisu bili tako čvrsti, a da ne bi voda u njih prodirala, pa su morali više puta crpsti šmrkom vodu iz njih. Kad su preplovili široki jedan kanal i kad je Nansen htio da izvuče jedne saone iz vode na led, iskrsnu opet ogromna glava baš kraj kajaka. Htjede da dohvati pušku, ali je nije mogao dohvatiti, jer je ležala na kajaku. »Brže pušku, Johansene, i pucajte, brže, brže!« viknu Johansenu. Ovaj je u tili čas bio nanišanio i odapeo taman u trenutku, kad je morž htio da se izgubi ispod ivice leda. Pogodjen u glavu, stade se koprcati te se izvali na vodi, dok je krv samo šikala iz glave. Nansen dohvati osti, ispustivši saone, i zabode ih u debela pleća morževa. Bojeći se, da ne bi životinja pretrgla tanku uzicu, kojom su bile privezane osti, zarine joj Nansen još i nož u vrat, tako da je iz njega potekao mlaz krvi, što je bilo svakako grehota, jer bi im dobro došla kao tečna hrana. Medjutim su saone opet skliznule bile u vodu, a kajaci su s Johansenom i sa psima otplovili. Johansen pokuša podići saone na kajak, ali mu to uspije samo napola, tako da su saone konačno pretegle kajak, koji se napuni vodom, te se sve stvari u njemu smočiše. Sprava za kuhanje ispade u vodu, ali se srećom održa na površini, jer je imala oklop od aluminija. Čamci su sve dublje tonuli, dok je Nansen medjutim stojao na ledu ne ispuštajući iz ruku svoj plijen. Kad se Johansenov kajak sasvim napunio vodom, morade Nansen ipak pustiti morža, a izvući kajak prije nego li sasvim potone. To mu najzad i podje za rukom, iako samo s teškom mukom. Onda dodje red na morža. Bilo je mnogo teže njega izvući na led. Kao ludi stadoše plesati po ledu oko svoje lovine. Bili su zaboravili, da su malone izgubili kajak i da su im sve stvari mokre. Srećom im je municija samo malo postradala, jer je bila

kratko vrijeme u vodi. Bila se promočila samo jedna kutija baruta. Drugo je bilo sporedno za sada.

Veseli, što imaju toliko mesa i slanine, a i goriva za kuhanje, odmah se u blizini ulogoriše. Oderaše morža, rasjekoše ga, a onda se zavukoše u spavaću vreću, čekajući, dok se skuha gospodska večera.

Zaključiše, da tu ostanu i da se hrane ovom svježom hranom, dok ne poprave kajake i saone za daljnji put.

Upravo su se gostili narednih dana, kuhajući sve u šesnaest i topeći mast. Umalo što im nije izgorio tom prilikom šator i što i sami ne nastradaše životom u zakopčanom šatoru. Ipak im je progorio malo, pa su ga morali zakrpati jednim jedrom.

Za dva dana ubiše još jednog morža, pa su sada bili bez brige za hranu. Izrezaše meso na tanke komade, pa ih povješaše, da se suše.

Medjutim je dobro bilo ojužilo, pa je čak i kiša pala i to prava pravcata kiša, koja potraja svu noć i čitavo dopodne.

Kad se malo razvedrilo, opaziše najedamput na Istoku nekakov crni humak. I na dalekozor je izgledao kao brežuljak, koji se izdiže iz snijega. Moradoše u to vrijeme zaklati još jednoga psa, jer je bio sav iznuren.

Marljivo su radili, ostajući sve na istom mjestu, i popravljali kajake, da se, kad još bolje ojuži, spuste u njima prema Jugu, gdje su naslućivali kopno, pogotovo otkad su svaki dan gledali onaj humak.

Jednog ih dana, baš dok su kuhali pod šatorom, pohodi medvjedica, koju doskora ubiše zajedno s dvoje mečadi, koji se ne htjedoše nikako rastati sa svojom majkom.

Imali su sada još više izvrsne hrane i oni i preostala dva psa »Suggen« i »Kaiphas«.

Malo po malo bilo je sve popravljeno i saone i kajaci, koje dobro pokatraniše, da ne cure.

Nakon mjesec dana ležanja krenuše dalje 22. jula. Sve je bilo priredjeno: čak su i za one nezgode promočeni i morskom vodom zagrčeni kruh na vatri dobro osušili, što je stojalo mnogo truda kroz više dana. Odjeća, obuća, kajaci, sve je bilo zakrpano i spremno za put. Osim velike gomile mesa i slanine ostaviše 3 krasne medvjedje kože na svom logorištu, koji prozvaše »logor čežnje«. Tu ostaviše i svoju dragu spavaću vreću, koja im je bila nerazdruživi prijatelj toliko mjeseci, pa mnogo drvenih komada od saona, više od polovice apoteke, užeta, tavu za pečenje, posudu za cvrljenje loja, jedan oklop za kuhaću spravu, vreće, alat, nekoliko odjevnih predmeta, kao finske cipele, debele rukavice od vučjeg krzna, čekić, čarape itd. Mjesto toga natovariše prilično vreću suha morževa i medvjedjeg mesa i posudu slanine.

XI.

NAJZAD ENO KOPNO!

U srijedu, 24. jula, nakon gotovo dvije pune godine ugledaše opet kopno. Krenuvši se iz logora nisu se više bojali žljebova i kanala, nego su upotrebljavali odmah kajake, čim bi naišli na vodu, pa su tako lijepo odmicali. Sa jednog grebena ugledaše na horizontu crn potez, te se naskoro ispostavi, da je to kopno, davno željeno kopno. Medjutim su trebali više dana hoda, dok su mu se mogli približiti tako, da su mogli vidjeti detalje. Kopno je bilo prekriveno glečerima, a vidjela se i prema Zapadu neka zemlja. Ali vjetar ih je sprečavao, da se brže primaknu željenom cilju. Po noći su se prilično smrzavali u svojoj novoj spavaćoj vreći, koja je bila samo od vunenih pokrivača. Nansena stade probadati u krstima, da se jedva vukao, pa bi ga Johansen morao svlačiti

navečer. Jedan se dan zadržaše u šatoru i radi velike kiše, koja je curkom curila. Iako su pred sobom vidjeli konture kopna, nisu radi užasnog leda, preko kojega je bilo gotovo nemoguće hodati, mogli nikako da mu pridju. Sve ploča na ploči, greben do grebena, a ni toliko mjesta, da razapnu čestito šator. U medjutcima vlažan snijeg i mlake, u koje propadaš do koljena.

Kad su jednog dana najzad stigli do otvorena žlijeba, Nansen se upravo spremao da spusti saone s kajakom u vodu, da prediu na drugu stranu, kad li začuje vrisak Johansenov za sobom: »Brže pušku!« Nansen se obrne, a ima što i vidjeti: ogroman se medvjed bacio na Johansena, koji je i sam htio svoje saone privući do vode, pa ga nije ni opazio, kako se bio do njega došuljao. Medjutim se Nansenu izmakoše saone i skliznuše zajedno s kajakom, na kojem je ležala puška, u vodu. S teškom mukom Nansen izvuče na led kajak, pograbi pušku, ali kad se okrenuo, opazi Johansena gdje leži i viče: »Pucaj brže, dok ne bude prekasno!« Nije imao vremena ni da promijeni patronu, nega sasu medvjedu za uho sačmu, tek dva koraka udaljen. Medvjed se sruši mrtav. Došao je bio nečujno za njima, šuljajući se i skrivajući se iza grebena i ledenih ploča, dok su oni čistili led u žlijebu i htjeli spustiti kajake u vodu. Johansen je opazio iza svojih saona neku životinju, ali je mislio, da je to njegov pas »Suggen«, dok ga nije medvjed ćušnuo šapom preko desnog uha, da je vidio sve zvijezde i pao na ledja. Instinktivno stade lomatati rukama, pa pograbi medvjeda čvrsto za gušu. Baš kad ovaj htjede da ga šćapi za glavu, dreknuo je: »Pucaj što brže!« Medvjed je sve Nansena motrio, što li će on, ali tad opazi psa, pak se okrenu prema njemu. To upotrebi Johansen i otpuzi, a u to vrijeme udari medvjed »Suggen-a« šapom, da je strašno zajauknuo. Onda dobi »Kaiphaes« udarac po njušci. U to je Nansen opalio i srećom medvjeda

na mjestu ubio. Tek što ovaj pade ukazaše se još dva mlada u blizini. Johansen se dade u potjeru za njima i rani jednoga, koji stade bolno zavijati, ali pobježe. Dok su raščinjali meso ubijene mečke, dolazila su ona druga dva medvjeda u blizinu obilazeći ono mjesto, a kad su, ponesavši najbolje meso sa sobom, krenuli dalje, mumljao je neprestano za njima ranjeni medo, tužeći se u onoj ledenoj pustinji na okrutnost ljudsku.

7. augusta najzad dodjoše sasvim u blizinu kopna. Čas su išli po vodenom snijegu i gazili do koljena po vodi, čas se patili prenoseći teške saone preko čvrstih ledenih ploča i grebena, čas su plovili preko mnogih žljebova i kanala. Napokon stigoše na ivicu tog nesretnog leda. Bilo im je kao onim grčkim vojnicima Ksenofontovim, kad najzad ugledaše more i zavikaše iz punih grla: »Thalatta! Thalatta!«

Spustiše kajake i razapeše jedra. Spremiše sve u kajake; ali im je prije valjalo učiniti još nešto, što ih ispuni golemom tugom. Pasa nisu mogli više trebati, a nisu ih mogli ni ostaviti tude. Zato Nansen ubi Johansenova, a ovaj Nansenova psa. Žrtvovaše za svakoga po jedan metak, a onda sjedoše u kajake i poveslaše. Prolazili su ispod glečera, koje su dobro vidjeli, jer se digla bila magla. Medjutim se po noći opet sastavi led, pa su morali ponovno po njemu vući saone, ali se onda opet dohvatiše otvorena mora. Ali tu umalo te ne padoše žrtvom ogromnih morževa, koji jednoga dana iskrsnuše kraj kajaka. Moradoše jednoga raniti, a jednoga ubiti, da se obrane od njih. Nisu se nikako mogli snaći, gdje se nalaze, iako su bili radosni videći svuda oko sebe toliku zemlju. Da li se možda nalaze na istočnoj strani Zemlje Franje Josipa, ali onda su predaleko otišli na Istok, pa će imati muke, dok stignu do Rta Fligely-a.

Te su ih misli neprestano mučile, dok su se sad na saonama preko teškog leda, sad opet u kajacima pomicali prema Jugu. 14. augusta su imali priliku prvi put stupiti na čvrsto kopno, skačući od veselja s jedne bazaltne ploče na drugu. Tu nadjoše i neke mahovine, dok ih je oblijetalo mnoštvo ptica; razviše svoju zastavu i pogostiše se, da tako proslave taj važni datum.

Putujući dalje prepoznaše, da se ipak nalaze na zapadnoj obali Zemlje Franje Josipa, što ih je veoma obradovalo, jer su se ponadali, da će se još iste godine vratiti kući. Nije bilo baš najlakše ploviti duž obalnog leda, jer je ovaj bio više puta zagradjen santama spram otvorena mora, a osim toga su im plovidbu ugrožavali morževi, koji su ih više puta upravo bijesno napadali. Često su morali na ivici leda čekati, dok vjetrovi opet rastave ledene sante, da uzmognu proći.

Medjutim je sve manje bilo izgleda, da će se ove godine progurati većma prema Jugu, jer se led opet počeo sastavljati, a onaj, koji je bio oko njih, bio je tako užasan, da nisu mogli ni pomisliti, da ga pokušaju preći, da potraže otvoreno more. Valjalo je, hoćeš nećeš, pomišljati na to, gdje će i kako će prezimiti. Dok su čekali ulogoreni na ledu, da li će se led rastvoriti i propustiti ih, dodje im jedno jutro ogroman medvjed pred sami šator i stade oko njega njuškati. Ubiše ga, ispalivši mu metak u grudi ravno iz šatora, osiguravši si time opstanak, jer im je već ponestajalo hrane.

Poslije toga privukoše se bliže kopnu i ulogoriše na obalnom ledu, tražeći na strmoj i nezgodnoj obali mjesto, gdje bi se mogli smjestiti.

24. augusta zaduva najzad južnjak, koji stade dizati led s namjerom, da ga izgura na more. Zato se odlučiše preseliti još bliže kopnu, da ne bi i sami bili odneseni. Ali im vjetar ne dade veslati, te zato ostadoše gdje su bili, čekajući strpljivo, što će dalje

biti. Medjutim ih, dok su spavali, vjetar odnese daleko od kopna, 8—10 kilometara.

Kad se vjetar primirio, nadjoše opet otvoreno more, te spustiše kajake, privezaše ih jedan uz drugi, digoše jarbol i jedro i na svoju najveću radost, zaploviše brzo, odmičući s tog nesretnog leda, na kojemu su već bili izgubili svaku nadu ,da će se te godine moći vratiti.

Vjetar ih je bio dobro nosio, iako su bile mnoge sante na vodi, koja je bila vrlo uzburkana. Kad razapeše veliko jedro, umalo im se kajaci ne napuniše vodom, te ga moradoše opet malim zamijeniti, iako su s velikim vanredno brzo odmicali. Kad je pala magla, pa nisu mogli vidjeti kamo jedre i kad i vjetar oslabi, izvukoše kajake na obalu jednog otoka i tu legoše spavati. Nije ih smetala buka ptica, koje su se gnijezdile po bazaltnim hridinama. Vjetar je bio natjerao u zalive veliku množinu santi, pa su se morali žuriti, da kroz njih prodju prije, nego li se sastave. To im uspije, a kad radi oštra južnjaka, koji je silno uzburkao bio more, moradoše pristati na jedno ostrvo, ugledaše medvjeda, koga ubiše. Bilo je tu i mnogo morževa. U noći im dodje mečka s jednim mladim medvjedom, zavijajući za onim poginulim, ali ih ne ubiše, jer nisu za sada trebali hrane.

Izgledalo je, da se sprema oluja, ali vjetar je samo još jače zatvarao sve puteve. Morali su se dakle odlučiti da ostanu gdje su. Prije svega su morali naći bolju zavjetrinu, jer su se bojali, da im vjetar ne pocijepa ono zadnje, što su imali, a to je šator. Naslagaše kamenica, sakupljajući ih na obali, a nemajući drugoga alata osim golih ruku i jednoga komada drveta od saona. Radili su čitavu noć, dok nisu napravili četiri zida od kamena. Krov načiniše tako, da su preko ona četiri zida unakrst položili skije i štapove od bambusa, a preko toga razapeli svoj tanki, slabi, svileni šator. Vrata zatvoriše

svojim kaputima. Koliba je bila baš toliko široka, da su mogli jedan do drugoga ležati, a bilo je još malo prostora i za kuhaću spravu. Kako je Nansen bio prilična dugajlija, morao je noge ispružiti kroz vrata, ako se je htio sasvim pružiti. Ni visina mu nije sasvim odgovarala, jer nije mogao sjediti u kolibi. Kako je kamenje poslagano bilo »od oka«, provirivala je sa svih strana svjetlost u kolibu, a naravno, da je i vjetar kroz nju duvao. Kad su u njoj prostrli kožu malo prije ubijenog medvjeda i nastavili lonac pun mesa i polijegali u vreću, mislili su, da su u devetom nebu, iako se tako pušilo unutri, da su im navirale suze na oči.

Pošto je i slijedeći dan (28. augusta) bilo nemoguće pomisliti na daljnje putovanje prema Jugu, zaključiše napokon, da će na tom mjestu ostati, dok ne prodje zima. Bojali su se, da imadu još neka 223 kilometra prevaliti, a to ne bi bilo više moguće, a kad i bi, ne bi im ostalo dovoljno vremena, da se prije zime smjeste i opskrbe hranom za čitavu zimu. Najpametnije je dakle, da ostanu gdje su i da se pobrinu, kako će provesti dugu zimsku noć. Prije nekoliko dana, kad su vidjeli čitavo krdo tuljana na ledu, nisu ni metka ispalili, ali sad bi ih i te kako trebali. Tuljana je i sada bilo doduše izobila, ali su bili svi daleko na moru. Medjutim su taj prvi dan imali sreću u lovu, ubivši mečku i meče.

Osim za hranu, valjalo im se pobrinuti i za bolju kolibu. Lako podigoše zidove, jer je bilo dosta kamenja i mahovine, ali krov nije bio tako brzo gotov. Srećom nadjoše jedan zdrav jelov trupac doplavljen na obalu. Zato stadoše svuda unaokolo tražiti, ne bi li našli još drveta, ali uzalud, jer nadjoše samo jedan truli komad i nešto iverja. Onda se sjetiše, da bi se mogao krov napraviti od tuljanske kože. Zato isprazniše kajake i podjoše drugi dan na more u lov na njih, ali opreznosti radi pri-

vezaše kajake jedan uz drugi. Ponesavši puške i osti mislili su, da je mužjak, koji se nedaleko pračakao u moru već njihov. Kad mu se približiše ispališe mu dvije puške u glavu; životinja se omami, a oni poveslaše, da je dohvate ostima, ali se ova iznenada stane bacati po vodi, tako da moradoše uzmaknuti. Umalo te ih morž ne izvali, zaronivši upravo ispod njihovih čamaca. Kad je opet izronio, opališe nanovo puške, ali nisu nikako mogli da nanišane u pravo mjesto, tako te ga nikako nisu mogli dotući.

Da bi bolje mogli pucati, baciše puške, da poveslaju, ali Nansenova puška u žurbi okide, kad ju je bacio na kajak, tako da su se bojali, da ga nije možda ranila ili im probušila kuglom čamac. Srećom nije bilo ni jedno ni drugo. Kad su mu najzad sasuli dva taneta za uho, izvadiše osti, da ga uhvate, ali morž potonu za uvijek. Bili su svega potrošili devet metaka, a ne samo da nisu ništa ulovili, nego umalo te ne postradaše. Vratiše se pokunjeni na obalu. Srećom naskoro ugledaše druge morževe na ledu, kako se sunčaju, od kojih doista i ubiše dva komada. Teškom ih mukom izvukoše i oguliše, ali dok su još radili, stade se radi vjetra led cijepati, tako da ih je naskoro od obale dijelio širok kanal. Bojeći se, da ih vjetar zajedno s ledom i plijenom ne odnese na more, požuriše se što su brže mogli, ali na koncu mogoše ipak samo četvrtinu kože i nešto mesa i sala ponijeti, pa poveslaše prema obali kroz visoke valove. Tek što su malo poodmakli, kad li se na ostavljene morževe baciše galebovi kljucajući njihovu lovinu, koju su na žalost morali ostaviti. Pošto nisu mogli naći nigdje čvrsti led, moradoše baciti i onaj komad kože, da uzmognu svaki za se veslati i brže se dohvatiti obale. Ledene se sante uskomešale na sve strane, čas se sastavljajući, čas opet rastavljajući, vrteći se kao u nekom vrtlogu, te više puta jedva izmakoše opasnosti, da im ne zdrobe

kajake ili da ih struja ne odnese na more. Bili su presretni, kad su nakon žilavog veslanja najzad ipak pristali uz obalu i našli se u svojoj kolibi. Poslije obilne večere legoše izmoreni spavati, žaleći što su tamo vani na ledu ostavili ona dva morža, a ipak sretni, što nisu više kraj njih.

Te ih noći probudiše medvjedi, koji nanjušiše meso, što su ga donijeli sa sobom u kajacima, i koji, pošto sve isprevališe pa meso i salo većinom izjedoše, zaviriše i u samu kolibu. Ubiše doskora mečku, a mečad pobježe na sante u moru, odakle ih vješto istjeraše na kajacima te i njih ubiše na kopnu. Mjesto izgubljenih morževa imali su sada tri medvjeda, a sreća im se umnoži, kad ugledaše uz obalu morža, koji im je jučer bio potonuo. Nisu ga mogli nikako izvući na obalu, pak su ga morali zajedno s još jednim, koji iskrsnu u blizini i koga ubiše ispalivši više metaka, oguliti u vodi.

Ne samo da su morali nasumce pod vodom više sati rezati debele im kože, promočeni do kože, nego si tu jedinu odjeću, koju su imali, tako uprskaše krvlju i tako zamastiše, da se nisu više mogli očistiti. Da okrenu ubijene životinje, kako bi im kožu oderali, morali su čekati, da se izmijeni plima i osjeka, pa da im more pomogne. To im je bio najteži posao za čitave ekspedicije. Ali im je trebalo ne samo meso, već naročito goriva za zimu, pa ih nisu smjeli ostaviti. Oko njih su stojale razne vrste ptica, otimajući se za ostatke.

Poslije toga teškog posla počeše 7. septembra na nešto zgodnijem mjestu praviti novu, čvršću kolibu. Nemajući alata, osim komada drveta od saona, nekoliko morževih zuba i kostiju, naročito lopaticu, kojom su se služili kao motikom, radili su većinom golim rukama. Pukotine izmedju kamenja ispuniše mahovinom i zemljom, a poslije osam dana bila je koliba gotova. Visoka je bila doduše nešto više od metra, ali su unutri iskopali zemlju, da su se mogli

u njoj ispraviti. Krov napraviše od nadjenog komada drveta, koje Johansen, radeći čitavi jedan dan, raspolovi, pa preko tih rogova prebaciše morževe kože, što ih je takodjer stojalo mnogo truda, jer ih je valjalo otkinuti onako zamrzle od mesa i sala, koje su dotle pokrivale, dovući do kolibe, isjeći i razapeti. Najgore je bilo ovo potonje; naročito im jedna koža zadade muke, pošto su je morali kvasiti u moru, ne mogavši je inače onako zamrzlu namjestiti kako valja.

Dok su gradili kolibu nisu vidjali medvjeda, pa se zabrinuše, jer meso od one šestorice, što su dotle ubili, nije im dostajalo za čitavu zimu. Ali kad se opet vratio led u zaliv vratiše se i oni, jer se rado zadržavaju na njemu. 23. septembra ubiše dva. Sutradan, 24. septembra, spaziše na ledu čitavo krdo morževa. Ubiše samo dva, ne mogavši žrtvovati više metaka. I te kože baciše na krov kolibe, objesivši velike kamenice na krajeve, koje privezaše remenjem izrezanim od tih koža. Pošto su kolibu izvana dobro nabili snijegom, napraviše unutri ležaje od kamenih ploča i vrata, iskopavši u jednom uglu kratak hodnik kroz zemlju i pokrivši ga santama, kao što to čine Eskimljani. Pošto nisu imali alata, nisu mogli u tvrdome zemljištu hodnik tako iskopati, kako su htjeli, pak su morali puzati izlazeći ili ulazeći u kolibu. Unutrašnji kraj hodnika imao je zavjesu od medvjedje kože, prišivenu za krov kolibe, a preko vanjskog otvora hodnika objesiše drugu.

Sve je hladnije bivalo, pa su jedva čekali, da dovrše svoju kućicu; ova je bila 3.5 m duga, 1.8 m široka, tako, da si, legavši poprijeko, dodirivao glavom, odnosno nogama, oba suprotna zida. Bilo je u njoj prilično mjesta, a mogao je čak i visoki Nansen u njoj da se ispravi.

Pošavši jednog dana na led po suhe žile tamo ostavljenih morževa, koje su mogli preko zime tre-

bati mjesto konaca za krpanje i šivanje odjeće, ubiše velikog medvjeda, koji propade kroz led, pak ga jedva izvukoše. Onda još dva, koji su došli da se najedu sala, koje su za se spremili i pokrili ga kožama i saonama. Jedan od tih medvjeda učini im uslugu, pobivši dva mlada, kojima su dan prije ubili majku.

U subotu, 28. septembra, useliše se u novu kolibu, ali su zebli svu noć, jer su spavali svaki za se, pošto su rasporili svoju provizornu spavaću vreću, napravljenu od vunenih pokrivača.

Zato sutradan odmah načiniše zajednički ležaj i ponovno sašiše spavaću vreću ispod koje prostriješe medvjedje kože, te im je odsada bilo toplije i udobnije. U jednom kutu napraviše ognjište, a na krovu prorezaše morževu kožu do koje je dopirao dimnjak od medvjedje kože. Pošto se koliba previše dimila kad je bilo snijega, moradoše i izvana na krovu od snijega napraviti dimnjak. Taj je bio vrlo dobar, ali se morao od vremena do vremena obnavljati, kad bi se suviše proširio. Materijala su imali i previše.

Kuhanje im nije moglo biti jednostavnije. Izjutra bi skuhali čorbu od medvjedine, a na večer bi ispekli medvjedje pisanice. Svaki put bi pojeli velike količine, ali im ta jednolična hrana začudo nije nikad dodijala. Katkada bi jeli i slaninu ili bi umakali meso u loj. Poslastica im je bila slanina, koja se pržila u svjetiljci ili čvarci, što su ih dobivali topeći mast za svjetiljku. To su zvali »kolačima«, pa su samo žalili, što nemaju šećera, da ih pospu.

Živežne namirnice, ponesene sa »Frama«, smještiše brižljivo u spremište kraj kolibe, navalivši na vreće veliko kamenje, da im to blago ne razvuku lisice, koje su bile vrlo drske, pa su im po noći pokrale sijaset stvari, kao komade bambusa, žice, osti, uzice, zbirke kamenja, mahovine i t. d. spremljene u vrećice od platna za jedra. Najgore im je bilo, što su im ukrale veliko klupko uzice za jedra,

kojom su mislili, da će preko zime sašiti odijela i novu spavaću vreću. Dobro da nisu odnijele theodolit i druge sprave za mjerenje, koje su se nalazile u blizini. Neprestano su im dolazile u pohode, pa im jednog dana ukradoše i termometar, ma da je bio ispod kamena. Srećom su imali još jedan, koji su odsada brižno spremili.

XII.

ZIMOVANJE NA DALEKOM SJEVERU

Medjutim je prolazilo vrijeme. Sunce je sve više zalazilo, dok ga 15. oktobra ne ugledaše zadnji put, a onda postade sve mračnije: nastajala je treća polarna noć, koja ih je čekala na dalekom Sjeveru.

Tih dana opaziše još samo dva medvjeda, a onda ih do proljeća nisu više vidjali.

Život im postade jednoličan. Osim spavanja, kuhanja i male šetnje oko kolibe, nije bilo drugog zanimanja. Pisati im se nije pravo dalo, jer im je bilo tvrdo sjediti, a knjiga nisu imali osim logaritmičkih tablica i »Pomorskog godišnjaka«, koju su knjigu bili već naizust naučili. Imali su vraškog posla, dok su osušili sve medvjedje kože, koje su ispod njih bile prostrte i već počele gnjiliti. Ostrugavši s teškom mukom s njih meso i salo, prostrli bi po jednu iznad sebe u kolibi, čekajući dok se osuši, a onda bi drugu objesili. Mjesta su imali samo za jednu kožu. Osušenu bi metnuli poda se, dok najzad nisu mogli sašiti novu spavaću vreću, pošto im je u onoj vunenoj s vremenom postajalo sve hladnije. Oko Božića se preseliše u novu toplu vreću. Ali zato nisu više imali koža za novu odjeću. Stara im je bila strašno pocijepana i istrošena, da im je bilo ne-

ugodna svakidanja šetnja izvan kolibe, jer je obično bio jak vjetar, tako, da su ponekad radije ostajali unutri, izlazeći samo po led za vodu i kuhanje ili po meso i salo. Pošto su imali lojanu svjetiljku mogli su u kolibi podržavati temperaturu, koja se kretala oko ledišta, ali blizu zidova je bilo znatno hladnije. Zidovi se naskoro prekriše ledenim kristalima, tako da je unutrašnjost izgledala kao od mramora. Ali se taj mramor, kad bi ojužilo, nemilice topio, pa bi im čitave male bujice potekle u spavaću vreću.

Svakog utorka bi se mijenjali, tko će biti naredne sedmice kuhar, i to im je bila ugodna promjena. Jednoličan život nije davao prilike, da se, osim običnih meteoroloških opažanja, što bilježi u dnevnik. Osim toga bi se papir strašno zamazao, čim bi ga se dotakli rukom, tako da su nerado i to radili. Baš ta praznina u dnevniku najbolje pokazuje kako su jadno živjeli za tih devet mjeseci, dok je trajala zima, odnosno dok se nisu maknuli iz kolibe.

Sva radost bila im je u tome, što su promatrali divnu polarnu mjesečinu, blistave zvijezde ili čarobno polarno svijetlo. Jedne noći im lisica odnese veliko jedro, bez kojega nisu mogli ni pomisliti, da će moći, kad prezime, krenuti na Jug, odnosno na Spitzberge. Srećom ga nadjoše na obali. Zacijelo se lisica nadala, da će joj dobro poslužiti u duplju, ali se eto prevarila u računu!

Jednom im vjetar odnese kajak, a drugi put opet prelomi jednu skiju, zataknutu u snijeg. Bio je tako žestok. Na sve su morali budno paziti i na sve stvari izvan kolibe navaljati preostalo veliko kamenje.

Tako provedoše i Božić, sjećajući se svojih milih i dragih. Da ga proslave, opraše se malo, koliko je bilo moguće, i okrenuše košulje. Osim toga taj dan, kao i na Staru Godinu, priredišе sjajnu večeru, upotrebivši iz svog putnog spremišta ribljeg i kukuruznog brašna, malo kruha i čokolade. Taj dan im ukrasi i vanredno polarno svijetlo.

Godina 1895. rastade se s prekrasnom mjesečinom s njima, a 1896. nastupi s ljutom studeni, ali njihove nade porastoše danom, s kojim su se približavali proljeću.

Spavali su više puta i po 20 sati, samo da im brže prodju dani.

Prodje hladni i vjetroviti januar, a dodje februar. Nansen se razboli od rheumatizma, ali ipak ne klonu, jer su dani bivali sve svjetliji. Nemajući knjiga, osim onih spomenutih, razgovarali su, da utuku vrijeme, o svemu i svačemu nagadjali, što se moglo dogoditi s »Framom« i njihovim drugovima i nastojali riješiti zagonetku, gdje se zapravo sami nalaze. Najvjerojatnije im se činilo, da se nalaze na nekakvoj zemlji izmedju Zemlje Franje Josipa i Spitzberga.

Kad je dan počeo bivati sve svjetliji i svjetliji, opaziše na dva mjesta, po prilici na Jugozapadu i Zapadu, dvije točke, koje su izgledale kao kopno i koje ih još više zbuniše.

Sve su žudnije očekivali čas, kad će poći na put, da već jednom zbace sa sebe to zamazano odijelo, koje im se lijepilo za tijelo, na kojem su si njime natrljali rane. Sva nastojanja, da si ono malo rublja, što su ga još imali na sebi, operu, ostadoše uzalud. Voda, pa ni vruća, nije ništa pomogla, jer nisu imali sapuna. Najbolje je bilo nakvasiti košulje ili tijelo, pa nožem strugati, jer se često nije ni pijeskom mogla oprati prljavština, pošto je sve oko njih bilo masno i čadjavo. Kako se nisu mogli šišati ni brijati, porasla im je bila i kosa i brada, a iz pocrnjela lica virili su samo zubi i bjelasalo se bijelo u očima.

Trebalo je mnogo strpljenja kraj takova života. Ali se začudo nikada ne posvadiše.

Koncem februara ugledaše prve ptice, vjesnike proljeća. Najzad se pojavi sunce. 8. marta ubiše prvog medvjeda poslije duge zime. Bio je vrlo debeo, a krzno mu bijaše prekrasno. Hranili su se šest nedjelja njegovim mesom.

Ptice su prelijetale u velikim jatima, vraćajući se s Juga, te ih vidješe mnogo vrsta.

I medvjedi im sve češće dolažahu u pohode, jer bi nanjušili meso, koje su imali spremljeno na krovu kolibe, pa bi redovno griskali i njuškali oko same kolibe. Osim toga su ih privlačili i vani jesenas na ledu ostavljeni morževi, na kojima je bilo još dosta mesa. Ubiše još tri komada, te time popuniše svoje zalihe. Imali su doduše još nešto mesa, ali je bilo smrznuto kao kamen, tako da su ga morali prvo smlačiti, da ga uzmognu rascijepati.

Odsada su se marljivo spremali za put, koji ih je čekao. Dan i noć su šivali, upotrebivši kao konac komade uzice ili tkanine, koje bi prije rastavili u pojedine konce. Od vunenih pokrivača si načiniše nova odijela, a osim toga iskrpaše stara odijela za vjetar, podjoniše visoke cipele, a od medvjedjeg krzna skrojiše si tople čarape i rukavice. Isprva im je teško bilo snaći se u tom poslu, ali im je kasnije išao prilično od ruke.

U tome kao i u razgovoru o izgledima za put, prolazilo im je vrijeme. Tješilo ih je, što su na Jugozapadu vidjali uvijek tamno nebo, što je značilo, da u tom pravcu ima mnogo otvorene vode. Radi toga su morali nastojati, da kajake opet poprave, jer će im u prvom redu oni trebati. Drugi znak, da je u blizini moralo biti otvoreno more, bilo je mnoštvo ptica, raznih vrsta galebova, koji žive samo na vodi.

Otkad se svijetlo vratilo, iščezoše lisice, te ih nisu više čuli, gdje glodju medvjedinu na krovu, kako su svu zimu radile; sad su za cijelo imale dovoljno hrane, pak nisu više dolazile.

Grozničavo su radili, ne bi li što prije bili spremni za polazak. Htjeli su već više puta da se krenu, ali ih je uvijek još ponešto zadržalo, što se moralo svršiti. Samo da su imali makar nešto od onih lijepih stvari, koje su ostavili na »Framu«! Iako put

NANSEN I JOHANSEN ODLAZE PREMA JUGU

do Spitzberga nije bio više predalek, ipak je za nj bila potrebna valjana oprema i podesna hrana. Kad su otkopali vreće s ostatcima hrane, ponesene sa »Frama« i pohranjene prije zime, baš za ovaj put, silno se razočaraše, pošto je većina hrane prošle jeseni navukla bila vlagu i popljesnivila. Naročito brašno, dragocjeno brašno, bilo je sasvim pljesnivo; čokolada se sasvim raskvasila i pokvarila, te sve moradoše baciti. Pemmikan je bio ne samo sasvim drugačiji, nego i gorak, pa i njega baciše. Ostade im od svega nešto ribljeg brašna i aleuronata i budjava pljesniva hljeba. Ovaj su kuhali u masti, da bi ga osušili i malo natopili mašću. To zadržaše za osobite zgode i za slučaj, da ostanu sasvim bez hrane. Da su mogli nasušiti medvjedjeg mesa, imali bi vrlo dobre hrane za put, ali je vrijeme bilo suviše hladno i nepodesno pa su se komadi, koje su objesili, samo napola osušili. Moradoše zato spremiti za put toliko sirova mesa i sala, koliko su mogli ponijeti. Onda napuniše tri limene posude od petroleja lojem, koji će im služiti kao gorivo. Te stvari baš nisu bile lake, ali su bile dobra hrana; nadali su se, osim toga, da će ih putem moći nadomjestiti, jer će zacijelo i putem biti divljači.

Najviše su ih zabrinjavale saone, koje su sada bile prekratke. Morali su očekivati, da će ih na svom putu još dosta trebati, dok ne dodju do mora. Kajake nisu mogli vući preko neravnih santa leda, preko ledenih gromila i grebena. Saone su kajake držale samo na sredini, dok je prednji i stražnji kraj njihov visio preko saona, koje su bile prekratke. Radi toga podmetnuše ispod kajaka medvjedje kože, a od ono malo drva, što su još imali, načiniše prečke i poluge, kojima izdigoše što bolje mogoše kajake da na neravnom tlu ne bi odmah dodirivali oštre ledene sante, koje bi ih mogle proderati. Teško je bilo i čvrsto svezati kajake uz saone, da se ne klimataju putem i ne oštete. Nisu

imali konopaca, zato izrezaše remenje od medvjedje i morževe kože, pa time, iako nije bilo najzgodnije, učvrstiše kako treba čamce i ostale stvari.

Kad navukoše novu odjeću, opravši prije toga na napred opisani način rublje, mislili su da su preporodjeni. Trebalo je samo još napraviti laganu vreću za spavanje od medvjedjeg krzna. Probraše najtanje kože pa i to uradiše. Nova vreća nije bila mnogo teža nego li je bila ona od sobovog krzna, koju poniješe nekada sa »Frama«. Mnogo je teže bilo stvoriti nov šator, jer im se stari za petmjesečnog hoda pocijepao, a što od njega preostade izglodaše i razvukoše preko zime lisice, jer je bio šator prebačen preko one gomile mesa i sala, koju su držali vani. Smisliše, da će se pomoći jedrom, koje će prebaciti preko uporedo postavljenih natovarenih saonica. Druge dvije strane zatrpat će snijegom i tako imati za spavanja na putu zavjetrinu.

Pregledaše i puške, te ih valjano očistiše i namastiše, a kad prebrojiše municiju, nadjoše na svoju radost, da imaju 100 metaka s kuglom i 110 metaka sa sačmom. A to je bilo dosta i za više od jedne zime.

XIII.

ODLAZAK PREMA JUGU

U utorak, 19. maja, bili su najzad spremni za polazak. Saonice su stojale natovarene i dobro povezane. Zadnje, što učiniše, bilo je, da su svoj dosadašnji dom iznutra i izvana fotografirali, a u njemu ostaviše ovaj kratki izvještaj o svom putu:

Utorak, 19. maja 1896. Zaledismo se 22. septembra 1893. sjeverno od Kotelnoga na po prilici 78° 43' sjeverne širine. Naredne nas je godine nosio led prema sjevero-zapadu, kao što smo se i nadali. Johansen i ja ostavili smo »Fram« 14. marta 1895. na po prilici 84° 4' sjeverne širine i 103° istočne dužine (pravilnije 102° ist. duž.), naumivši prodrijeti na sjeverni pol. Komandu nad onima, koji ostadoše na brodu, preuze Sverdrup. Na Sjeveru ne nadjosmo nikakove zemlje. 6. aprila 1895. moradosmo po prilici na 86° 14' sjeverne širine i po prilici 95° istočne dužine natrag, pošto je led bio takov, da se nije moglo dalje ići. Okrenusmo prema rtu Fligely-u; medjutim nismo mogli našu dužinu radi toga, što su nam ure bile stale, točno odrediti, pa smo 6. augusta 1895. stigli do četiri ostrva ovog otočja, pokrivena glečerima, na po prilici 81° 30' sjeverne širine (uistinu je bilo sjevernije) i po prilici 7° istočnije od ovoga mjesta. Do ovog smo mjesta prispjeli 26. augusta 1895., pa smo smatrali najprobitačnijim, da ovdje prezimimo. Živjeli smo od medvjedine. Danas smo se krenuli pema Jugu, duž kopna, s namjerom, da najbližim putem predjemo do Spitzberga. Mislimo, da se nalazimo na Gillis-Land-u.

Fridtjof Nansen«.

Taj prvi izvještaj o svom putu metnuše u mjedenu cijev, koju skinuše sa sisaljke svoje sprave za kuhanje. Cijev začepiše drvenim čepom i objesiše o žici za gredu kolibe.

U 7 sati popodne napustiše zimovnik i zaputiše se na Jug. Kako se nisu čitavu zimu mnogo kretali, nije im prijalo hodanje i bilo im je teško vući saonice s natovarenim kajacima. Da se ne bi odmah na početku previše izmorili i da bi se istom pomalo navikli na tegobe, koje ih zacijelo čekaju, prevališe prvi dan samo nekoliko sati, a onda se ulogoriše. Imali su neobično ugodan osjećaj, kad su pomislili, da se evo najzad ipak nalaze na povratku kući.

I slijedeći dan (srijeda, 20. maja) prevališe samo kratak put. Išli su pravo prema predbrežju u jugo-

zapadnom pravcu, koje su promatrali čitavu zimu. Po nebu sudeći moralo je biti s onu stranu toga rta otvoreno more. Neprestano su zirkali onamo, ne bi li odgonetnuli, koliko se daleko s onu stranu te točke proteže kopno. Ako su se nalazili sjeverno od rta Lofley-a, moralo je kopno pomalo skretati prema Jugoistoku; ako se pako kopno pružalo prema Jugozapadu, onda je to morala biti neka nova zemlja dalje prema zapadu u blizini Gillis-Land-a.

Slijedeći dan (četvrtak, 21. maja) stigoše do rta i tamo se utaboriše. Čitave su ga zime zvali »Rrtom dobre nade«, očekujući, da će tamo naći nešto, što će im olakšati put; i doista, nisu se prevarili. S brijega se vidjelo prema Jugu, nedaleko, otvoreno more kao i dvije snijegom pokrivene zemlje: jedna velika pred njima na Jugu, a druga, ne mnogo manja, na Zapadu. Bila je sasvim pokrivena glečerima, a imala je izgled ispupčena štita. Radi nekog predbrežja spram Juga nisu mogli jasno razabrati kako teče obala. Izgledalo je ipak, da se okreće na Jugoistok, tako da se nisu mogli nalaziti blizu rta Lofley.

Nadali su se, da će već drugi dan moći upotrebiti svoje kajake i brzo napredovati u jugozapadnom pravcu; ali se prevariše. Drugi dan dodje mećava, te moradoše ostati na mjestu.

Dok je Nansen ujutro ležao u vreći i priredjivao zajutrak, opazi iznenada medvjeda, gdje na nekih dvadesetak koraka daljine prolazi kraj njih. Pošto je vjetar duhao s protivne strane, nije ih bio nanjušio tako, da se nije zaustavio, iako je opazio bio vreće i saonice. Pustiše ga neka ide, jer su još imali dovoljno hrane.

U subotu, 23. maja, vladalo je još uvijek ružno vrijeme, ali se oni ipak malo pomakoše napred, da bi ispitali put. Morali su da odluče, da li se mogu odmah uputiti prema otvorenom moru, koje se nalazilo s onu stranu jednog ostrva na Zapadu, ili da idu pored kopna prema Jugu po obalnom ledu.

Stigoše do jednog rta, koji se sastojao od neobično izrazitih bazaltnih stupova. Tu opaziše, da se kopno sve dalje pruža u južnom pravcu i da se i otvoreno more nalazi u istom pravcu i da ga od kopna rastavlja samo uzan potez obalnog leda. Pošto se činilo, da taj led imade mnogo pukotina, odlučiše poći preko ostrva na Zapadu i da se što prije posluže kajacima. Zato se opet vratiše i sve spremiše za put.

U prvom redu dobro zamazaše rastopljenim stearinom šavove svojih kajaka, a onda pretovariše stvari tako, da je u svakom kajaku bilo mjesta i za veslača. Drugi dan (nedjelja, 24. maja) uputiše se dalje prema ostrvu na Zapad, pa pošto su imali istočni vjetar i mogli razapeti jedra na saonama, napredovali su prilično brzo preko ravnog leda. Ali kad se primakoše ostrvu, zaduha bura sa Jugozapada, te moradoše skinuti jedra na saonama, jer su im se bile nekoliko puta prevrnule. Nebo se naoblači, zaokruži ih magla; ali oni ipak, uza sav vjetar, potekoše brže prema kopnu, do kojega im je valjalo što prije stići, pošto se zacijelo spremalo nevrijeme.

Sad postade i led nestalan i varav. Kad se približiše kopnu, naidjoše svuda na mnoge pukotine, koje su bile prekrivene snijegom, pa se nisu odmah raspoznavale. Dok se Johansen pozabavio jarbolom i jedrom svoga kajaka, da ih učvrsti što bolje, jer je bio strašan vjetar, pa ih je mogao lako odnijeti, Nansen poleti napred, da potraži logorište. Odjednom se pod njim provali led i on se nadje u širokoj pukotini, koju radi snijega nije mogao opaziti, u vodi. Pokuša da se iskobelja, ali kako je imao na nogama skije, nije ih mogao podići iz one mješavine snijega i ledenih gruda. Osim toga bio je još i privezan uza saone, pa se nije mogao ni okrenuti. Srećom se, padajući, bio zakvačio pijukom za led na drugoj strani pukotine tako, da se mogao njime i

jednom rukom držati na ivici leda i tamo ležati dotle, dok ne stigne Johansen i dok mu ne pomogne.

Bio je uvjeren, da je on morao opaziti, što mu se dogodilo, ali se nije mogao dosta okrenuti, da se osvrne. Kad je po njegovom mišljenju prošlo već mnogo vremena i kad je već stao osjećati, da pijuk popušta i da mu tijelo već dublje uranja u vodu, počne vikati, ali ne dobi odgovora. Vikne još glasnije u pomoć i napokon začuje, kako se Johansen, daleko otraga, odazva. Poslije kratkog vremena, kad mu je voda dopirala već do prsiju i kad je svaki čas očekivao, da će sasvim utonuti, doleti Johansen pa ga izvuče. Bio je tako zabavljen svojim poslom, piše Nansen, da je tek onda opazio, da ležim u vodi, kad sam zadnji put viknuo. Poslije toga iskustva bio sam oprezniji, pak nisam više tako čvrsto zakopčavao skije, kad sam odsada hodao po tako opasnom ledu. Postavši malo oprezniji, stigosmo najzad na kopno i nadjosmo mjesto za logor, koje je bilo donekle u zavjetrini. Na naše iznenadjenje opazismo mnoštvo morževa, koji su, jedno krdo za drugim, ležali u pukotinama duž obale. Ali se nismo na njih obazirali; mislili smo, da imamo još dosta hrane i slanine za našu potrebu.

Narednih dana bjesnila je oluja tako da nismo mogli napred. 26. maja. u utorak, zabilježio sam ovo:

»Jučer i danas ležali smo radi nevremena pod stijenom glečera na sjevernoj strani toga ostrva. Snijeg je tako vlažan, da će biti teško kretati se po njemu; nadamo se medjutim, da otvoreni put morem nije daleko i da ćemo brzo napredovati, kad oluja popusti. Onda ćemo nadoknaditi ovu dangubu«.

Ali nam je bilo sudjeno, da tu ostanemo duže, nego li smo se nadali. Za četvrtak, 28. maja, veli dnevnik:

»Jučer smo bili na ostrvu, te smo vidjeli otvoreno more na Jugu, ali još uvijek ležimo besposleno kao

i prije, radi nevremena. Samo sam, radi pukotina, pomaknuo malo naš šator; bojali smo se, da nam se ne otvori led upravo pod nogama. Tu imade vrlo mnogo morževa; kad prelazimo preko leda, idu za nama pa proviruju iz pukotina kraj nas. Čujemo često kako se udaljuju, kako grokću ili kako ispod naših nogu biju o led.

Ovoga dana oluja popusti toliko, da smo se mogli zaputiti na Jug duž obale ostrva. Putem prodjosmo pokraj velikog otvorenog jezera u obalnom ledu izmedju ostrva i kopna. Moralo je biti plitko tude, jer se opažala jaka struja, koja je valjda bila uzrokom, zašto je jezero bilo nezaledjeno. U blizini skobismo dva ili tri krda morževa, koji su ležali na ledu. O morževima pišem tu večer:

Otišao sam, da fotografiram jedno krdo od kojih devet komada, pa sam mu se, neopaženo, približio iza jednog brežuljka; ali kad sam ustao, ne više od šest metara daleko od njih, skoči jedna ženka sa svojim mladima u vodu kroz rupu, koja je bila u blizini. Kolikogod sam vikao, nisam mogao ostale sklonuti, da se maknu. Sada dodje i Johansen do mene, ali se ipak ne htjedoše maknuti, ma da sam se bacao na njih grudama snijega i ledom; samo bi zabadali kljove u taj led i njuškali ga, dok sam ja fotografirao. Kad sam im pristupio sasvim blizu, najzad se diže većina i odvalja do rupe, u koju samo jedan uskoči, dok drugi tamo zastadoše i nanovo polijegaše. Naskoro zatim izroni ona ženka, koja je bila prva pobjegla, pa se ispuza na led. Dva, meni najbliža morža, nisu se uopće ni ganula. Samo što su jedamput dvaput izdigli glavu, pogledali me prezirno, dok sam ja stajao tek tri koraka daleko, a onda spustiše glave i nanovo zaspaše. Jedva se maknuše, kad sam ih stao bockati pijukom po gubici, tako da sam ih mogao prilično dobro fotografirati. Mislio sam, da imam već dosta slika, pa sam pošao natrag, lupivši najbližega, prije polaska, pi-

jukom po gubici. Životinja se ispravi zagrokće nezadovoljno, pogleda me začudjeno velikim okruglim očima i stade si naglo češati potiljak — što sam nanovo snimio — a onda se opet mirno izvali. Kad smo otišli, svi odmah opet polijegaše, ležeći kao nepomične hrpe mesa. Kad smo najzad zakrenuli za rt, izgubismo ih iz vida«.

Opet smo imali mećavu, te smo ležali radi nevremena sada na južnoj strani ostrva.

Petak, 29. maja. Ležimo bez posla radi nevremena.

Subota, 30. maja. Ležimo bez posla radi nevremena; začepljavamo šator, da ne ulazi snijeg, a oko nas fijuče vjetar, hvatajući sad jednu sad drugu stranu. Samo s teškom mukom, možemo da se sačuvamo donekle od vlage, jer snijeg prodire sa sviju strana kroz najmanju škuljicu u našu vreću, gdje se topi i sve kvasi.

Ponedjeljak, 1. juna. Jučer se napokon vrijeme primirilo i razvedrilo tako, da nas je navečer i sunce obasjalo. Obradovali smo se, jer smo pomislili, da ćemo produžiti put, pa smo priredili kajake i sve ostalo za polazak, a onda se uvukosmo u vreću s nakanom, da uranimo po lijepom vremenu, danas. Jedino nas je malo smućivalo što je barometar prestao rasti, a naskoro je opet pao za 1 mm. Po noći se iznova podiže oluja; ista mećava, za koju smo mislili, da je prestala. Ako tako potraje, stići će »Fram« prije nas kući. Jučer sam pohodio kopno. Svuda sam naišao na ravnicu od ilovače i šljunka. Opazio sam mnogo tragova gusaka, a na jednom mjestu nekoliko bijelih ljusaka, zacijelo od kakova gusjeg jajeta. Ostrvo nazvasmo zato »Gusje ostrvo«.

Utorak, 2. juna. Sinoć smo još uvijek mirno ležali, radi ružna vremena, a danas je bio jači vjetar, nego li ikada. Ali sada, pod večer, počelo je nevrijeme malo popuštati, nebo se pomalo čistilo, a sunce bi ponekad zasjalo tako, da će odista okrenuti na

bolje. Ležimo tude u snijegu, u nekoj udubini, sve više prokisavamo i sjećamo se, da je već juni i da je kod kuće sve divno, dok smo mi tako daleko i nismo od puta gotovo ništa još prevalili. Ali ne će dugo potrajati, pa ćemo stići na metu. Ah, teško je na to misliti! Kad bih samo znao, što je sa »Framom«! Ako brod stigne prije nas, što će jadnici, koji nas očekuju?!

U srijedu, 3. juna, uputismo se, najzad, dalje; ali je zapadni vjetar bio potjerao led prema kopnu, pa nije više bilo otvorena mora za plovidbu na Jug i tako nam nije drugo preostalo, nego li da se uputimo po kopnu preko leda. Ali sa Sjevera zaduva vjetar, pa smo mogli razapeti jedro na saonama i tako prilično brzo napredovati.

Vidjesmo još više morževa na ledu, a neki su bili i u vodi, izdižući neprestano glave iz pukotina i grokćući za nama. Led, preko kojega smo tu prešli, bio je začudno tanak i rdjav, a što smo više na Jug išli, bivao je sve gori i gori. Snijeg, što je na njemu ležao, bio je tako težak, da ga je pritisnuo toliko, da je svuda, kamo god bismo koraknuli, bilo vode ispod snijega. Pošto je prema Jugu izgledalo još gore, morali smo što prije okrenuti na kopno. Na skijama smo se doduše prilično držali nad vodom na snijegu, ali su saone znale često propadati tako duboko, da smo ih s teškom mukom izvlačili, kad bi zapale, propadajući onda i sami, dokle god ne bismo stupili na tvrdji led. Najzad ipak stigosmo do neke visoke hridine od bazalta, koja je bila puna alka. Tu smo prvi put vidjeli te ptice u većem broju; dosada smo ih vidjali samo osamljene, po jednu, po dvije. Smatrali smo to znakom, da se približavamo poznatijim krajevima. Duž hridine, prema Jugoistoku, nalazio se mali humak od kamena, na kojemu kao da su sjedila na jajima jata burnjaka.

Ponestalo nam je bilo hrane; nadali smo se, da ćemo sresti kojega medvjeda, ali pošto smo ga tre-

bali, nije dakako dolazio. Naumismo stoga, da nalovima ptica. Ali alke su previsoko letjele, pa smo jedino ulovili par burnjaka. Pošto smo baš tada naišli na krdo morževa, zaključismo stoga, da ćemo ponijeti nešto od te hrane, koja nam je bila već omrznula, pak ubismo jednoga, odmah na mjestu. Kada puče puška, digoše drugi malo glave, a onda ih odmah opet spustiše i pozaspaše. Nismo mogli ni pomisliti na to, da tu kraj svih tih životinja ogulimo ubijenoga mroža; zato smo ih morali na ma kojigod način potjerati u vodu. Ali to nije bilo lako. Navalismo na njih cikom i vikom, ali oni nas samo pospano gledahu, a da se nisu ni maknuli. Onda ih stadosmo bocati štapovima za skije; uzvrpoljiše se i od jeda počeše zabadati kljove u led, da su samo prštale mrvice, ali se ipak ne htjedoše maknuti. Napokon ipak izgurasmo, neprestano ih gurajući i tukući, čitavo krdo u vodu. Ali to nije išlo brzo: jedan po jedan se polagano povlačio do ivice leda. Tu bi se okrenuli prema nama, nezadovoljno zagroktali i jedan po jedan skočili u vodu. Dok smo mi gulili njihova druga, isplazali bi iz pukotine kraj nas i napola se izvukli na led, kao da traže od nas objašnjenja.

Uzevši toliko mesa i slanine kao i krvi, koliko smo mislili da nam za prvo vrijeme treba, sklonismo se sasvim u blizini i skuhasmo dobru čorbu od krvi, koja se sastojala od divne smjese krvi, ribljeg brašna, kukuruznog brašna i slanine.

Još smo imali dobar vjetar, pa smo zato čitavu noć projedrili na saonama, veseli i zadovoljni. Kad smo stigli do predbrežja južno od nas, dodjosmo do otvorena mora, koje je tu dopiralo sve do kopna, što je bilo pokriveno glečerskim ledom. Odmah spustismo kajake u vodu, pa tjeraj pokraj glečera, prvi put ove godine u otvorenom moru. Bio je to čudan osjećaj, slušati kako veslo pljuska i gledati, kako nas okružuju sa sviju strana ptice, alke, ronci i galebovi. Kopno je bilo pokriveno glečerskim ledom, iz kojega je samo na jednom ili na dva mjesta provirivao bazalt.

Bilo je tamo na glečerima, na više mjesta, i morena. Nemalo se začudismo, kad nakon kratke vožnje opazismo na vodi gomilu debelih gusaka. Malo kasnije spazismo dvije guske gdje sjede na kopnu, pa nam se učini, kao da se opet nalazimo u civilizovanim krajevima. Nakon veslanja od više sati zapriječi nam obalni led daljnji put na Jug, dok je otvoreno more bilo više na desno, prema Zapadu i prema kopnu, koje smo bili već prije u tom pravcu spazili, ali koje je sada bilo u magli.

Nismo nikako znali, koji put da odaberemo: da li da produžimo plovidbu po otvorenom moru, koje bi nas moralo dovesti u blizinu Spitzberga — ili da ga ostavimo i da se opet latimo saona i da njima produžimo put prema Jugu po skliskome ledu. Premda je zrak bio neproziran, te nismo daleko vidjeli, ipak smo bili uvjereni, da ćemo na putu preko leda naići na otvoreno more na južnoj strani ostrva, izmedju kojih smo se nalazili. Možda ćemo tamo moći naći kraći put do Spitzberga. Medjutim je došlo bilo jutro (5. juna), pa se utaborismo, silno zadovoljni, što smo doprli tako daleko prema Jugu.

Pošto je drugi dan (subota, 6. juna) bilo još tako maglovito, da nismo od svoje okolice ništa više razabirali nego li prije toga, a osim toga je duvao jak sjevernjak, koji bi nam za prelaza preko otvorena mora u zapadnom pravcu bio vrlo neugodan, odlučismo, da podjemo prema Jugu po obalnom ledu. Bilo nam je opet moguće upotrebiti jedra na saonama, pa smo odmicali bolje nego li ikada. Često se nismo nimalo naprezali; dosta je bilo da svaki stoji pred svojim saonama na skijima, da drži krman (bambusovu trsku, koja je bila čvrsto privezana za predniji dio kajaka), pa da prepusti vjetru da ga tjera. Kad bi vjetar zaduhnuo, često bismo otfrknuli

poput perca, a drugi put bismo opet morali malo i vući. Dobro smo odmicali, pa smo putovali sve do duboko u noć, jer smo htjeli što bolje iskoristiti taj vjetar. Letjeli smo poprijeko preko široke ceste, koja je bila pred nama i nismo prije stali, dok se nismo mogli utaboriti kraj jednog ostrva na južnoj strani.

Druge večeri (nedjelja, 7. juna) nastavismo put svejednako prema Jugu, pomagani od istog sjevernjaka, tako da smo mogli dobro jedriti. Nadali smo se, da ćemo prije nego li razapnemo šator moći stići do kopna, ali je ovo bilo dalje, nego li smo mislili, pa smo najzad morali, kad je jutro (ponedjeljak, 8. juna) bilo daleko odmaklo, u po leda i unatoč bijesna vjetra, stati. Mnoštvo ostrva, izmedju kojih smo se nalazili, sve nas je više zbunjivalo. Toga dana zapisao sam bio u svoj dnevnik slijedeće:

»Neprestano nailazimo na nova ostrva ili na nove zemlje prema Jugu. S onu stranu, na Zapad od nas, ima neka velika sniježna zemlja, koja kao da se pruža daleko na Jug«.

Ta nam se sniježna zemlja činila vanredno tajinstvenom; nismo na njoj još ni jedne jedine tamne točke otkrili, svuda samo snijeg i led. Kako je velika nismo mogli jasno shvatiti, jer smo tek na mahove, ponekad, vidjeli po koji tračak od nje, kad bi se malo digla magla. Izgledalo je, kao da je sasvim niska, ali nam se činilo, da mora biti veća od svih zemalja, kraj kojih smo bili dotle prošli. Prema Istoku nalazili smo čitavim putem ostrvo za ostrvom, zalive i fjordove. Crtali smo sve, koliko smo mogli. Ali nam to nije ništa pomoglo, da nadjemo, gdje smo; činilo se, da je to samo mnoštvo otočića, dok se kojiput izmedju njih otvarao vidik na pučinu, koju smo smatrali Oceanom na Istoku.

Led, po kojemu smo se sada vozili, bio je začudo drukčiji od onoga, koji smo imali dalje prema Sjeveru, u blizini našeg zimovnika; bio je znatno

tanji i prekriven debelim snijegom, tako da nije bio povoljan za saone. Kad se zato drugi dan (utorak, 9. juna) počeo snijeg lijepiti za naše skije i za saone, nije bilo lako odmicati. Ali je vjetar još bio povoljan, pa smo i pored svega toga dobro jedrili napred. Dok smo tako, bježeći ispred vjetra svom brzinom, gotovo stigli do kopna, propade najednom Johansen sa svojim saonama, te mu samo s velikom nategom podje za rukom, da sebe i svoje stvari dovuče protiv vjetra na čvrsti led. Dok sam letio napred, opazim, da snijeg poda mnom ima neko vodunjavo lice, a počeše mi i skije propadati; ali sam srećom imao još dosta vremena, da zaokrenem prije, nego li se desi druga nezgoda. Moradosmo spustiti jedra i zaobići daleko na Zapad prije, nego li što mogosmo produžiti jedrenje. I narednog se dana lijepio snijeg, ali se vjetar bio osvježio, pa smo jedrili bolje, nego li ikada. Pošto se činilo, da kopno na Istoku zaokreće prema Jugoistoku, okrenusmo prema najjužnijoj točci jednog kopna, jugozapadno od nas. Sve smo se više uzrujavali. Mislili smo, da smo toga dana prešli po prilici 22 kilometra i izračunali smo, da moramo biti na 80° 8' sjeverne širine, ali smo još uvijek vidjeli zemlju na Jugu. Ako se ova tako daleko proteže u tom pravcu, onda se zacijelo nismo nalazili na Zemlji Franje Josipa (što sam još uvijek vjerovao); ali kraj tog maglovitog zraka nismo mogli vidjeti daleko. A onda je bilo i to čudnovato, što je obala na Istoku skretala u istočnom pravcu. Mislio sam, da bi mogla odgovarati Leigh Smithovoj karti Markham-Sunda. Ako je tako, onda smo morali doći na Jug prolazom, koji nije mogao vidjeti ni on ni Payer, pa nismo uza sve to bili na mnogo nižoj širini. Ne, ne! Na našem putu prema Jugu nismo mogli poprijeko preko Payerova Dove-glečera i njegovih raznih ostrva i zemalja, a da ih nismo opazili. Mora da ima još neka zemlja, dalje prema Zapadu odavle, izmedju Zemlje Franje Josipa i Spitzberga; Payerova

karta nije mogla biti sasvim netočna. Htio sam, da se dohvatim zemlje na Jugo-zapadu, ali sam morao otpočinuti na ledu; bila je predaleko.

Imamo sve manje hrane; imamo još nešto mesa za daljnji jedan dan, ali se ne vidi ništa živo; nema tuljana na ledu, nema otvorena mora. Kako dugo će to još ovako potrajati? Ako ne ugledamo naskoro opet otvoreno more, gdje bi se moglo što uloviti, onda ne će biti najugodnije.

Utorak, 16. juna. Zadnjih smo dana tako mnogo doživjeli, da nije bilo vremena za pisanje. Moram to da obavim danas ujutro, kad je tako divno i kad sunce zirka pod naš šator.

Vani se vidi plavo, blistavo more, pa bi mogao pomisliti, da se nalaziš kod kuće za zimskoga jutra.

U petak, 12. juna, uputismo se ponovno oko 4 sata izjutra razapevši jedra na saonama. Bilo se smrzlo, pa je zato i snijeg bio opet bolji. U noći je bilo vrlo vjetrovito, tako da smo se nadali, da ćemo, kad podjemo, po danu imati dobar uspjeh. Dan prije toga bilo se tako razvedrilo, da smo napokon mogli jasno vidjeti zemlju unaokolo. Opazismo, da smo se morali držati više zapadno, nego li smo se držali prošlih dana, da bismo stigli na južni rt zemlje na Zapadu. Zemlje na Istoku bile su iščezle na Istok. Sad smo vidjeli i to, da se u zemlji na Zapadu nalazi širok zaliv i da je od jednog komada, kako smo i naslućivali. Zemlja, koja se nalazi sjeverno od toga zaliva, bila je sada tako daleko, da sam je upravo još samo mogao vidjeti. Medjutim je vjetar bio mnogo popustio, i led je postajao sve više neravan — zacijelo smo dospjeli opet na led, koji nose struje i po kojemu je mnogo teže hodati, nego li smo očekivali. Po zraku smo vidjeli, da na Jugu mora biti otvoreno more, a kad smo došli dalje, začusmo na našu radost, kako udara more o bregove. U 6 sati izjutra stadosmo, da malo otpočinemo,

a kad sam se ispeo na jedan brežuljak, da ustanovim, na kojoj se dužini nalazimo, spazim nedaleko vodu. S jednog povisokog komada glečerskog leda mogosmo je još bolje vidjeti. Dopirala je do rta na Jugozapadu. Premda je vjetar okrenuo sada nešto na Zapad, ipak smo se nadali, da ćemo moći pokraj leda jedriti, te zaključismo, da ćemo se spustiti najkraćim putem do vode. Nadjosmo se brzo na vici leda, gdje napokon ugledasmo pred sobom plavo široko more.

Brzo povezasmo kajake i stavismo jedro, a onda se otisnusmo u more. Nismo se prevarili u nadama, jer smo čitavi dan lijepo dalje plovili. Ponekad je vjetar bio tako jak, da smo sjekli vodu, dok su valovi neugodno pljuskali preko kajaka, ali smo odmicali, pa nije bilo druge, nego li se malo i pokvasiti. Naskoro obidjosmo rt, prema kojemu smo plovili, i tamo vidjesmo, da se zemlja pruža dalje na Zapad, da se ivica neprekidnog obalnog leda pruža u istom pravcu i da se pred nama nalazi otvoreno more. Ohrabreni zaplovismo na Zapad, duž ivice leda. Napokon smo, dakle, bili na Jugu te zemlje, po kojoj smo tako dugo putovali i gdje smo proveli dugu zimu. Čudilo me je sad još više, da se ta južna obala ipak vrlo dobro podudara sa Leigh Smithovom kartom Zemlje Franje Josipa i zemlje, koja se nalazila oko njegova zimovališta, ali onda sam se sjetio Payerove karte i zabacio sam opet tu misao.

Navečer pristadosmo uz ivicu leda, da malo protegnemo noge; bile su nam se ukočile od sjedenja u kajaku taj čitavi dan, a htjeli smo osim toga da bacimo pogled preko vode na Zapad, pa se uspesmo na jedan brežuljak. Kad smo se iskrcali, morali smo pomisliti, kako ćemo privezati naše dragocjene čamce. Johansen predloži uzicu. »Zar će biti dosta jaka?« »Hoće«, odgovori on, stojeći na ledu, »čitavo sam je vrijeme upotrebljavao kao konopac na mom jedru od saonica«. »Pa dobro, kajaci i

onako nisu teški«, rekoh, malo postidjen, što sam bio tako plašljiv, i privezah čamce uzicom, komadom sirove morževe kože.

Bili smo već poduže na ledu i prohodali se gore dolje u blizini kajaka; vjetar je bio znatno popustio i kao da je htio više prema Zapadu da okrene, tako da nije bilo stalno, da li ćemo ga moći još trebati. Zato se ispesmo na jedan obližnji brežuljak, da bismo to točnije potvrdili. Dok smo tamo gore stojali, poviče iznenada Johansen: »Ej, eno odoše kajaci!« Pojurismo, koliko smo mogli brže, dolje. Bili su već odmakli komadić, jedreći naglo dalje; konopac je popustio. »Evo ti sat!« rekoh Johansenu i dadoh mu ga, pa brže bolje zbacih nešto odijela, da uzmognem bolje plivati. Nisam se usudio sve skinuti, jer me je inače mogao zgrabiti grč. Skočim u vodu; ali je vjetar duvao od leda prema vodi, a lagani kajaci s visokim jarbolom nisu trebali mnogo. Bili su već prilično odmakli i sve su brže odmicali. Voda je bila kao led. Bilo je teško plivati u odijelu, a kajaci su sve više odmicali, brže, nego li sam ja mogao plivati. Zato mi se činilo više nego sumnjivo, da li ću ih moći stignuti. Ali oni su nam bili sva nada! Sve, što smo imali, nalazilo se na njima; nismo imali ni noža uza se. Dobiti grč i potonuti ili vratiti se bez kajaka bilo bi prilično jednako i zato sam se upeo iz petnih žila. Kad sam se umorio, okrenuo sam se i plivao na ledjima; tada opazim, kako se Johansen nemirno ušetao po ledu. Jadni mladić! Nije imao mira i bilo mu je strašno, što ne može ništa da učini. Nije se mnogo nadao, da ću ih stići; ali da se i on bacio u vodu, ne bi stvar ni najmanje promijenilo. Kasnije mi je rekao, da su to bili najgori časovi, koje je ikada proživio. Ali kad sam se ponovno okrenuo i opazio, da sam se približio kajacima, povrati mi se srčanost i ja podvostručih svoje napore. Sve sam većma, medjutim, osjećao, da mi se pomalo koče udovi i da mi postaju neosjetljivi.

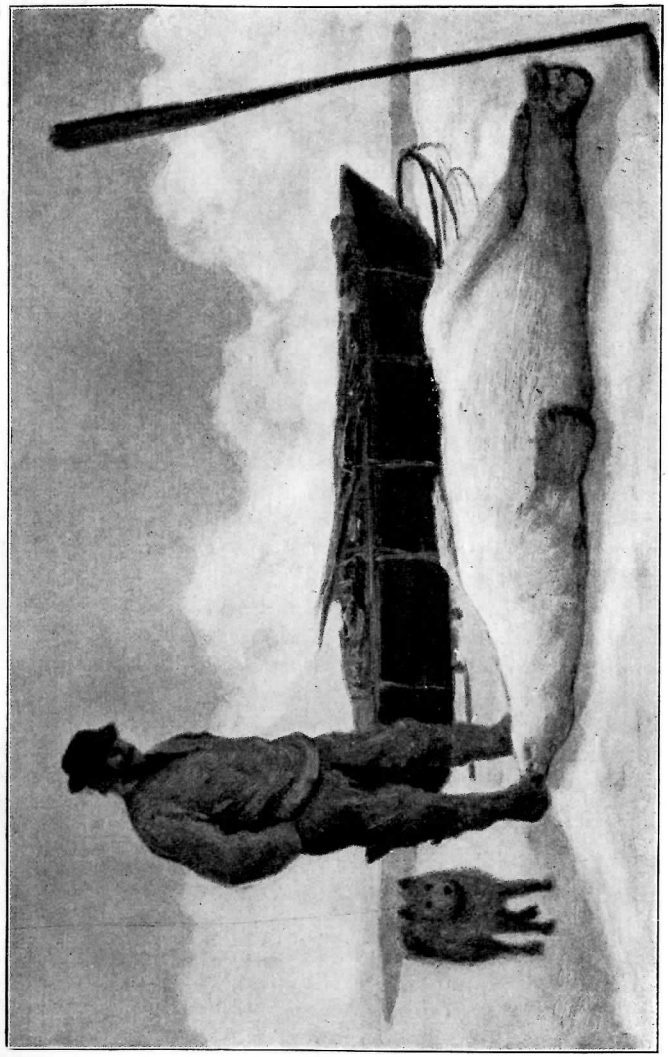

JOHANSEN PROMATRA MEDVJEDA, KOJI GA JE BIO NAPAO

Znao sam, da naskoro ne ću više moći micati njima. Ali sad već nije bilo više daleko; ako samo još malo mognem izdržati, bit ćemo spašeni — zato nastavim plivati. Zahvati su postajali sve slabiji, ako je i udaljenost bivala sve manja, pa sam opet pomislio, da ću ipak dostići kajake. Najzad sam mogao pružiti ruku prema skijama, koje su ležale preko stražnjeg dijela kajaka; pograbih ih, izvukoh se do ruba kajaka i — bili smo spašeni.

Nastojao sam se ispeti na kajake, ali mi se čitavo tijelo bilo ukočilo od studeni, da nisam mogao. Jedan sam trenutak pomislio, da je ipak bilo sve prekasno; bilo mi je sudjeno, da dodjem dotle, ali nikako u čamce. Ali poslije nekog vremena podje mi ipak za rukom da ubacim jednu nogu na saone, koje su ležale ozgor na čamcima, i tako se uspnem s najvećom mukom. Eto me sad u čamcima, ali sam tako ukočen od studeni, da mi je bilo teško veslati. Nije bilo baš ni lako goniti dvostruk čamac, pošto sam morao sad s jedne strane dva tri puta poveslati, a onda preći na drugi kajak, pa i onda nekoliko puta zaveslati. Da sam mogao rastaviti kajake i u jednom od njih poveslati, a drugi za sobom vući, bila bi igrarija; ali se nisam smio upuštati u taj posao, jer bih se bio smrznuo prije. Morao sam nastojati, da održim toplinu, veslajući što sam snažnije mogao. Studen mi je umrtvila čitavo tijelo, a kad bi zaduvao vjetar, činilo mi se, kao da mi upravo kroz tijelo prolazi, na kojemu je bila samo tanka vunena mokra košulja. Drhtao sam, zubi su mi cvokotali i sav sam se bio ukočio; ali sam ipak još mogao veslati, a kad dodjem na led, već ću se ugrijati. Pred čamcima plovile su dvije alke; bilo je divno misliti, da ćeš večerati alku, a hrane i onako nismo imali previše. Dohvatim pušku i ubijem ih jednim metkom. Johansen mi je poslije rekao, da ga je metak prestrašio i da je pomislio, da se dogodila nesreća; nije mogao pojmiti, zašto bih morao pucati,

a kad je vidio, kako veslam i kako sam izvadio iz vode dvije ptice, mislio je, da sam poludio. Napokon mi podje za rukom dospjeti do ruba leda; ali me je struja bila odnijela dobar komad daleko od našeg pristaništa. Johansen je išao ledom pored čamaca, dok nije mogao skočiti u jedan, pokraj mene, a onda se naskoro povratismo na staro mjesto. Bio sam prilično smalaksao, te sam se jedva izvukao na kopno; nisam gotovo mogao stojati na nogama, a dok sam ja drhtao i cvokotao, morao mi je Johansen svući mokro odijelo i obući ono malo suhoga, što sam još imao kao rezervu. Brže bolje se dobro umotam u našu vreću za spavanje, koju je Johansen razmotao na ledu, a on me pokrije jedrom i koječim, što je još mogao naći, ne bih li se zagrijao. Ležao sam tako zadugo drhtureći, dok mi se nije pomalo povratila toplina u tijelo. Samo u nogama nisam još dugo i dugo ništa osjećao, kao da su mi se bile pretvorile u led, jer su bile sasvim bose u vodi. Dok je Johansen razapeo šator i spremao večeru od onih dviju alkâ, zaspim; on me je pustio da mirno spavam, a kad sam se probudio, bilo je jelo već davno gotovo, kuhajući polagano na vatri. Alka i topla čorba izbrisaše naskoro i zadnje nelagodnosti moga neželjenog kupanja. Odijelo mi je čitavu noć visilo i bilo se do jutra gotovo sasvim posušilo.

Pošto je struja uslijed plime i osjeke na tom mjestu bila vrlo jaka, a nije bilo vjetra za jedrenje, morali smo sačekati, dok dodje osjeka, da nemamo protivnu struju, tako da smo istom pokasno druge večeri mogli nastaviti putovanje. Veslali smo i dobro odmicali, kad li pred zoru (14. juna) naidjosmo na više velikih krda morževa, što su ležala na ledu. Osim nekoliko alka, koje smo bili ubili, nismo više imali mesa, a nismo imali više ni slanine. Bio bi nam miliji medvjed, ali kako ih u zadnje doba nismo nikako vidjali, bilo je možda najbolje, da se ovdje opskrbimo. Zato pristasmo i zaputismo se ravno

prema jednom krdu, što je ležalo za jednim humkom. Izabrasmo mlade životinje, kojih je bilo više, jer je njih lakše oderati. Prvo sam ubio jedan komad, pa još jedan. Odrasle se životinje preplašiše prvoga metka i okrenuše; kad pade drugi komad, poletješe sve u vodu. Ali majke nisu htjele da ostave svoju mrtvu djecu; jedna je neprestano njuškala svog mladunca i gurala ga, ne znajući zacijelo što mu je; vidjela je samo kako mu šika krv iz glave. Mlado je jaukalo kao čovjek. Kad je krdo počelo skakati u vodu, stane majka gurati svog mladunca prema vodi. Bojeći se, da nam tako ne propadne lovina, potrčim onamo, da je spasim. Ali je majka bila brža i pograbi mladunca jednom prednjom plovkom i nestade poput munje u dubini. I druga majka učini isto. Nisam pravo ni znao, kako se to moglo tako naglo dogoditi, pa sam samo gledao za njima stojeći na ivici leda. Mislio sam, da će se ubijene životinje kasnije vratiti na površinu, ali se nije ništa vidjelo; bile su zauvijek iščezle, jer su ih majke valjda daleko odvukle. Onda se uputim prema jednom drugom krdu, u kojemu je bilo takodjer i mladunaca, pa ubijem jednoga, ali s njime odmah i majku, poučen gornjim iskustvom. Bilo je ganutljivo, kako se bacila, prije nego li je i sama pogodjena bila, na svoje mrtvo čedo, koje je, i sama umirući, držala još uvijek prednjom plovkom. Sad smo imali za prilično dugo vremena slanine i mesa i to krasnog mesa, jer je meso mladog morža slično bravetini. K tome valja priračunati desetak alki, tako smo bili dobro opskrbljeni hranom. A ako nam ustreba i više, more je bilo puno alka i druge hrane, tako da se nismo morali bojati gladi.

Bilo je tu mnoštvo morževa. Krda, koja su ležala na ledu i sada iščezla, bila su velika, ali još veća su ležala vani u vodi. Kao u nekom kotlu, bilo ih je na sve strane, velikih i malih, pa mogu mirne duše reći, da ih je bilo najmanje 300.

U 1½ sati drugoga jutra (ponedjeljak, 15. juna) nastavismo putovanje za lijepoga vremena, bez vjetra. Pošto su se na sve strane komešali morževi, nije nam baš bilo ugodno da svaki za se veslamo, nego jedan komad puta svezasmo kajake jedan pored drugoga, jer nam je bilo poznato, kako znadu biti dosadna ta gospoda. Jučer su nam se dosta približavali, izranjali su pored mog kajaka i plivali daleko za nama, ali nam se nisu usudili ništa naškoditi. Sve sam više vjerovao, da su radoznali i da zaista nisu opasni, ali Johansen nije bio tako čvrsto o tome uvjeren, pa je preporučivao, neka budemo na oprezu. Čitavi smo dan vidjali krda, koja su nas često daleko slijedila, motajući se oko naših kajaka. Držali smo se blizine leda, pa smo, kad bi nam se koji približio, ako je bilo moguće, gledali, da pobjegnemo na takovo mjesto obalnoga leda, koje je bilo pod vodom, pošto mu se samo površina otopila. Osim toga smo uvijek bili blizu jedan drugome ili jedan pored drugoga. Poveslasmo pored jednog velikog krda, što je ležalo na ledu i slušasmo još iz velike udaljenosti kako riču kao krave.

Brzo smo jurili pored obale, ali je ova nažalost bila u magli, pa je često bilo nemoguće odrediti, da li se izmedju onih crnih točaka, koje smo još nekako razabirali, nalaze prolazi li glečeri. Volio bih bio malo bolje vidjeti tu zemlju. Imao sam sada još jaču slutnju, da se nalazimo u susjedstvu zimovališta Leigh Smithova. Naša širina, kao i pravac obalne linije, te položaj ostrva i moreuza, sve se to i suviše dobro podudaralo, a da bih mogao pomisliti, da bi se mogla izmedju Zemlje Franje Josipa i Spitzberga, dakle na srazmjerno kratkom odstojanju, nalaziti još jedna skupina takovih ostrva. To bi ipak bilo začudno. Johansen je s pravom mislio, da Payer nije mogao tako pogrješno nacrtati svoju kartu, kako smo morali pretpostavljati.

Pred zoru smo neko vrijeme veslali, a da nismo vidjali morževa, pa smo se zato osjećali sigurnijima. Ali isti čas opazimo jednog samca mužjaka kako okolo pliva i kako je malo podalje ispred nas izronio. Johansen, koji je bio napred, pobrza na izlokani led, a to sam i sam bio naumio učiniti, iako sam smatrao, da je i suviše oprezno. Ali nisam još bio daleko, kad li morž iskrsnu iznenada tik preda mnom, zaskoči na rub kajaka, prihvati perajom još dalje za čamac i poče se spremati, kako da me izvrne i kako će kljovama probosti kajak. Upeo sam se, da se održim i da ne padnem u vodu, pa stanem svom snagom lupati životinju po glavi, koja nanovo pograbi kajak i tako ga nakrivi, da umalo te ne zali krov. Onda ga pusti, pa se opet ispravi. Pograbim pušku, ali u taj se čas životinja okrenu i brzo nestade kako je i došla. Sve se to odigra za trenut oka, pa sam upravo htio reći Johansenu, da možemo biti sretni, što smo se tako sretno izbavili iz te opasnosti, kad li opazim, da su mi noge mokre. Osluhnem i primjetim, kako sada voda ulazi u kajak. Za tili časak bio sam na izlokanom ledu, ali tamo sam već počeo i tonuti. Morao sam izići iz kajaka, koji se sve više punio vodom. Neotopljeni dio leda bio je previsok, a nije bio čvrst; ali mi je pošlo za rukom iskobeljati se gore, a na to je Johansen kajak, koji je htio da utone, tako nakrenuo, da je rupa bila nad vodom, pa smo ga dovukli do mjesta, gdje smo ga mogli potegnuti na led. Sve, što sam imao, plivalo je, skroz na skroz mokro, unutri u kajaku. Najviše sam žalio, što je voda doprla u fotografski aparat, pa je možda uništila moje dragocjene slike.

Tako, eto, tude ležimo, raširivši sve naše stvari, da se suše i krpajući kajak, prije nego li ponovno podjemo u susret kakovom moržu. Dobar je komad zarezao, barem 15 centimetara u dužinu; sreća, što nije bilo gore. Kako mi je lako mogla životinja kljovama ozlijediti kuk! A zlo bi bilo po me, da smo

bili dalje, a ne tako baš kraj povoljnog mjesta uz obalni led, gdje je bilo jedno izlokano mjesto. Vreća za spavanje bila je skroz mokra; ižmikasmo je, što većma mogosmo, izvrnusmo krzno napolje i dobro provedosmo noć u njoj.

Taj isti dan navečer zapisao sam:

»Danas sam iskrpao svoj kajak; sve smo šavove obadvaju kajaka zalili stearinom tako, da se nadamo, da ćemo moći nastaviti put u neoštećenim čamcima. Medjutim su vani ležali morževi, blejali u nas svojim velikim, okruglim očima, grokćući i frčući i ispinjući se svaki čas gore na ivicu leda, kao da su nas htjeli protjerati«.

XIV.

NAPOKON OPET MEDJU LJUDIMA

Utorak, 23. juna. Spavam li? Sanjam li? Što se desilo? Ne mogu da pojmim. Kako li je promjenljiva sudbina naša na tom našem putovanju! Prije nekoliko dana borio sam se još za život plivajući za kajakom i hrvajući se s moržem, živio sam kao divljak, a sad eto živim kao civilizovani Evropljanin, okružen svime, što pruža civilizacija; imam vode na pretek, sapuna, ručnika, čista, mekana, vunena odijela, knjiga i svega, za čim smo za tolikih dugih mjeseci žudili!

Bilo je nešto iza podne, kad sam 17. juna ustao, da priredim doručak. Otišao sam do obale, da zahitim vode, naložio sam vatru, isjekao meso i metnuo ga u lonac i već svukao jednu čizmu, da se opet uvučem u našu vreću, kad li opazim, da se magla, koja je ležala na onom kraju, spram jučer nešto digla. Mislio sam, da ne će biti na odmet upotrebiti zgodu i radije se malo orijentirati, nego li leći. Stoga

opet obujem čizmu i podjem na jedan obližnji brežuljak, da pogledam prema zemlji, koja se pruža tamo unutra.

Od kopna je duvao lagan vjetrić, koji je odanle donosio zaglušnu kriku hiljade i hiljade ptičjih glasova. Osluškujući te glasove života i promatrajući jata alkâ, koje su amo tamo prolijetale, te prateći okom liniju obale, odmarajući pogled po surim, golim klisurama, prostranim ledenim poljanama i glečerima zemlje, za koju sam mislio, da je još nijedno ljudsko oko nije ugledalo, a nijedna ljudska noga na nju stupila, začujem najedamput nekakov glas, koji je bio tako nalik na lajanje psa, da sam se lecnuo. Nešto zalaja dva, tri put, ali je morao svakako biti pas. Naprezao sam uho, ali nisam ništa više čuo, samo poznatu neprekidnu kriku one hiljade i hiljade ptica. Mora ipak, da sam se prevario; čuo sam samo ptice. Pogled mi je iznova lutao po moreuzima i ostrvima na Zapadu. Onda se iznova začu lavež: isprva pojedini glasovi, onda pravo pravcato lajanje; čulo se promuklo lajanje, pa sitnije lajanje, dubok i visok glas, o tom se više nije moglo sumnjati. Isti čas se sjetih, da sam dan prije toga čuo dva praska kao dva pucnja, koje sam sam sebi protumačio kao pucanje leda. Doviknuh Johansenu, da čujem na kopnu lajanje pasa. Johansen skoči iz vreće, u kojoj je spavao, i pohrli iz šatora. »Psi?« Nije htio odmah povjerovati, nego je morao doći gore i sam na rodjene uši čuti, dok sam ja priredjivao doručak.

On je veoma sumnjao o toj mogućnosti, iako je mislio, da je jedamput ili dvaput i sam čuo lajanje i to baš kao kad psi laju. Onda se opet izgubilo u onoj krici ptičâ, pa je mislio, ako uvaži ove prilike, da je to što je čuo, bila samo krika tih ptica. Rekoh mu, neka misli slobodno što hoće, ali ja ću odmah dalje, da vidim što je. Nestrpljivo sam progutao doručak. Sasuo sam bio u čorbu zadnje kukuruzno

brašno, sluteći sasvim jasno, da ću za večeru imati dosta tijesta. Dok smo jeli, razgovarali smo o tome, tko bi mogao biti: zemljaci ili Englezi. Ako bude engleska ekspedicija, koja se spremala u Zemlju Franje Josipa onda, kad smo mi polazili na put, što ćemo onda?

»Ah, onda ćemo ostati samo jedan ili dva dana kod njih,« reče Johansen, »pa se tada moramo požuriti na Spitzberge, inače bi predugo trajalo dok dodjemo kući«.

U tome smo se slagali; ali ćemo se pobrinuti, da dobijemo od njih dobre hrane na put. Dok ja odem napred, Johansen će ostati, da pripazi na kajake, da ih ne bi, na nesreću, odnio led.

Uzeh skije, dalekozor i pušku i spremih se. Prije nego li podjoh, odoh opet na brdeljak, da osluškujem i da potražim okom put u unutrašnjost kopna, preko neravnoga leda. Nje se čulo ništa nalik na lavež pasa, jedino se čula oštra krika alkâ, ronaca i kriještanje galebova. Nisam li možda ove čuo? Sa sumnjom u srcu podjem na put. Onda spazim pred sobom svježi trag neke životinje. Nije mogao biti trag lisice, jer bi ove ovdje morale onda biti veće, nego li su one, koje sam dosada ikada vidjao. Zar pasji? Zar je mogao pas po noći biti od nas tek nekoliko stotina koraka, a da nije zalajao ili da ga mi ne bismo čuli? To je izgledalo vrlo nevjerojatno. Bilo što mu drago, ipak nije lisičji trag. Dakle vuk? Išao sam dalje, a u glavi mi se rojile najčudnije misli, kolebajući između uvjerenja i sumnje. Zar da se tude dokrajče svi naši napori, sve naše tegobe, nestašice i patnje? Činilo se nevjerojatnim, a ipak — iz maglene zemlje sumnje svanu najzad zora uvjerenja, da je doista tako.

Do uha mi doprije opet lavež psa, jasnije, nego li ikada doslije; nailazio sam na sve više tragova, koji su mogli samo od pasa potjecati. Medju njima su se nalazili i lisičji tragovi, ali kako su bili maleni! Onda

prodje mnogo vremena, a da se nije ništa čulo, osim buke ptica. Opet me zaokupi sumnja, nije li sve to samo obmana. Možda je bio samo san. Ali se sjetih psećih tragova. Oni nisu nikako bili obmana. Ali ako je tu bilo ljudi, onda se nismo mogli nalaziti na Gillis-Landu ili na kakvoj drugoj novoj zemlji ,kao što smo mislili čitave zime. Morali smo ipak biti na južnoj strani Zemlje Franje Josipa, iako se naš položaj nije slagao s Payerovom kartom.

S čudnim osjećajima u duši produžio sam put kroz nebrojene humke i preko neravne površine u unutrašnjost zemlje. Najedamput mi se učini da sam čuo ljudski glas, tudj ljudski glas, prvi nakon tri godine Kako mi je lupalo srce, kako mi je krv udarila u glavu, kad sam se uspeo na jedan humak i zaviknuo, što me je grlo nosilo! Iza toga ljudskoga glasa nasred ove ledene pustinje, toga glasa, koji je bio jedini glasnik života, nalazio se zavičaj, nalazili su se oni, koji me kod kuće čekaju; nisam dalje ništa čuo, dok sam nastojao naći put izmedju santa i gromila leda, leteći na skijama, što sam većma mogao. Naskoro začujem ponovno, gdje netko doziva i spazim s neke povisine jedan crni lik, koji se kretao u unutrašnjost izmedju humaka. Bilo je pseto; ali podalje evo još jedan lik, a to je bio čovjek. Tko je? Je li bio Jackson ili koji od njegovih drugova, ili je možda kakov moj zemljak? Brzo smo se primicali jedan drugome; ja sam mahao šeširom, a i on. Čuh, kako govori sa psetom, pa osluhnuh. Govorio je negleski, a kad sam se približio, mislio sam, da sam prepoznao Jacksona, kojega sam, koliko se sjećam, vidio jedamput.

Skidoh šešir, pružismo si ruke i upitasmo se srdačno za zdravlje. Nad nama je bila magla poput krova, koji je čitavi okolni svijet zatvarao, pod našim nogama džombavi gromilasti led, a u pozadini tračak zemlje, sve sam led, glečer i magla. Na jednoj strani civilizirani Evropljanin u kariranom engle-

skom odijelu i visokim čizmama od gume, lijepo obrijan, počešljan, a širio je miris parfumiranog sapuna, koji su odmah opazila izoštrena ćutila divljaka; na drugoj strani divljak, zaodjeven prljavim dronjcima, zamazan uljem i čadjom, duge, nepočešljane kose i rutave brade, pocrnio od dima, s licem, koje je nekada bilo plavo, ali kome se sada nije mogla raspoznati prirodna mast kroz onu debelu naslagu loja i čadji, koju su uzalud nastojali odstraniti napori čitave jedne zime toplom vodom, mahovinom, krpama i najzad britvom. Nitko na svijetu ne bi bio mogao naslutiti, tko je taj divljak i odakle je došao Jackson: »Vrlo mi je drago, što vas vidim«.

»Hvala, i meni«.

»Imate li ovdje svoj brod?«

»Nemam, moj brod nije ovdje«.

»Koliko vas je?«

»Imam samo jednog druga, vani, gdje prestaje led«.

U razgovoru smo počeli ići dalje prema unutrašnjosti. Držao sam za stalno, da me je prepoznao, ili da je barem mogao misliti, tko je taj, što se krije ispod te divlje spoljašnosti, jer nisam mislio, da bi mogao potpuno tudj čovjek biti tako srdačno primljen. On medjutim najednom zastane, dobro mi se zagleda u lice, pa će naglo:

»Jeste li vi Nansen?«

»Jest, ja sam«.

»By Jove, lud sam od radosti, što vas vidim!«

Nato me uze za ruku i još je jednom stisnu, dok mu se čitavo lice pretvorilo u nasmijanu dobrodošlicu, a iz tamnih očiju sijevala radost radi toga neočekivanoga susreta.

»Odakle sada dolazite?« zapita.

»Ostavio sam »Fram« na 84° sjeverne širine, pošto smo išli s ledom dvije godine, pa sam dopro do 86° 15', gdje smo morali okrenuti natrag i poći prema

Zemlji Franje Josipa. Bili smo medjutim primorani prezimiti negdje na Sjeveru od ovoga mjesta i sad se nalazimo na putu prema Spitzbergima«.

»Čestitam vam od svega srca. Izvršili ste sjajan put, pa me neobično raduje, da sam ja prvi, koji vam mogu čestitati povratak«.

Uze me još jednom za ruku i stisnu mi je srdačno. Nisam mogao toplije biti pozdravljen, taj stisak ruke bio je više od puke formalnosti. Kao gostoljubivi Englez, reče odmah, da ima »silno mnogo mjesta« za nas i da svaki dan očekuje svoj brod. Kako sam poslije vidio, to »silno mnogo mjesta« značilo je, da je na podu njegove kolibe bilo još slobodno nekoliko kvadratnih stopa, što nisu trebali on i njegovi drugovi za spavanje. Ali kad je za nas bilo mjesta u njegovom srcu, našlo se već mjesto i u kolibi. Čim sam mogao doći do riječi, zapitam, kako je kod kuće, a on mi mogaše saopćiti radosnu vijest, da su mi žena i dijete prije dvije godine, kad je amo pošao, bili zdravo i veselo. Onda dodje na red Norveška i norveška politika, ali mu o tome nije bilo ništa poznato, što mi je bilo znakom, da je i to u redu. Onda me zapita, da li da odmah odemo na led po Johansena i naše stvari. Ali mu rekoh, da su nam kajaci preteški, a da bismo ih mogli sami prevući preko isprebacanog leda; ako ima u njega dosta ljudi, bilo bi svakako bolje, da ove pošalje. Ako Johansenu damo znak paljbom iz naših pušaka, on će strpljivo čekati. Zato ispalismo svaki po dva metka. Naskoro zatim sretosmo više ljudi: zamjenika komandantova g. Ermitage-a, fotografa g. Child-a i liječnika Dra. Koetlitz-a. Kad se približiše, mahnu im Jackson i reče, tko sam, a na to me i oni srdačno pozdraviše. Onda sretosmo i druge: botaničara g. Fisher-a, J. Burgess-a i Finlandjanina Blomquista (pravo mu je ime bilo Melenius). Fisher mi je kašnje pričao, da je odmah pomislio, da sam ja, kad je vidio stranca na ledu, ali kad me je sreo, odbacio je tu pomisao,

jer je slušao, da sam plav, a ovo je bio crn čovjek s crnom bradom i kosom. Kad su se svi poiskupili, Jackson ih saopći, da sam dopro do 86° 15° sjeverne širine, našto sedam jakih grla udari u trostruko englesko »Hurrah!« koje odjeknu izmedju brežuljaka. Jackson odmah posla svoje ljude po saone, da odu po Johansena, dok mi podjosmo prema kući, koju sam, učini mi se, opazio na kopnu. Jackson mi sada reče, da imade pisama od kuće za me, koja je lanjskog i ovog proljeća, kad je polazio prema Sjeveru, ponio za slučaj, da se susretnemo. Sada nadjosmo, da se on u martu nalazio prilično blizu, južno od našeg zimovnika (Rt Richthofen, po prilici 65 km južnije od nas), ali je bio primoran tamo da se vrati, jer ga je zaustavila otvorena voda, iznad koje smo mi čitave zime vidjeli tamni zrak. Tek kad smo se bili već sasvim približili zgradama, raspita se potanje za »Fram« i naše putovanje strujom, našto mu ukratko ispričah naše doživljaje.

Kasnije mi je rekao, da je mislio, da je brod zdrobljen i da smo nas dvojica jedini, što preostadoše na životu. Činilo mu se, da u mom licu vidi neku žalost, kad je prvi put zapitao za brod, pa radi toga nije više htio govoriti o tom predmetu. Tek kad sam slučajno nešto spomenuo iz čega je vidio, da je u zabludi, počeo je da se raspituje pobliže za »Fram« i za ostale. Prije toga je zaista čak i svoje ljude krišom opomenuo, neka ne pitaju za brod.

Stigosmo do kuće, do niske ruske drvene kolibe, koja je stojala na ravnoj terasi obale ispod 16 metara visokog brijega. Oko nje su bile staja i četiri okrugle zgrade u obliku šatora, u kojima su bile pohranjene zalihe. Usred te puste zimske okolice stupismo u udobno toplo gnijezdo, u kojemu su stijene i strop bili presvučeni zelenim suknom. Po zidovima su se svuda nalazile fotografije, bakropisi, litografije i police s knjigama i instrumentima; pod krovom su bila obješena odijela i obuća da se suše, a iz peći u sredini tog udobnog prostora pozdravljao nas je plamen razgorenog uglja toplom i gostoljubivom dobrodošlicom.

Obuze me čudan osjećaj, kad sam u toj neobičnoj sredini sjeo na udoban stolac. Promjenljiva sudbina bila je jednim udarcem skinula s mene svaku odgovornost, sve tegobe, koje su mi tri duge godine pritiskivale mozak. Evo sam se nalazio usred leda u sigurnoj luci, a sve čežnje triju godina, kao da je uspavalo zlatno sunce zore, koja je zarudila. Moja je dužnost bila ispunjena, moj zadatak dovršen; sad sam se mogao otpočinuti; otpočinuti i čekati.

Predaše mi brižno zalivenu kutiju od lima: u njoj su bila pisma iz Norveške. Ruke su mi drhtale, srce mi je lupalo, kad sam je otvorio; bile su vijesti iz zavičaja, sami dobri glasovi. Duh mi obuze ugodan osjećaj umirenja.

Onda dodje ručak. Kako je ipak bilo lijepo imati opet kruha, maslaca, mlijeka, šećera, kave i svega drugoga, bez čega smo prokuburili godinu dana, a za čim smo ipak toliko čeznuli. Vrhunac udobnosti postignusmo tek onda, kad smo odbacili naše dronjke i okupali se u toploj vodi, riješivši se toliko prljavštine, koliko se moglo na jedamput; da budemo donekle čisti uspjelo nam je tek nakon više dana i nakon mnogih pokušaja. A onda, kad smo se oprali, kad smo se od glave do pete obukli u meke haljine, kad smo ošišali kosu i obrijali četinjavu bradu, postadosmo odjednom od divljaka Evropljani, brže nego li obratno što je bilo. Kako je bilo ugodno i udobno u odijelu, koje te nije prljalo, i koje ti se za hodanja nije lijepilo za tijelo!

Nije trajalo dugo, dok su došli Johansen i drugi s kajacima i našim stvarima. Johansen mi je pričao, kako su srdačni Englezi njega i norvešku zastavu pozdravili s gromkim, iskrenim »Hurrah!« kad su se približili i opazili, gdje na bambusovoj motci pokraj prljave vunene košulje visi zastava, što je Jo-

hansen učinio, po mojoj uputi, da se uzmognem povratiti k njemu. Putem mu nisu dozvolili da dodirne saone; morao je kao pasažer ići kraj njih. To je za njega, kako reče, od svih načina, kako smo išli preko leda, bio najugodniji način.

U kolibi ga primiše jedva s manje srdačnosti nego li mene i on naskoro doživi isto preobraženje, kao što sam i ja.

Sad već ne mogu da prepoznam svog druga iz zimovnika i uzalud nastojim naći tragove onoga delije, koji se na onoj pustoj obali ispod strme haluge i sure bazaltove klisure šetao gore dolje ispred niske podzemne kolibe. Nestao je crni, čadjavi čovjek iz pećine; mjesto njega sjedi evo ugladjen, zdrav evropejski gradjanin u udobnoj stolici, puši iz kratke lulice ili dimi iz cigare i drži pred sobom knjigu, trudeći se svim silama, da nauči engleski. Čini mi se, da je svaki dan sve deblji.

Začudno je doista, da smo nas dvojica, otkad ostavismo »Fram«, obojica postali teži. Kad sam stigao ovamo, imao sam po prilici 92 kg ili gotovo 10 kg više, nego li kad odoh sa »Frama«, dok Johansen ima 75 kg, a dobio je 6 kg. To dolazi otuda, što smo se čitavu jednu zimu u arktičkoj klimi hranili medvjedinom i slaninom. Ali to se ne slaže sa iskustvom drugih lica, koja su živjela u istim prilikama; mora dakle, da je naša lijenost tome kriva.

Sad živimo mirno i spokojno i čekamo na ladju iz domovine i što će nam budućnost donijeti, dok naša okolina nastoji da zaboravimo sve nedaće zadnje zime. Nismo se mogli bolje namjeriti i nije mi moguće opisati vanrednu gostoljubivost i srdačnost, s kojom smo tude sa svih strana susretani, kao i udobnost, koju osjećamo. Da li nas k tima ljudima privlači to, što smo čitavu godinu dana oskudijevali, a naročito, što smo bili bez ljudskog društva ili zajednički interesi? Ne znam, ali nam nikad nije dosta čavrljanja, pa mi izgleda, kao da smo se medjusobno

godine i godine poznavali, a ne da smo se tek prije nekoliko dana prvi put vidjeli.

Srijeda, 24. juna. Sad su baš tri godine, kako smo otišli iz našeg zavičaja. Dok smo sjedili za ručkom, uleti Hayward, kuhar, i javi, da je vani medvjed. Poletismo napolje, Jackson sa svojom camerom, a ja s puškom. Opazismo medvjedju glavu s onu stranu obale; njuškao je u pravcu kolibe po zraku, dok je nekoliko pasa glasno lajalo, držeći se u pristojnoj daljini. Kad smo se približili, dodje baš na nas s ovu stranu obalnog ruba, zaustavi se tamo, iskesi se i zareži; onda se okrene i podje korakom dolje prema obali. Da bih ga malo zaustavio, kako bi ga Jackson još mogao stići i fotografirati, dadoh mu jedan metak u pleća, baš kad je nestao iza ruba obale. To pomože, a još više drugo zrno u lijevu plećku. Sad se medvjed zaustavi, okružen od nekolicine pasa. Psi se osmjeliše, dok je medvjeda razbjesnio Jackson, sasuvši mu nekoliko revolverskih metaka u gubicu. Medvjed skoči prvo na psa zvanog »Misère«, zgrabi ga za šiju i baci ga podaleko preko leda; onda jurne na drugoga psa, dohvati ga za jednu šapu i razdera mu jedan čaporak. Onda nadje staru neku limenu posudu, koju sasvim zgnječi zubima, pa je zatim baci od sebe. Medvjed je bio kao lud od bjesnila; jedno zrno, koje ga pogodi za uho, učini kraj njegovim jadima. Bila je mečka.

Nedjelja, 5. jula. Dok su Jackson i liječnik večeras bili u lovu na alke na brdu, digoše psi (osobito »Nimrod«, koji je bio na lancu pred vratima) užasnu galamu i stadoše sumnjivo da tule i cvile. Armitage izidje van, ali se naskoro opet vrati i zapita me, imam li volju ubiti medvjeda. Podjoh za njim s puškom i s fotografskim aparatom. Medvjed je bio pobjegao na nekakov brežuljak na ledu, južno od kuće, i pružio se kako je dug i širok, dok je »Misère« sa još nekoliko mladih pasa stojao oko njega neprestano lajući. Kad smo se pojavili, pobježe medvjed

preko leda; razmak je bio velik, ali mi ipak ispalismo puške za njim, nadajući se, da će ga to možda zaustaviti u njegovom bijegu. Jedno ga moje zrno srećom pogodi u pleće, na što ponovno pobježe na jedan brežuljak od leda. Tu sam mu se mogao približiti. Bio je očevidno vrlo razjaren, pa mi isceri zube, kad sam došao do brežuljka, na kojemu je stojao, zareži na mene i stade se spremati, da ozgor na me skoči. Radi toga, mjesto da ga fotografiram, spremim pušku. On poče nogama strugati prhki snijeg, da bi imao bolje uporište za skok, ali se nije odlučio na ovaj; stoga sam pušku zamijenio fotografskim aparatom. Medjutim se bio Jackson približio s druge strane sa svojim aparatom; pošto smo medvjeda po miloj volji snimili toliko puta, koliko nam se svidjelo, ubismo ga. Bila je neobično velika ženka.

Jedan od prvih poslova otkako smo stigli bili k Jacksonu, bio nam je, da naravnamo, da točno isporedimo naše ure sa Jacksonovim kronometrom; gospodin Armitage bio je tako ljubezan, pa je za me izvršio brižna opažanja vremena. Sad se ispostavilo, da nismo daleko bili od točnosti. Bili smo naše ure navili krivo za nekih 26 minuta, što u dužini čini razliku od nekih 6½°. Duže sravnivanje, koje je izvršio Armitage, pokaza takodjer, da smo malone točno pogodili, kako dugo su nam ure stojale bile. Na osnovu tih podataka mogao sam sada naša opažanja dužine prilično točno izračunati. Pošto smo sada imali obilno papira, pisaćeg i risaćeg materijala, za čim smo zimus tako često uzdisali, nastojao sam skicirati kartu Zemlje Franje Josipa, kakova bi trebala da bude po mom mišljenju na osnovi naših opažanja. Gospodin Jackson mi je iz prijateljstva dozvolio, da upotrebim njegovu kartu za onaj dio zemlje, koji je on bio istražio. Time sam se riješio muke, da izračunam za taj dio moja astronomska

opažanja i mjerenja. Osim toga mi je g. Jackson u svemu kod tog posla pomogao. Iako je moja karta samo prethodna skica Zemlje Franje Josipa, ona ipak pokazuje, da je tako zvana Zemlja Franje Josipa zapravo skupina nebrojenih otočića, bez povećeg neprekinutog kopna. Payerova karta nije na mnogo mjesta točna, što se može protumačiti velikim maglama, koje su ga smetale da vidi pravu sliku zemlje, koju je otkrio.

Očekujući dolazak Jacksonova broda proučavali smo morfologiju i geologiju svoje okolice, praveći izlete, te smo tako sabrali dosta fosilija životinja i bilja, koje stvari imadu za nauku veliku vrijednost, jer svjedoče, kakove su sve vrste živjele u danas ledenim krajevima naše zemlje. Botaničar Jacksonove ekspedicije g. Harry Fisher pričao nam je često interesantna svoja opažanja o flori i fauni ovih krajeva, a mi smo ga pohlepno slušali. Bavili smo se mnogo i lovom. Po bazaltnim klisurama gnijezdile su se alke, galebovi i druge ptice, na stotine i tisuće.

Bilo mi je neobično teško penjati se uz klisuru. Morao sam poslije svakih sto koraka popostati i odahnuti prije nego li sam opet pošao. To je bila zacijelo posljedica našeg dugog nerada; a možda sam za duge zimske noći postao i slabokrvan. Ali ne samo to; već sama visina i strmina prouzrokovale bi u meni neku nelagodnost, gotovo bi mi se mozak zavrtio, pa me je uvijek mnogo muke stajalo, da sidjem iz visine, pri čemu sam uvijek, kad bih samo mogao, sjeo i spuzao dolje. Poslije nekog vremena prošlo me je to, pa sam se opet privikao na penjanje, a i disanje mi se popravilo.

Medjutim su dani prolazili, a da još uvijek nismo ugledali »Windward«. Johansen i ja postadosmo malo po malo nestrpljivi. Počeli smo nagadjati, nije li ladji možda nemoguće prodrijeti kroz led, u kom slučaju bismo ipak morali ponovno prezimiti. Ta pomisao nije bila bogzna kako primamljiva za nas,

kad se uzme, da smo bili tako blizu domovine. Požalismo, što nismo smjesta pošli dalje na Spitzberge; možda bismo sada već bili naišli na toliko spominjanu jahtu. Zašto smo uopće ovdje ostali? To je barem bilo lako razumljivo. Ovi su ljudi bili tako gostoljubivi i prijazni prema nama, da je trebalo biti više nego li Špartanac, pa da odoliš njihovoj dobroti. A osim toga smo bili prije našeg dolaska mnogo toga proživjeli, a tu je bilo toplo, udobno gnijezdo, gdje nam nije bilo potrebno ništa drugo raditi, nego malo počekati. Ali čekanje nije uvijek najlakši posao, pa smo počeli ozbiljno o tom razmišljati,j da opet podjemo prema Spitzbergima. Ali zar nismo već predugo oklijevali? Bila je sada polovica jula, pa ako i uznapredujemo možda bogzna kako brzo, mogli smo ipak naići i na neočekivane zapreke, te možda trebati mjesec ili još i više dana, da stignemo u vode, gdje smo se mogli nadati, da ćemo naći kakov brod. To bi nas dovelo do sredine, a možda i do konca augusta, kad bi jahte već pomalo odilazile kući. Ako ne bismo odmah naišli na kakovu ladju, bilo bi u septembru uopće teško naći kakov brod, a onda bismo se morali uza sve to spremiti za novu zimu. Ne, najbolje je bilo ostati gdje si, jer je bila opravdana nada, da će brod stići. Najbolje doba za plovidbu po ovim vodama je august i početak septembra, jer je onda obično najširа otvorena voda. Valja nam se dakle strpiti i najboljemu nadati.

Osim nas, bilo je još i drugih, koji su nestrpljivo očekivali dolazak ladje: trebalo je, da se i četiri člana engleske ekspedicije nakon dvogodišnje odsutnosti vrate kući.

Ponedjeljak, 20. jula. Sve nestrpljivije očekujemo ladju, ali je led ovuda još uvijek prilično debeo. Jackson veli, da je ladja trebala već sredinom juna da je ovdje, pa misli, da je već više puta bilo dovoljno otvorene vode, da se ovamo progura; ali ja

o tome sumnjam. Premda se odavle, pa čak iz visine od 160 metara vidi samo malo i to raspršena leda, mora da ima dalje prema Jugu više leda i da zatvara put.

Utorak, 21. jula. Napokon imamo dobar vjetar sa Sjevera, koji goni led prema pučini. Večeras se vidi svuda samo otvoreno more; sad se možda možemo nadati, da ćemo naskoro ugledati brod.

Srijeda, 22. jula. Neprestane promjene, neprestana razočaranja. Jučer nam je nada bila velika, danas se vjetar promijenio u jugoistočnjak, pa je dotjerao ponovno led. Morat ćemo možda još dugo čekati.

Nedjelja, 26. jula. N a p o k o n j e d o š l a l a d j a! Jutros sam se probudio, osjetivši, da me netko vuče za noge. Bio je Jackson, koji mi je zažarena obraza saopćio, da je došla »Windward«. Skočio sam na noge i pogledao kroz prozor; baš ravno vani s onu stranu ruba leda spazih ladju, koja je polagano prema nama plovila, tražeći mjesto, gdje će pristati. Koje li divote vidjeti opet ladju! Kako su samo visoki jarboli! A trupina mu izgleda kao kakovo ostrvo! Na brodu zacijelo imade glasova iz onog velikog svijeta tamo daleko.

Sve se uskomešalo. Svatko je ustao i na brzu ruku nešto navukao, da može gledati na prozor. Jackson i Blomqvist odjuriše napolje, čim su se samo obukli. Pošto momentano ne bih imao zacijelo nikakova posla na brodu, ja sam opet legao na postelju. Ali ne potraja dugo, a Blomqvist se, teško dišući, vrati; Jackson je bio tako pažljiv, pak mi ga je poslao s porukom, da je kod kuće sve zdravo i da se za »Fram« ništa ne zna. To je bilo prvo što je Jackson zapitao. Srcu mi odlanu kao nikada. Reče i to, da je Jackson ljudima, koji su izišli pred njega po ledu, pričao o nama i o našem putu i da su ovi tu vijest pozdravili trokratnim snažnim »Hurrah!«

Te sam noći jedva dva sata spavao, a ni prošle noći nisam mnogo više. Pokušavao sam, da dalje spavam, ali se nije moglo pomišljati na mirovanje, pak je bilo najpametnije, da ustanem, obučem se i odem na brod. Kad sam se približio brodu, pozdravi me cjelokupna momčad skupljena na palubi burnim povicima »Hurrah!« a odlični komandant »Windwarda«, kapetan Brown, kao i Dr. Bruce i gospodin Wilton, koji su bili došli da ostanu preko zime kod Jacksona, dočekaše me najsrdačnije zajedno s čitavom posadom. Odosmo u prostranu, udobnu kajitu, gdje smo požudno slušali svakojake novosti, gutajući izvrstan doručak sa krumpirom i drugim krasnim stvarima.

Bilo je doista čudnih novosti. Jedna od prvih je bila, da se sada mogu ljudi fotografirati kroz vrata debela više palaca. Priznajem, da sam naćulio uha na tu vijest. Da se može fotografirati kuršum, koji se nalazi u tijelu, bilo je takodjer čudno, ali ništa spram onog prvog. A onda doznadosmo, da su se pobili Japanci i Kinezi i još štošta. Pričalo se, kako se čitavi svijet počeo zanimati za arktičke krajeve. Spitzbergi su postali zemljom, u koju nagrnuše turisti; uredjena je redovna parobrodarska pruga onamo, sagradjen hotel, pa čak imade i pošta i špicberških maraka! A osim toga doznasmo, da André tamo čeka na dobar vjetar, da u balonu preleti pol.

Da smo produžili put na Spitzberge, bili bismo dakle banuli u sve to. Bili bismo zatekli hotel i turiste i vratili se kući u udobnom modernom parobrodu, sasvim drukčije, nego li na jahti lovaca na kitove, o kojoj smo govorili ne samo cijele zime, nego i godinu dana prije.

»Windward« je 9. juna pošla iz Londona, a 25. juna iz Vardö-a, pa je donijela za Jacksona četiri soba, ali ni jednog konja, kako je ovaj očekivao. Jedan sob je putem uginuo. (Jackson je ponio sa

sobom više ruskih konja, koje je zajedno sa psima uprezao u saone. Kad smo mi stigli, bio je živ još samo jedan konj.)

XV.

POVRATAK

Sve prionu sada, ne bi li se što prije istovarila »Windward« i kako bi se hrana, ugalj, mahovina za sobove i druge stvari, što ih je ladja donijela za ekspediciju, iskrcale. U tom su poslu sudjelovali ne samo mornari s broda, nego i članovi engleske ekspedicije, pa je posao brzo napredovao. Naskoro je nastao dobar put na neravnom ledu, pa se stade tovar za tovarom prevažati saonicama na kopno. Za manje od jedne sedmice bio je kapetan Brown spreman za polazak, pa je čekao samo da primi od Jacksona pisma i telegrame. To potraja još nekoliko dana, a onda je bilo sve spremno. Medjutim se bila podigla oluja od morske strane; konopci »Windwarda«, kojima je bila privezana za rub leda, popuštiše, ladja se krenu, pa morade potražiti nešto dalje novo pristanište, ali je tamo bilo tako plitko, da je pod brodom bilo tek 30 do 60 centimetara vode. Za to doba potjera vjetar prema zalivu led, koji zaokruži svud unaokolo plovno more, a sante se počeše neprestano sve više približavati. Jedno je vrijeme situacija izgledala vrlo traljavo; srećom nije bio led dopro do broda, tako da je izmaknuo opasnosti, da ga ovaj izdigne iz vode. Brod morade na novom mjestu zbog svega toga proboraviti nekoliko dana, a onda se opet oslobodi.

Valjalo nam se dakle rastati s tom zadnjom stanicom na našem povratku kući, u kojoj smo našli toliko usrdnosti i gostoprimstva! Malu koloniju obuze grozničava žurba. Oni, koji se vraćaju, moraju

da se spreme na put, a oni, koji ostaju, valja da donesu na brod svoja pisma i ine stvari. To je medjutim bilo dosta tegobno. Brod je nestrpljivo čekao, zviždeći neprestano; s onu stranu ruba obalnoga leda sastavila se množina santi, tako da brodu nije bilo lagano kretanje. Najzad se svi, koji će ostati, vratiše na kopno, a mi, koji se vraćamo, dodjosmo na brod; od engleske ekspedicije bili su botaničar g. Fisher, fotograf g. Child, g. Burgess, Finlandjanin Blomqvist, osim toga Johansen i ja.

Kad se pomolilo sunce kroz oblake iznad Rta Flora, otkrismo glave i mahnusmo šeširima zbogom i zadnje »Hurrah!« šestorici ljudi, koji su izgledali kao malena tamna mrlja na santi goleme ledene pustinje. Razapevši sva jedra i s punom parom otisnusmo se uz povoljan vjetar 7. augusta na put prema Jugu preko ustalasane morske površine.

Sreća nam je bila sklona. Putujući na Sjever »Windward« se mnogo i teško borila s ledom, prije nego li je najzad mogla prokopsati i dohvatiti se kopna. I sada smo sretali mnogi led, ali je ovaj bio nepovezan i zato nije bilo bogzna kako teško proći kroza nj. Na nekoliko nas mjesta zaustavi, pa moradosmo da si mašinom put krčimo. Ali brod bijaše u dobrim rukama. Kapetan Brown je na osnovi dugog svog iskustva, kao lovac na kitove, umio obračunati i s većim poteškoćama, nego li je bio tanki led, na koji smo tu naišli — jedini led, koji se nalazi u ovom moru. Doklegod je bilo i malo leda u blizini, sjedio je od jutra do mraka na svom mjestu. Samo bi otišao da spava. Bilo mu je, kako mi je često znao reći, stalo do toga, da nas dovede kući prije, nego li se vrati »Fram«, pošto je vrlo dobro mogao da pojmi, kakov bi bio udarac za naše mile i drage i sve one, koji su nam bili blizu, kad bi se »Fram« vratila prije nas kući. Njemu imamo da zahvalimo, da smo se tako brzo i ugodno vratili kući, kako brzo i ugodno uopće nitko nije doputovao iz

tih negostoljubivih krajeva, u kojima smo proboravili tri godine dana. Otkako smo stupili nogom na palubu, činio je sve i sva, kako bi nam što više ugodio na brodu, pa smo s njime proveli mnogo ugodnih časova, kojih nijedan od nas ne će nikada zaboraviti. Ali nije nas samo kapetan tako susretao; svaki mornar na brodu pokazivao nam je svoje prijateljstvo i svoju dobru volju u svakom pogledu. Ne mogu na njih da pomislim — na primjer na maloga poslužitelja, kad je znao zaviriti u kajitu, da nas upita, trebamo li što, ili kad bi me izjutra probudio svojim radosnim glasom ili nam što zapjevao, — a da me ne obuzme osjećaj neiskazane lagodnosti i sreće.

Sve smo se većma približavali zavičaju; mogli smo na prste brojiti dane i sate, koji još valja da prodju, pa da stignemo u norvešku luku, pa da nanovo stupimo u vezu sa svijetom.

Prema iskustvu, stečenom na putu prema Sjeveru, kapetan Brown je došao do zaključka, da će se najlakše osloboditi leda, ako isprva okrene u jugoistočnom pravcu prema Novoj Zemlji, jer je to, po njegovom mišljenju, bio najbliži put do otvorena mora. Pokazalo se, da je to sasvim točno. Prevalivši kojih 220 morskih milja kroz led, stigosmo na kraju dugog jednog zaliva, koji se pružao na Sjeveru prema ledu, do otvorena mora. Bilo je baš na pravom mjestu; da smo bili nešto više prema Istoku ili prema Zapadu, mogli smo se možda toliko nedjelja vrsti usred leda, koliko smo sada dana u njemu proboravili. Sad smo imali pred sobom plavi Ocean, pa smo uzeli pravac ravno na Vardö.

Bilo nam je neizrecivo divno pri duši, kad smo uzmogli opet pasti oči po plavoj površini morskoj šetajući se gore dolje po palubi i približujući se svaki dan sve bliže domovini. Kad smo jedno jutro pogledali na more, privuče nam nešto pogled. Što je to moglo biti tamo na dalekom horizontu?

Pojurismo na most i pogledasmo na durbin. Prva jedrenjača! Dakle smo se nalazili u vodama, kojima plovi i drugi svijet! Ali je bila i suviše daleko, pa nismo mogli do nje. Onda opazismo više ladja; tokom dana ugledasmo još četiri gorostasa, engleske ratne brodove, koji su se valjda vraćali kući iz Vardö-a, gdje su bili radi pomrčine sunca, koja je bila 9. augusta. Kasnije, iste večeri (12. augusta) spazih duboko dolje na horizontu pred nama nešto tamno. Što je? Gledajući preko krme, opažao si kako se pruža nisko i jednolično prema Jugu. Neprestano sam zurio onamo.

To je bilo kopno, to je bila Norveška.

Stojao sam kao okamenjen i svejednako zurio u noć prema toj tamnoj crti, a grudi mi zadrhtaše od nekog straha. Kakovi li su me glasovi tamo čekali?

Kad sam drugo jutro stupio na palubu, nalazili smo se blizu kopna. Obala je bila pusta, gola, jedva nešto pitomija od zemlje, koju smo ostavili u magli ledenog mora — ali je bila Norveška!

Pošto je kapetan u noći malo pogriješio u pravcu, morali smo se još neko vrijeme strpiti i boriti s vjetrom i morem prije nego li stigosmo u Vardö. Prodjosmo pokraj više ladja i pozdravismo ih zastavom. Prodjosmo pored carinarske brodice, ali činovnici ne dodjoše k nama na brod, jer nisu imali zašto.

Onda dodjoše piloti, otac i sin. Pozdraviše Browna, ali nisu očekivali, da će naći zemljaka na engleskom brodu. Bili su malo iznenadjeni, kad su me čuli govoriti norveški, ali nisu mnogo na to polagali.

Ali kad ih je Brown zapitao, da li znadu, tko sam, pogleda me nanovo stari pilot i licem mu preleti kao sjena neke daleke uspomene. A kad je čestiti Brown izustio ime Nansen, pograbivši starca za ramena i stresao njima od radosti, što mu je mogao saopćiti takovu novost, starčevo se opaljeno lice tako pre-

obrazi od radosti i velikog čudjenja, da se to ne da opisati. On me primi za ruku i pozdravi me, kao da se vraćam iz groba, u kojemu sam, po mišljenju mojih zemljaka, već odavno morao biti. A onda zaredaše pitanja o tome, što je sve ekspedicija doživjela i što je novo kod kuće. Za »Fram« se nije bilo još ništa čulo, pa mi je, kad sam to čuo, pao teret sa srca.

Onda uljeze »Windward« tiho i neopaženo u Vardö s izvješenom zastavom. Prije nego li je bilo spušteno sidro, našao sam se već s Johansenom u čamcu na putu prema telegrafskoj stanici.

Pristadosmo uz kej; još smo dosta neobično izgledali tako, da nas nije nitko prepoznao. Jedva da nas je tko i pogledao, i jedino biće, koje nam je poklanjalo pažnju, bila je nekakova inteligentna krava, koja je, kad smo prošli jedno pokraj drugoga, zastala, promatrajući nas začudjeno. Pričinilo mi se, da me toliko sjeća ljeta, da bih joj bio najradije prišao i pogladio je. Osjetio sam, da sam sad zbilja u Norveškoj.

Kada stigoh do telegrafske stanice, stavim podebeo svežanj na sto, rekavši, da su brzojavi, za koje želim, da ih što prije otpreme. Bilo ih je blizu stotina, a izmedju njih jedan ili dva prilično duga, svaki od nekoliko tisuća riječi.

Starješina telegrafske stanice pogleda me radoznalo, a onda mirno odriješi svežanj; kad mu je pogled pao na potpis gornjeg brzojava, lice mu se naglo promijeni, on se okrene i podje prema telegrafistkinji, koja je sjedila za stolom. Kad se opet vratio i k meni prišao, lice mu se sjalo od radosti i on mi srdačno zaželi dobrodošlicu. Reče, da će brzojave što hitrije otpremiti, ali će trebati više dana i noći dok ih sve otkuca. I onda poče aparat zvrjati i raznositi po domovini, po čitavom svijetu glas, da su se dva člana norveške ekspedicije zdravo povratila i da ja očekujem

»Fram« tokom jeseni, da će se vratiti.

Žalio sam one četiri mlade gospodjice u brzojavnom uredu Vardö-a. Ne samo da su imale težak posao sve naredne dane, razašiljući moje brzojave, nego je stotinu brzojava dolazilo kao iz rukava kako nama, tako i svijetu u gradu s molbom, da se javi ovo ili ono.

Moji prvi brzojavi bili su adresirani na moju ženu, na norveškog kralja i na norvešku vladu. Ovaj potonji je glasio:

»Ministar Hagerup«.

Drago mi je, što mogu vama i norveškoj vladi javiti, da je ekspedicija izvršila svoj plan, da je prešla nepoznatim polarnim morem sjeverno od Novosibirskih ostrva i istražila prostor na Sjever od Zemlje Franje Josipa sve do 86° 14' sjeverne širine.

Poručnik Johansen i ja ostavismo »Fram« i ostale članove ekspedicije 14. marta 1895. na 84° sjeverne širine i 102° 27' istočne dužne. Otišli smo na Sjever, da bi istražili more sjeverno od kursa »Frama«, a onda dodjosmo na Jug na Zemlju Franje Josipa, odakle nas je amo dovela »Windward«.

Očekujem, da će se »Fram« ove godine vratiti.

Fridtjof Nansen«.

Na polasku reče mi starješina telegrafskog ureda, da se u gradu nalazi profesor Mohn, moj prijatelj, i da stanuje u hotelu, kako je čuo. Pomislite, Mohn, čovjek, koji je imao tako tijesne veze s ekspedicijom, on je bio prvi prijatelj, koga mi je bilo sudjeno vidjeti.

Dok smo još predavali naše brzojave, pukao je po gradu glas o našem dolasku i počeo se širiti, tako da su se ljudi stali pomalo sakupljati, ne bi li vidjeli dva sjeverna medvjeda, koji su išli ulicama prema hotelu. Potekoh unutra i zapitah za Mohna. U sobi je. Broj taj i taj, rekoše, ali se odmara poslije ručka.

U taj par nisam mario za odmor poslije ručka, nego zagrmih na vratima i rastvorih ova širom.

Mohn je ležao na počivaljci i čitao s dugom lulom u ustima. On skoči na noge, stade gledati unezvereno, kao da je poludio, u dugajliju, koji je stojao na pragu; lula mu ispade iz usta na pod, lice mu zadrhta, pa promuca:

»Je li moguće? Je li to Fridtjof Nansen?«

Zacijelo se bojao da gleda avet, ali kad je čuo moj poznati mu glas, navriješe mu suze na oči:

»Hvala Bogu, da ste još živi!« povika i zagrli me. Onda dodje red na Johansena.

To je bilo veselje, a nebrojena pitanja, koja padahu naizmjence kao i odgovori s obje strane. Poput kiše su padala pitanja bez ikakve veze, kako su nam baš padala na um, i gotovo bez ikakve važnosti. Sve je izgledalo tako nevjerojatno, da je prošlo mnogo vremena, dok smo se dovoljno pribrali i posjedali i dok sam uzmogao malo više suvislo ispripovijedati, što smo u toku tih triju godina doživjeli.

Ali gdje je bila »Fram«? Zar smo je napustili? Gdje su bili drugi? Je li se dogodilo kakovo zlo? Pitao je sve to zabrinuto, bez daha, pa mu je zacijelo bilo veoma teško pojmiti, da se nije dogodilo nikakovo zlo, a da smo mi ipak napustili naš divni brod. Malo pomalo mu je i to postalo jasno, a onda zavlada ponovna radost, pa se odmah pojaviše šampanjac i cigare.

U hotelu je stanovao još jedan znanac s Juga; ušao je u sobu, da govori s Mohnom, ali je odmah htio da se vrati, kad je vidio, da ovaj imade goste. Ali onda posta neodlučan, zagleda se u nas, prepoznade nas i osta kao prikovan; na to ispismo svi zajedno čašicu u zdravlje ekspedicije i Norveške.

Bilo je jasno, da ćemo morati ostati ondje navečer, čitavo smo popodne sjedili i čavrljali i čavrljali bez prestanka. Ali medjutim je čitavi grad doznao imena svojih gostiju i kad smo pogledali kroz

prozor, bila je puna ulica svijeta, a sa svih jarbola u gradu i u luci lepršala je norveška zastava na večernjem suncu.

A onda zaredaše brzojavi i svi doniješe dobre vijesti. Sada je bio kraj svim našim brigama.

Samo da se je još i »Fram« vratila. Ali za to se nismo brinuli, ona će naskoro doći. Prvo, što smo morali učiniti sada, kad smo se već nalazili u Norveškoj, bilo je, da upotpunimo svoju garderobu. Ali nam nije bilo lako otići nekamo preko ulice, jer čim bismo stupili u kakov dućan, naskoro je bio pun svijeta.

Tako smo proveli nekoliko nezaboravnih dana u Vardö-u, gdje smo uživali raskošno i srdačno gostoprimstvo. Kad smo se oprostili s našim domaćinom na »Windwardu« i zahvalili mu se za svu iskazanu nam ljubav, diže kapetan Brown u nedjelju, 16. augusta, izjutra, sidro, da otplovi u Hammerfest, želeći pohoditi moju ženu, koja se trebala s nama tamo susresti.

21. augusta stigosmo Johansen i ja u Hammerfest. Putem nas je svijet svuda pozdravljao cvijećem i zastavama, a kad uplovismo u luku, bio je najsjeverniji norveški grad od mora, pa sve do najvišeg vrška brijega svečano iskićen, a čekale su nas hiljade i hiljade naroda.

Na svoje iznenadjenje, nadjoh tu i mog starog prijatelja Sir George-a Baden-Powell-a, čija je prekrasna jahta »Otaria« bila usidrena u luci. I on se baš bio vratio s vrlo uspješne naučne ekspedicije iz Nove Zemlje, gdje je bio s više engleskih astronoma radi promatranja pomrčine sunca od 9. augusta. S pravom engleskom gostoljubivošću stavi mi svoju jahtu potpuno na raspolaganje, a ja vrlo rado primih taj njegov plemeniti poziv.

Sir George Baden-Powell bio je jedan od zadnjih s kojima sam razgovarao u Engleskoj. Kad smo se rastali — u jesen 1892. — zapita me, gdje nas valja

tražiti, ako predugo ostanemo. Odgovorio sam mu, da bi bilo izlišno tražiti nas, da bi to značilo tražiti iglu u plastu. On mi odvrati, neka ne mislim, da će se svijet zadovoljiti time, da prekrsti ruke i da se nikamo ne će maknuti. Mogu biti uvjeren, da će Englezi nešto poduzeti; kamo da se dakle ide?

»Kad je dakle tako,« odgovorio sam ja, »ja ne mogu zamisliti kamo drugamo, nego li u Zemlju Franje Josipa. Jer ako propadne »Fram« ili ako budemo primorani napustiti brod, moramo se tim putem provući. Ali ako »Fram« ne propadne i ako je struja ovakova, kako ja zamišljam, onda ćemo stići u otvoreno more izmedju Spitzberga i Grönlanda«.

Sir George se baš spremao da nas potraži čim svrši ovu ekspediciju, kad li u pravi čas osvanusmo u Hammerfestu.

Navečer stiže moja žena s mojim tajnikom Christophersenom. Pošto smo prisustvovali sjajnoj svečanosti, koju nam je u počast priredio grad Hammerfest, smjestismo se u naš novi stan na »Otariji«, gdje mo divno provodili dane, a da nismo ni osjetili, kako prolaze. Iz svih dijelova svijeta stizavali su neprestano brzojavni pozdravi i dokazi ljubavi i srdačnog učešća u našoj radosti.

Ali što je sa »Fram-om«? Bio sam tako ponosno brzojavio, da ju očekujem još ove godine, pa zašto nije već stigla? Sve sam više i više o tome razmišljao, bojeći se, da će mi, ako sada ne dodje, čitave zime i ljeta glava biti puna briga.

Tek što sam se 20. augusta digao, pokuca Sir George na moja vrata i reče, da nekakov čovjek želi svakako sa mnom govoriti. Rekoh da još nisam odjeven. Ne smeta, nek samo izidjem. Čudilo me je, što bi moglo biti tako hitno. On odgovori, da nezna, ali mora da je svakako hitno. Ipak se obukoh i odoh u salon.

Nadjoh jednog gospodina s depešom u ruci, koji se predstavi kao šef brzojavnog ureda i kaza, da mi

je donio brzojav, koji će me veoma zanimati. Koji će me veoma zanimati? Na svijetu me je moglo doista samo još jedno zanimati. Ruke su mi drhtale, kad sam otvarao ovaj brzojav:

»Fridtjof Nansen.

»Fram« danas stigla u dobrom stanju. Sve zdravo. Idem odmah u Tromsö. Dobro došli u domovinu!

Otto Sverdrup«.

Mislio sam, da ću se zagušiti i sve, što sam mogao reći, bilo je: »Fram je stigla!«

Sir George, koji je stojao kraj mene, skoči u zrak od radosti, Johansenovo se lice raširi, Christophersen se razdragao, a u našoj sredini stojao je šef brzojavnog ureda, radujući se, što mu je uspjelo to iznenadjenje. Čas zatim uletih u moju kabinu i doviknuh ženi: »Fram« je stigla!« I ona se obuče brže, nego li igda i izleti napolje.

Ali nisam ipak mogao gotovo vjerovati. Činilo mi se, da sanjam. Čitao sam ponovno depešu i čitao, dok se nisam uvjerio, da je doista sve zbilja. Onda me obuze čudan, radostan mir, kakov nisam nikada prije upamtio.

Tada nastade veselje na brodu, a i u čitavoj luci i u gradu. Sa »Windwarda«, koji se upravo spremao na polazak u Tromsö, idući pred nama, začusmo burno »Hurrah!« namijenjeno »Fram-u« i norveškoj zastavi. Namjeravali smo to popodne otploviti u Tromsö, ali se sada složismo, da ćemo se čim prije otisnuti na more i pokušati stići »Fram« u Skjärvö-u, koje se mjesto nalazilo na našemu putu. Pokušao sam zaustaviti ladju, brzojavivši Sverdrupu, ali je brzojav prekasno stigao.

Drugi dan udjosmo u Tromsö i tu je bio usidren »Fram«. Prodjosmo pored broda. Momčad »Otarije« pozdravi junački brod trokratnim engleskim »Hurrah!« Onda se usidrismo, a čas kasnije stupi divna momčad »Frama« na palubu »Otarije«.

Ne ću ni da pokušam opisati naš susret s drugovima. Reći ću ukratko, da smo svi samo jedno osjećali: da smo najzad opet svi zajedno, da smo u Norveškoj i da je ekspedicija izvršila svoj zadatak!

Zatim se zajedno uputismo duž norveške obale prema Jugu. Prvo je plovio vladin brod »Haalogaland«, onda »Fram«, teško i sporo, ali tim sigurnije, a na koncu elegantna »Otaria«, na kojoj smo se nalazili moja žena i ja. Kakove li sreće znati najzad, da možeš mirno i spokojno sjedjeti i gledati, kako te drugi ljudi vole!

Narod nas je putem svuda srdačno pozdravljao; svuda su nam izilazili ususret iskićeni parobrodi puni svečano odjevena svijeta; sva su mjesta bila puna zastava i cvijeća. I najsiromašnije ribarske brodice, koje su samotno plovile medju školjevima, iskazivale su nam dirljive počasti. Činilo se, kao da nas je čitava otadžbina zagrlila snažno i ponosno, zahvaljujuci nam za naše djelo. A što smo to učinili? Izvršili smo samo svoju dužnost; ispunili smo zadatak, koji smo preuzeli; mi smo otadžbini dugovali, što nam je dozvolila, da plovimo pod njenom časnom zastavom.

Tako smo išli duž norveške obale od mjesta do mjesta, od svečanosti do svečanosti. Bio je već 9. septembar, kad je »Fram« punom parom zaplovila u fjord pred Kristijanijom, gdje je kraljevski dočekana. Pratile su nas ratne ladje; oko nas se vrzli parobrodi, na kojima se crnio silan svijet. Svuda su lepršale zastave, svuda su se orili povici »Hurrah!«, sa svih se strana mahalo rupcima i šeširima, sva su lica bila puna radosti; čitavi nam je fjord dozivao: dobro došli! Onda zagruvaše topovi na ratnim ladjama i sa fortova, da se sve orilo, odjekujući se o izokolne brežuljke.

S a d s m o b i l i k o d k u ć e.

Stojeći iste večeri kraj fjorda i osluškujući kako šapću morski vali, razmišljao sam o svemu, što se desilo zadnjih triju godina.

Led i duge noći pune mjesečine sa svim svojim mukama pričiniše mi se dalekim snom iz nekog drugog svijeta; snom, koji se rodio i opet izgubio. Ali, što vrijedi život bez svojih snova?

XVI.

XVI. DRUGI POKUŠAJI DA SE OSVOJI SJEVERNI POL

Nansenova ekspedicija je po svojoj zamisli veličanstven podvig ljudskog duha i smjelosti.

Ona je prije svega utvrdila, da more oko Sjevernoga Pola nije plitko i da nema u njemu mnogo ostrva i uopće kopna, kako se prije toga mislilo, nego da se valjda i sam Pol nalazi na moru, koje je samo produženje one duboke udubine, koja se na zemaljskoj kugli proteže od Atlantskog Oceana prema Sjeveru izmedju Spitzberga i Grönlanda. Na to upućuje i put »Frama« u ledu, koji je začudo brzo išao na Sjever, čim bi zaduvao južnjak, što ne bi bilo da je more na Sjeveru plitko. Utvrdila je nadalje, da se mjesto čvrste, nepomične i masivne ledene kore, koja, kako se prije mislilo, pokriva poput čvrsta obruča najsjeverniju točku zemaljsku, tamo nalaze velike površine leda, koji vječno putuje. Glavni pokretač leda su vjetrovi jugoistočni i istočni, koji se dižu na moru sjeverno od Sibirije, a osim toga kao da postoji i slaba struja u pravcu, kako je putovala »Fram«. Osim toga su razna Nansenova hidrografska, astronomska i meteorološka istraživanja poslužila mnogo nauci.

Nansenov je uspjeh pobudio u čitavom svijetu razumljiv interes i dao poticaj mnogima, da smisle nove metode, kako bi se osvojio pol, pa je nastala prava jagma, tko će prije onamo stići.

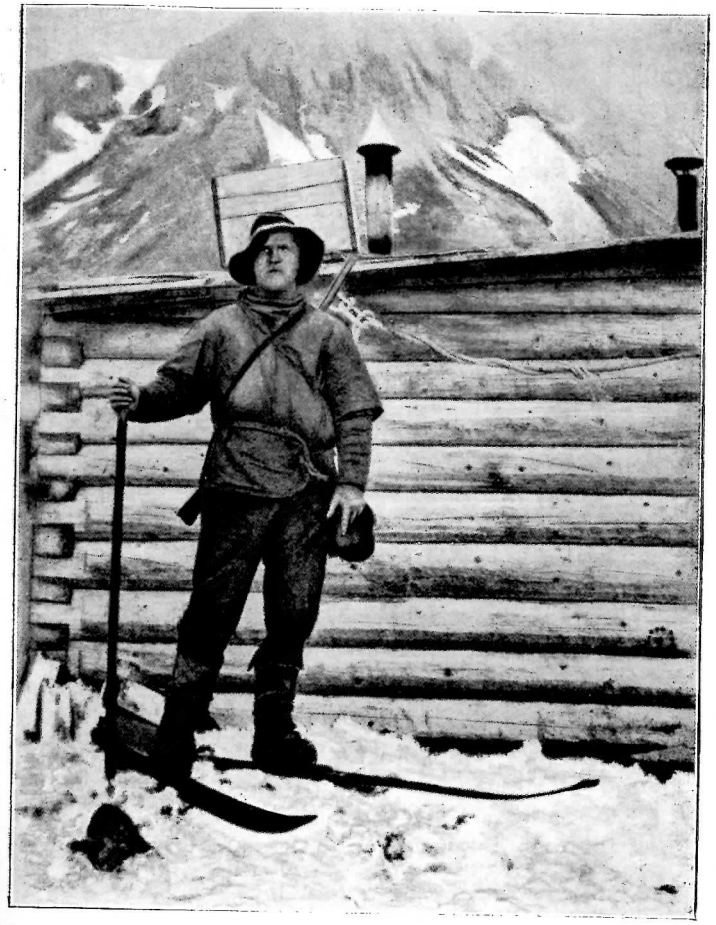

OVAKAV JE BIO NANSEN, KAD JE STIGAO DO JACKSONOVE KOLIBE

Od Spitzberga je pokušao američki novinar, inače Nijemac Wellmann, doći na Sjeverni pol. Ali mu brod 1894. zdrobi led, a brodolomci se tek poslije više nedjelja probiše kroz ledene sante, dok stigoše s teškom mukom u Norvešku. Ni na drugoj ekspediciji, koju poduze u društvu s Baldwinom i Harlanom 1898.—1899. od Zemlje Franje Josipa, nije imao Wellmann sreće. Tek što se odmakao malo od najsjevernijeg ruba spomenutog otočja izgubi više saona i većinu pasa sa čitavom hranom, a i sam si ozlijedi padom u jednu pukotinu nogu, pa se morade vratiti. Baldwin i Harlan istražiše tada sjeverne i istočne obale Zemlje Franje Josipa, tako da je ekspedicija donijela barem neku korist. Na povratku se sretoše s ekspedicijom vojvode od Abruzza.

Princ Luigi di Savoia degli Abruzzi bio je već prije poznat kao alpinist, jer se u Aljaški popeo na najviši vis pun strašnih glečera. On povede 1899. talijansku ekspediciju, koja je bila uzorno opremljena i u kojoj su sudjelovali talijanski pomorski oficiri Cagni i Querini, pomorski liječnik Cavalli i četiri alpinska vodiča iz Aoste; svi drugi su bili Norvežani. On naumi iskoristiti dosadašnja iskustva i poći sa što sjevernije točke kakove zemlje na pol, ne bi li tako skratio put. U tu je svrhu odabrana skupina ostrva poznata pod imenom Zemlje Franje Josipa, odakle će se poslati saone. Od Rta Flora, poznatog iz Nansenova putovanja, imade 1110 kilometara do pola, dakle onamo i natrag trebali bi prevaliti 2220 km. Zar se moglo na to misliti, kad se uzme u račun, da je moguće samo nekoliko mjeseci putovati, prije zime, odnosno prije nego li stane kopniti led? Baron Wrangel putovao je 1821.-1823. po Istočnoj Sibiriji tako, da je upotrebio saone, koje su vukli psi i čim bi se koje saone ispraznile, on bi ih zajedno s nekolicinom ljudi slao natrag. Za četiri ekspedicije on je na taj način prevalio 1200 km za

22 dana, 1295 km za 36 dana, 1450 km za 75 dana i najzad 2440 km za 78 dana. Peary je na svojim putovanjima 1892. i 1895. preko suhozemnog leda u Grönlandu četiri puta u 140 dana prevalio put od 823 km. Valjalo je dakle samo pokazati, da li je moguće to isto učiniti na ledu Polarnog mora. Nansen je, idući prema polu, prevaljivao prosječno 10 km dnevno. Dok je po rezultatu Wrangelovu put na pol i natrag mogao trajati svega 100 dana, trebalo je za to prema Nansenovom iskustvu punih 200 dana. Toliko dana se ne može upotrebiti u arktičkim krajevima bez prekida, jer se za zimske pomrčine ne može nikamo ni koraknuti, a ljeti se veliki prostori pretvaraju u čitava jezera ili su ispresijecani kanalima, koji silno zaustavljaju putnika. Svega se može upotrebiti 90 do 100 dana i to u februaru, martu, aprilu i maju.

Talijanska je ekspedicija mislila, da će moći veći put prevaljivati nego Nansen na taj način, ako povede dosta ljudi, tako da svake saone imadu svog vodiča, svake saone po 8 pasa i da ne budu teže od 280 kg; ali najglavnija novost je bila, što je zaključila osnovati u najsjevernijim krajevima svog ishodišta spremišta hrane i drugih potrepština, kako bi, došavši do tih mjesta, djelomično ispražnjene saone mogle nanovo ponijeti sa sobom sve, što treba ekspedicija, koja bude pošla na saonama prema polu. Trebalo je dakle podijeliti ekspediciju na tri skupine: prva je imala ponijeti do 85° sjev. širine toliko hrane, koliko će trebati čitavoj ekspediciji do te daljine, kao i samoj toj skupini za povratak do broda; druga će ići do 88° noseći hranu za sve do te točke i za vlastiti povratak; najzad će treća skupina s potpunom opremom i hranom nastaviti put od 88° do pola i natrag.

Isprva su mislili vratiti ladju, kad ih izbaci na Zemlju Franje Josipa, a načiniti si kuću na suhu kao Wellmann i Jackson, ali su se ipak odlučili, da na

brodu prezime, jedno zato, da ne moraju biti u neizvjesnosti, hoće li se ovaj sretno vratiti, a drugo radi bolje udobnosti.

Plan je bio ovaj: poći će od Arhangelska, najkasnije 10. jula, do Rrta Flora, gdje će iskrcati hrane za osam mjeseci i četiri čamca. Onda će otploviti u more Kraljice Viktorije i tamo na zapadnim ostrvima Zemlje Franje Josipa, čim više na Sjever, potražiti sigurno pristanište. U jesen i u proljeće će na saonama prenijeti na Sjever potrebni provijant, a zatim prema opisanom rasporedu preduzeti i samu ekspediciju na pol. Kad se vrate sve skupine sa Sjevera, povratak brodom ili bez njega, ako bi se razbio, u kojem slučaju bi se morali progurati na onim ostavljenim čamcima do Nove Zemlje ili do Spitzberga. Ako se ekspedicije, poslane na pol prekasno vrate, prezimit će još jednu zimu. Ako se ne bi za dvije godine vratili, potražit će ih pomoćna ekspedicija. Sama ekspedicija na saonama, koja će poći prema polu, imat će 12 ljudi, 96 pasa i 12 saona, pak će s proljeća, što ranije, poći iz zimovališta i potražiti spremišta na sjeveru otočja, a onda odatle poći ledom preko mora prema polu.

Osim zadaće, da stigne na pol, bavit će se ekspedicija i istraživanjem zem. magnetizma, meteorološkim i hydrografskim opažanjima, te proučavanjem faune i flore Franje Josipovog arhipelaga.

»Stella Polare«, brod ekspedicije, bio je nabavljen u Norveškoj, te je bio prije brod za lov na kitove i sada je samo pregradjen i preudešen. U Norveškoj i Danskoj nabavljene su većinom i sve potrebne stvari, naročito konserve i to samo one, koje su Nansenu i kasnije kapetanu Sverdrupu dobro poslužile na njihovim putovanjima. Dobar dio dvopeka i maslaca, makaroni i riža nabavljeni su dakako u Italiji. Osim svih vrsta toplog odijela, poniješe potrebne šatore, aparate za kuhanje na ledu, puške i t. d., ponajviše sve prema Nansenovom iskustvu.

Ne zaboraviše ni 200 kg dinamita za minanje leda. Uzeli su i dva balona s potrebnim materijalom, koji su imali svrhu da posluže kao sredstvo za prenašanje saone preko velikih zapreka, jer su bili baloni, koji se puštaju privezani.

Ukupni troškovi ekspedicije iznosili su oko 800 tisuća zlatnih lira.

12. juna otploviše iz Christianije, 30. juna ukrcaše u Arhangelsku tamo kupljene sibirske pse.

20. jula ugledaše ostrva Zemlje Franje Josipa. Na Rtu Flori vidješe barake Jacksonove ekspedicije, dakako prazne. Tu iskrcaše hranu za 8 mjeseci i 5 tona ugljena, što je trajalo pet dana. 16. augusta stigoše nakon kojekakovog zaobilaženja i traženja prolaza, koji su gdjegdje bili i zaledjeni, do najsjevernije točke Kroprinz-Rudolf-Landa. Tu pristadoše u Teplitz-zalivu, probijajući se kroz led i odmah započeše iskrcavati gotovo srezanu gradju za psećje staje te one stvari, koje će po programu morati otpremiti na Sjever. Pošto je led, uslijed stezanja, znatno naherio bio brod, a i oštetio ga tako, da je voda u nj prodirala, moradoše kasnije na vrat na nos iskrcati sve, što im je bilo dragocjeno, pa se i sami smjestiše na suhu. Od jedara načiniše velik šator, kojim prekriše svoje obične šatore, da bude toplije u njima, i svi se preseliše u taj novi stan. Onda pregledaše, iskrpiše i čvrsto privezaše brod, jer bez njega nisu mogli misliti na sretan povratak kući.

Pošto im je bilo uspjelo stići na najsjeverniju točku arhipelaga, nisu morali prije same ekspedicije prema polu, praviti naumljena spremišta, a sjevernije od ovoga otočja, na kojem su se nalazili, nije zacijelo bilo nikakovo kopno. Zato u ovom prostranom šatoru prezimiše bez daljnjih neprilika, spremajući se marljivo da, čim grane proljeće, po mogućnosti već sredinom februara, opreme one tri skupine na put

prema polu. I pse počeše pomalo upućivati, kako se vuku saone. Novu Godinu dočekaše pucanjem iz brodskog topa. 12. januara pade strašna mećava uz strašan vihor, koji potraja do 14. januara, te tih dana ne mogoše ni koraknuti iz šatora, koji srećom izdrža sve navale vjetra.

Napokon prodje i zimska noć, a svijetlo se stade pomalo ukazivati.

12. februara podje najzad ekspedicija sa saonama na Sjever. Pošto su se vojvodi smrznuli bili prsti, tako da je morao biti operiran, vodio je ekspediciju kapetan C a g n i, a sudjelovalo je 13 ljudi i 104 psa, koji su vukli 13 saona. Već drugi dan, 23. februara, vrati se čitava ekspedicija, jer su se od prevelike studeni mnogima posmrzavali prsti.

Popravivši sve, što im prema kratkom iskustvu, stečenom na putu, nije bilo najzgodnije, krenuše se ponovno na put 11. marta. Imali su 13 saona, na svakima po 250 kg tereta, i 102 psa.

Putujući prema Sjeveru promijenio je Cagni malo program ekspedicije, prema kojemu se trebala prva skupina od četiri osobe krenuti natrag poslije 14, a druga poslije 26 dana. Medjutim se prva skupina: Querini, Stökken i Ollier krenu natrag već 23. marta izjutra, ponesavši hrane za deset dana, ali su na povratku morali nekako nastradati, jer se nikako ne vratiše. Sa zebnjom su ih očekivali drugovi, koji ostadoše u zimovniku, kad li se vrati 18. aprila druga skupina: Cavalli, Cardenti i Savoie, koji su se bili rastali sa Cagni-em 31. marta, ponesavši hrane za 18 dana. Querini je bio morao stići na Kronprinz-Rudolf-Land najkasnije za 10 dana, od kada se — tek 83 kilometra daleko od kopna — rastao sa Cagni-em. Izaslana pomoćna ekspedicija nije im našla ni traga ni glasa.

Dr. Cavalli, vodja druge ekspedicije, donio je vojvodi izvještaj od Cagni-a, da dosta sporo odmiču, jer je velika studen, a naročito uslijed toga, što se za-

ledjena površina morska znatno pomiče na Jug i Zapad, pak im, unatoč dugih marševa, nije uspjelo postići veliku sjev. širinu.

Cagni je išao 45 dana, t. j. od 11. marta do 24. aprila, prema polu. Kad je vidio, kako slabo odmiče, poslao je natrag prije reda one dvije pomoćne skupine, ne bi li tako uštedjenom hranom omogućio sebi da još koji dan duže ostane na putu prema Sjeveru. Na taj način mu je s tri druga uspjelo stići do 86° 34' i time doprijeti nešto dalje od Nansena prema Sjeveru. Prevalio je, onamo i natrag, u ravnoj crti računajući, 112 kilometara za 95 dana; prava dužina čitavog puta iznosi 1397 kilometara. Od polaska pa dok nije vratio drugu skupinu prevaljivao je dnevno prosječno po 10 kilometara, kasnije i 18 km. Unatoč tome nije radi silnih ledenih grebena, na koje je često nailazio, mogao stići na metu, te se morao 25. aprila vratiti, imajući hrane još samo za 30 dana, 300 obroka pemmikana, 4 saone i 34 psa sa 300 obroka. Još idući prema Sjeveru morali su klati iznemogle pse ostalima za hranu, a na povratku još više, jer je ovaj potrajao punih 60 dana. Zbog jakih vjetrova kretao se led s velikom brzinom na Zapad, noseći ih sve dalje od meridijana, na kojemu je ležalo mjesto, otkuda su bili pošli i kamo su se morali vratiti. Približavanje ljeta i velika jugovina u vezi s pravcem, u kojemu se kretao led, postade sve većom opasnošću, jer im se moglo dogoditi, da prodju pokraj Franz-Josef-Land-a, a da ga i ne opaze. Srećom su ugledali Rt Mill, tako karakterističan po svom izgledu, još u zgodan čas, i tako se mogoše, upravljajući se po njemu, vratiti u Teplitz-Bay, silno se napativši i hraneći se,zajedno sa psima, u zadnje vrijeme pasjim mesom.

Ipak se vratiše sa 7 živih pasa, s kojima, kad izbaviše brod iz ledenog zagrljaja, otploviše kući u Evropu.

Talijanska je ekspedicija dokazala, da je nemoguće stići na sjeverni pol na saonama, jer ove radi toga, što nema sjevernije od Franz-Josef-Land-a kopna, ne mogu poći sa dosta velike sjeverne širine.

Radi toga pomisliše neki, da bi se balonom moglo pokušati onamo dospjeti. 1897. odluči se na takov lijet švedski aeronaut inžinjer S. A. Andrée. 11. jula te godine u 2 sata 30 minuta popodne diže se sa otoka Danes, sjeverno od Spitzberga sa dva druga, ponesavši oko 5 tona hrane i opreme na balonu »Örnen« (orao). Balon je bio dobro opremljen, te je nosio čak i čamce i saone, a trebao je da stigne na pol za šest dana.

Od ponesenih golubova-pismonoša uhvaćen je samo jedan i to onaj, koji je bio pušten drugi dan poslije uzleta. Ubijen je već peti dan poslije odlaska balona, a imao je privezanu ovu vijest: »13. jula, 12 sati o podne, 82° 2' N, 15° 5' ist. dužine. Letimo dobro prema I 10° J. Sve zdravo. Ovo je treći golub-pismonoša, kojega šaljem. Andrée«. Onda prodje tri četvrta godine, a da se za njih nije ništa čulo, dok se 1899. na sjevernoj obali Islanda ne nadje boca, u kojoj je bio nacrtan donle prevaljeni put, s ovom viješću: »Boca br. 7. Ova je boca izbačena 11. jula 1897. (dakle na dan uzleta) u 10 sati 55 minuta navečer po Greenwichu, na 82° N, 25° W iz Andrée-ova balona. Letimo u visini od 600 m. Sve zdravo«. I opet prodje godna dana, dok nije u Norveškoj nadjena treća vijest. Opet je bila boca i to br. 4, koju su prvu izbacili u 10 sati popodne. U njoj je bila cedulja, na kojoj javljaju, da lete prema Sjeveroistoku u visini od 250 m, da su ispustili ono popodne 4 goluba, koji poletješe prema Zapadu. Ispod njih se nalazi vrlo neravan led. Pošto je boca, koja se najprije našla, bila bačena kasnije, nije ni ova vijest ništa kazivala.

Medjutim nadjoše još četiri druge boce, najzadnju u jesen 1912., bocu br. 10, koja je plovila blizu Spitz-

berga. Ali su sve bile prazne, a nisu bile ni začepljene, pa se ne zna, da li nisu možda bačene bile samo kao balast, da olakšaju balon, kad im je počeo padati.

Iz tih vrlo mršavih vijesti može se slutiti, da je balon, poletjevši isprva prema Sjevero-Istoku, naskoro zapao u istočni vihor, koji je trajao više dana i koji je opažen i na Spitzbergima. Mora da je bačen na sjeveroistočnu obalu Grönlanda. Onda je opet ostao bez vjetra, dok ga nije drugi ciklon potjerao nanovo na Sjevero-istok. Ali prvi petodnevni vihor mora da je zasuo balon množinom leda i snijega, pa su putnici morali iz njega, da ga održe u zraku, pobacati sve iole nepotrebne stvari. Balon se valjda održao još nedjelju dana u zraku, tako da je pao nekako izmedju 17. i 20. jula 1897. valjda izmedju Zemlje Franje Josipa i Nove Zemlje. To se mišljenje osniva na tome, da je na Zemlji Franje Josipa nadjen jedan metalni valjak i to prilično daleko u unutrašnjosti. U zadnje smo vrijeme čitali, da su misionari od američkih Eskimljana saznali, da su neki ljudi »došli iz neba« u vrijeme, koje bi odgovaralo godini Andrée-ova puta, da su neko vrijeme kod njih bili, ali da su ih onda ubili. To nije još provjereno.

Tako se žalosno svršio prvi pokušaj, da se na balonu stigne na pol.

Bilo je i drugih novih predloga da se pokuša poći na motornim saonama, na automobilu, koji je napravljen poput saona i t. d. Ruski admiral M a k a r o v bio je oduševljen za ledolomce, brodove jake konstrukcije, koji bi se imali probiti kroz led do pola. Ali njegov ledolomac »Jermak« nije pored svojih jakih mašina mogao da se probije kroz led oko Nove Zemlje, tako da je ta ideja opet napuštena, pogotovo kad je Makarov poginuo u rusko-japanskom ratu pred Port-Arthurom.

XVII.

NOVIJA ISTRAŽIVANJA NA SJEVERU AMERIKE

Pošto je onim silnim potragama za Franklinom najzad ustanovljena njegova tužna sudbina i tako bilo udovoljeno čovječnosti i narodnoj časti, prestala se javnost zanimati za one puste krajeve, u kojima se odigrala Franklinova tragedija. Istom je O t t o S v e r d r u p 1898. nanovo započeo istraživati taj malone zaboravljeni arhipelag.

Sverdrupova je namjera isprva bila, da oplovi nepoznatu sjevero-istočnu obalu Grönlanda, pa je zato došao u isto vrijeme kad i Peary u Smithsund. Njegov brod »Fram«, koji je on već jednom vodio na Sjever za Nansenova podviga, bio je medjutim prije vremena primoran da prezimi na Rtu Sabine. Odatle je putovao mnogo na saonama i ispitao zajedno sa Peary-em Hayes-sund, za koji je ustanovio, da je samo dug i razgranjen fjord. »Fram« se oslobodi leda tek u augustu 1899., ali opet naidje na teške ledene sante na mjestima, gdje se ove znadu silno nagomilati.

Radi toga skrene kroz Jonessund u Parry-jev arhipelag, kamo još od Franklinovih vremena nije nitko više dolazio. Ali i tu naidje na takove poteškoće, da je morao i po drugi put prezimiti. Vrijeme upotrebiše za daleka krstarenja na saonama, ispitavši potanje zapadni rub Ellesmerelanda i otkrivši nekoliko novih otoka s onu stranu dugačkog morskog prolaza.

U maju 1900. bukne na »Framu« požar, koji srećom ipak ugasiše. I opet se brod tek u augustu riješi leda, ali se naskoro poslije kratke vožnje ponovno zaledi po treći put nedaleko jugozapadnog kuta Ellesmerelanda. Naredne su godine prilike bile još

gore, tako da je brod morao i četvrti put prezimiti samo nešto udaljen od svog zadnjeg zimovnika.

Vrijeme upotrebiše opet za česta i daleka putovanja na saonama. Tako istražiše čitav onaj kraj izmedju Jonessunda na Jugu, Nansenova Sunda na Sjeveru i Jezera Princa Gustava Adolfa na Zapadu, obišavši sve obale, ostrva i morske puteve. Sverdrup je naročito dokazao, da se Parry-ev arhipelag prostire mnogo dalje prema Sjevernom polu, nego li se dotle mislilo. Prema Zapadu, odnosno prema Sjeveru, nije se vidjelo nikakovo drugo kopno. Premda je svuda bilo mnogo životinja, ipak nisu nigdje naišli na Eskimljane, iako su nailazili na tragove njihovih nekadašnjih naselja.

Poslije četiri i pol godišnje odsutnosti vratiše se 1902. godine kući.

Naskoro poslije Sverdrupa uputi se u isti američki polarni arhipelag nova norveška ekspedicija (1903.—1906.), koja je imala riješiti važan naučni problem. Od kako je ono Ross bio ustanovio magnetski sjeverni pol, nije više nitko nastojao, da ga ponovno utvrdi. Magnetski polovi nisu naime stalne točke, nego se pomiču amo i tamo, zbog čega je bio odlučio Sverdrupov zemljak Roald Amundsen, koji je već sudjelovao bio kod belgijske južnopolarne ekspedicije i bio u sjeveroistočnom Grönlandu, da nanovo nadje sadašnji položaj magnetskog sjevernog pola. Amudsen je pošao na taj put na nekoj ribarskoj ladjici »Gjöa«, koju je gonio, prvi put u arktičkim vodama, petrolejski motor i koja je imala svega 48 registarskih tona, tako da je to bila jedna od najmanjih ladja, što su se ikada odvažile poći u krajeve vječnoga leda. Amundsen ju je baš odabrao zbog toga, jer je bila tako mala, da se uzmogne lakše kretati u onim tjesnacima, koje često zaguše ledene sante.

Ekspedicija, koja se sastojala samo od sedam ljudi, započe posao u Lancastersundu. Na Beechey

Islandu, gdje je Franklin prvi put prezimio, nadjoše nepovrijedjen Franklinov spomenik i grobove njegovih drugova. Beechey Island nije zapravo ostrvo, nego jugozapadni kraj North Devon-a. Pošto su opažanja pokazivala, da se magnetski sjeverni pol mora nalaziti južnije, »Gjöa« se uputi kroz povoljan led do jugoistočnih obala King Williams-Landa, gdje načiniše zimovalište i porazmjestiše razne opservatorije. Na tom mjestu ostadoše 23 mjeseca, vršeći punih 19 mjeseci magnetska i druga opažanja. Najniža temperatura je bila —61,7° C.

U proljeće 1904. krene se Amundsen na magnetski pol na zapadnoj obali Boothije, ali se morade prije vremena vratiti, jer su mu Eskimljani bili opljačkali spremišta hrane, koja su prije bila tamo postavljena. Narednog proljeća istraži Amundsen, krstareći 84 dana na čamcu, morsko područjje izmedju King Williams-Land-a i Victoria-Land-a kao i nepoznatu istočnu obalu ovoga, kojom je prilikom kartogarfirao preko 100 ostrva.

U augustu 1905. podje »Gjöa« iz svog pristaništa i provuče se sretno kroz plitke zatone pune grebena izmedju King Williams-Landa i Victoria-Landa, te sjeveroameričkog kontinenta, iako su otvorena mjesta u ledu često bila nešto malo šira nego li sam brod, koji je često strugao po samom dnu. Već su mislili, da su na taj način prošli najgore, kad li ih zadrža led u blizini ušća rijeke Mackenzie, koje sretno prodjoše, ali se moradoše zaustaviti nedaleko Herschelova ostrva, gdje po treći put prezimiše. Iako su, da je bilo sreće, mogli za nekoliko dana prevaliti ostatak puta do Beringova moreuza, izgubiše tako gotovo deset mjeseci, zaledjeni u društvu s nekoliko ribarskih ladja, te se tek u jesen 1906. vratiše kući kroz Beringov tjesnac.

Prije Amundsena bio je već Mc. Clure upoznao čitavi sjeverozapadni prolaz, ali nije prošao njime samo na ladji, već većim dijelom na saoama. Zato

je Amundsen bio prvi, koji se njime provezao na istom brodu i s istim ljudima. Osim toga je izvršio i svoju glavnu zadaću: ustanovio je položaj magnetskog sjevernog pola. Radi toga je ova ekspedicija jedna od najuspjelijih.

1903.-04. putovao je geolog P. A. Low na kanadskom parobrodu »Neptun« da istraži Smithsund, Lancastersund i sjeverozapadni dio Hudsonova zaliva. U isto vrijeme zauzeo je za Kanadu Ellesmere-Land, North Devon i North Somerset. Pošto se pokazalo, da bi se onuda po rasijanim ostrvima moglo analogno kao na Aljaški, naći zlata, proglasi Kanada, poslije te ekspedicije, čitavi Parryjev arhipelag svojom svojinom. U tu je svrhu proputovao kapetan Bernier na brodu »Arctic« (bivša njemačka ladja »Gauss«) od 1906. do 1911. sistematski sva ta ostrva razvivši na svakom od njih, od Baffinlanda i Ellesmerelanda do Bankslanda i Prince Patrickova ostrva, kanadsku zastavu. Da se je Bernier smio slobodnije kretati, bio bi ljeti 1909. s obzirom na povoljno vrijeme leda i on prošao čitavim sjeverozapadnim prolazom. Kad je to kasnije pokušao izvršiti, prisili ga led na povratak, iako je već, dolazeći sa Zapada, bio dospio do Bankslanda. Na većinu ostrva, što ih je posjetio Bernier, nije od Franklinovih vremena nitko više dolazio, tako da je Bernier mogao sabrati dosta uspomena na Parry-a i druge putnike, koji su tražili Franklina, a u isto vrijeme i uvjeriti se, kako su točno Englezi u ono vrijeme kartografirali obale.

Američki polarni arhipelag ipak još nije sasvim u tančine poznat. Naročito se u Beaufortovom moru, sjeverno od Aljaške, naslućuje nekakova danas još nepoznata polarna zemlja. Taj su kraj istraživali od 1905. do 1907. godine Englez Harrison i Danac Mikkelsen.

Harrisona prisili prerana zima da ostane na Herschelovom otoku, odakle se tek u julu 1906. zaputi na put, prokrstarivši za šest tjedana sve do Bankslanda. Ali pošto nije imao dosta hrane, da tamo prezimi, morade se vratiti na Herschelovo ostrvo. Ni naredne godine nije bio bolje sreće, tako da je mogao prije povratka još samo točno katrografirati deltu rijeke Mackenzie.

Isti nepovoljni rezultat imala je i ekspedicija Einara Mikkelsena, jer su rdjavo vrijeme i led zadržali mnogo njegov jedrenjak »Duchess of Bedford« u Beringovom tijesnu, a za zimovanja mu led tako teško ošteti brod, da ga je morao napustiti i sagraditi kućicu na otoku Flaxman. Mikkelsen na saonama podje odatle na Sjever, ali nije nigdje opazio nikakove zemlje u Beaufortovom moru, iako je po njegovom ledu otišao 200 km daleko na Sjever.

XVIII.

ISTRAŽIVANJA U EVROPSKOM LEDENOM MORU I NA NOVOJ ZEMLJI

Čuli smo već (str. 18.) kako je Bering (sa svojim pratiocima Spanbergom i Čirikovim) prošao 1725. godine moreuzom, koji je kasnije prozvan njegovim imenom. Radi guste magle nije ni slutio, da se u neposrednoj blizini nalazi sjeverozapadni okrajak Amerike. Taj je otkrio istom 1730. Gvozdev.

Sada je ruska vlada opremila sjajnu ekspediciju, koja je trajala punih deset godina (1734.—1743.), a poznata je kao »velika nordijska ekspedicija«. Osim velikog broja ruskih pomorskih oficira sudjelovali su u njoj naučenjaci sviju disciplina. Glavni joj je zadatak bio pronaći sjeveroistočni prolaz, a pri tome je naučno ispitana sjeverna obala Sibirije. Ta se ekspedicija raspada u mnogo pojedinih ekspedicija, koje su proučavale područja pojedinih velikih sibirskih rijeka, stojeći u neprekidnoj medju-

sobnoj vezi. To su bila neobično teška poduzeća za ono vrijeme. Ovzyn i Minin su istražili prostor izmedju Oba i Jeniseja, Dimitrij Laptev izmedju Lene i Kolyme i Anadyra, a Prončiščev je dopro duboko u poluotok Tajmir. On bi bio dostigao možda i najsjeverniju točku Azije i staroga svijeta, koju su kartografski zvali Rt Tabin, da nije zajedno sa svojom junačkom ženom umro od skorbuta. Tako je ta čast zapala njegova kormilara Čeljuskina, koji je preuzeo komandu poslije njega i 1742. otkrio sjeveroistočni rt prozvan njegovim imenom*).

Velika nordijska ekspedicija istraživala je i Beringov tjesnac, jer je trebalo utvrditi, da li suprotna obala pripada američkom kontinentu. To su ispitivali Bering i Čirikov, ali im je brodove bura rastavila. Čirikov stupi na američko tlo kod današnjeg grada Sitke, nadje Aleute i vrati se na Kamčatku, pošto mu je mnogo ljudi pomrlo od skorbuta. Bering se iskrca na američko tlo kod Prince of Wales-sunda, a onda zaplovi pokraj Aleuta, za koje nije znao da su ostrva. Na povratku se razbi ladja kraj pustog Beringovog ostrva. Pošto nisu odmah opazili, da su odasvuda okruženi morem i kako se nisu onako oslabljeni bolešću usudili, da na slabim čamcima prijedju na susjedni kontinenat, većina ih padne žrtvom skorbuta, a medju njima i sam Bering (1741.). Jedva su imali vremena, da pokopaju mrtvace i da ih sačuvaju od gladnih plavih lisica, kojih je onda, kao i skupocjenih vidra, bila još sva sila. Oni, koji preživješe, dokopaju se kašnje pod Stellerovim vodstvom luke Petropavlovsk na Kamčatki, donesavši glasove o tome, kako su Beringovo more i njegova ostrva bogati korisnim životinjama svake vrste.

*) Interesantno je, da su od toga vremena morem doprli do Rta Čeljuskina samo četvorica: Nordenskiöld, Nansen, Toll i Vilkicki.

To primami mnoge lovce, koji utvrdiše, da su Aleuti ostrva i koji se iskrcaše na poluotoku Aljaški.

Kasnije su krajeve oko Beringova mora istraživali Billings, Sauer, Saryčev, Golovin, Krusenstern i njegov pratilac Langsdorf. Najuspješnije je bilo putovanje ruskih marinskih oficira Ferdinanda Wrangela i P. F. Anjou-a, koji su 1821.—1823. kopnenim putem proputovali najsjevernije dijelove sibirske obale i novosibirskih ostrva. 1821. istražio je poručnik P. F. Anjou novosibirske otoke i ustanovio, da se ne može, zbog leda, mnogo dalje od njih na Sjever dospjeti.

Od 1820.—1823. poduzeo je Wrangel četiri putovanja na saonama, koje su vukli psi, istražujući obalu izmedju Rta Čelagskoj i Kolyme i nastojeći u u isto vrijeme proučiti i zaledjeni pojas mora oko obale, ali ga zadrža pretanki led.

1843. poslan je Theodor Middendorf, da istraži kraj, koji se svršava s Rtom Čeljuskinom. Tako je upoznata čitava arktička obala Sibirije, iako nijedan brod nije bio oplovio njenu skrajnju sjevernu točku. Novosibirska ostrva istražili su Bunge i Toll (1885.—1893.).

G. 1900. otišao je Toll po treći put na novosibirska ostrva, da ispita ostrvo Sannikov, koje je još 1811. opazio Sannikov, ali ga nitko još nije pretražio. Toll je prvo istražio poluotok Tajmyr, pošto mu je tu ležao brod »Zarja« punih jedanaest mjeseci zamrznut u ledu, a kad se najzad oslobodio i zaplovio do blizu Bennett-ova ostrva, prisili ga led na povratak. Prezimio je po drugi put na ostrvu Kotelnoj, ni ne opazivši na cijelom putu Sannikovo ostrvo, koje možda uopće ni ne postoji.

U maju 1902. podje k Tollu i zoolog Birula. Toll se tri tjedna kasnije uputi s astronomom Seebergom i s dva urodjenika na Bennettovo otsrvo. Pošto se radi leda nije mogla poslati »Zarja« po njih, a oni se nisu dugo vraćali, podje im poručnik Kolčak

u pomoć. Na Bennettovom ostrvu nadje zapiske Tollove, koji je boravio tri mjeseca na samotnom otoku, a onda se uputio na Jug prema Novoj Sibiriji. Prema nadjenom opisu, Bennettovo ostrvo je visočina od 460 m, velika 200 četvornih kilometara, a ispresijecana dolinama i glečerima.

Zacijelo je već onda bila zapečaćena sudbina Tolla i njegovih drugova, jer ih nigdje nisu mogli naći. Mora da su stradali, kad su se vraćali s ostrva.

Glavni ulaz u Sibirsko polarno more je Karsko more, koje su dugo smatrali sasvim nepodesnim za plovidbu. Tek koncem šezdesetih godina 19. vijeka uvjeriše se mnogi norveški lovci na kitove i tuljane, da je naprotiv dobro i za plobidbu i da obiluje lovinom.

Tada pokuša 1874. kapetan J. Wiggins uvesti trgovački spoj izmedju Sjeverne Evrope i zapadnosibirskih rijeka. Bez poteškoća stiže do ušća Oba, a i najsmjelija očekivanja daleko nadmaši A. E. Nordenskiöld, koji je 1875. preduzeo dva putovanja u Sibiriju i na maloj jedrenjači dospio do Jeniseja i vratio se istim putem. Time je bila dostignuta meta starijih putovanja na sjeveroistok: rijeka Ob. Pošto su mnogi taj uspjeh pripisivali pukom slučaju i sticaju povoljnih prilika, ponovi Nordenskiöld 1876. taj put do Jeniseja, odakle vrati parobrod istim putem, a sam podje uz Jenisej. Tajna uspjeha sastojala se u tome, da je Nordenskiöld znao, kada je najpovoljnija prilika za taj put, a to je pod kraj ljeta, kad zbog toplije vode rijeke Oba i Jeniseja okopni led, pa se nagomila samo po morskim tjesnacima izmedju Nove Zemlje i ostrva Vajgač, te evropskog kontinenta. Preko tih mjesta u stara vremena nisu ekspedicije mogle prelaziti, a osim toga su obično i prerano polazile u te krajeve.

Nordenskiöld je kao jednim udarcem razbio netočno mišljenje o mogućnosti prolaza u one vode, pa

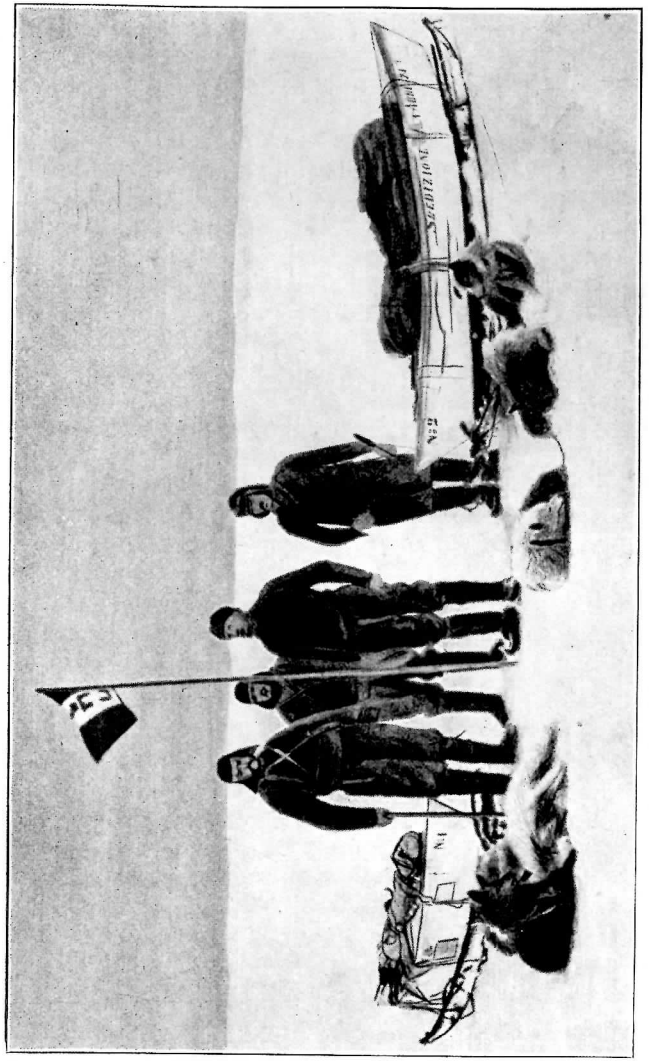

CAGNI I DRUGOVI NA PUTU PREMA SJEVERNOM POLU

su poslije njega Wiggins, Paliser, Dallmann i drugi pomorski kapetani češće polazili onamo i natrag s trgovačkim brodovima u Zapadnu Sibiriju. Ali led nije bio svakog ljeta povoljan, pa nisu sve ladje stigle na metu. I za vrijeme rusko-japanskog rata slali su Rusi naročito ratni materijal, pragove i šinje morem do Jeniseja. Ali uza sve to ovaj morski put nije nipošto stalan, jer su prilike svake godine drugačije, pa je veći broj onih brodova, koji nisu mogli proći tim putem, nego li onih, kojima je to uspjelo. Ima pokušaja, da se s istočne strane prodre na Zapad. Tako je admiral Trajan prevalio put iz Vladivostoka kroz Beringov tjesnac do Kolyme i natrag, a 1912. su dva »ledolomca« prodrla čak do ušća Lene. 1913. je ponovno prošao jedan parobrod preko Beringova tjesnaca do ušća Kolyme i natrag, a iste godine je i kapetan Vilkicki dopro iz istog pravca do Rta Čeljuskina. Na povratku otkrio je Vilkicki sjeverno od Čeljuskina Zemlju Cara Nikole II., a iskrcao se na Bennettovom ostrvu.

Ponovne plovidbe po Karskom moru bile su uvod pokušaju Adolfa Ericka Nordenskiölda, da prodje sjeveroistočnim prolazom.

Rusi su naročito mnogo istraživali dvojno ostrvo od njih nazvano Novaja Zemlja, koje im je već davno prije bilo poznato, nego li se za nj saznalo u ostalom svijetu.

Koncem 18. vijeka oplovio ga je Sava Loškin, koji je onamo zalazio tri ljeta i dvije zime. Kasnije su ga istraživali Rozmyslov, Pospelov i Ludlov i, po carskom nalogu, Lütke.

1832. godine započe svoja putovanja onamo Pahtuzov, a 1837. čuveni prirodnjak Baer. Kasnije su ga topografirali Civolka i Mojsejev.

Unutrašnjost ostrva prešao je 1883. Grinevecki za ljute zime, a kasnije, 1887.—1891., proveo

je tamo tri zime Nosilov, prepativši strašne snježne vijavice i oluje. 1895. predjoše ostrva od Zapada na Istok geolog Černyšev, pa slikar Borisov i neki drugi istraživači.

XIX.

ISTRAŽIVANJE GRÖNLANDA

Znamo, da su tu zemlju našli Normani još u srednjem vijeku. Ali su tamošnje naseobine sasvim zaboravljene, pak su tek u novije doba Grönland obišli engleski polarni istraživači Frobisher, Davis i Hudson, Bylot i Baffin, a onda poslaše naročito Danci više ekspedicija iz političkih i privrednih razloga. 1721. preseli se onamo s porodicom norveški pastor Hans Egede i postade, ne našavši potomaka starih Normana, apostol tamošnjih Eskimljana, osnovavši prvu dansku koloniju Godhavn. Kasnije nastadoše i druge naseobine. Činovnici i misijonari tih naseobina istraživali su i opisivali su svoju najbližu okolicu. Danska država je od godine 1876. stala sistematski istraživati otok, povjerivši posao oko upoznavanja zapadne obale raznim ljudima, kao Steenstrup, Jensen, Kornerup, Holm, Hammer, Ryder i drugi. Ledenu koru, koja pokriva unutrašnjost otoka, istraživali su 1891. i 1892.—1893. Erich von Drygalski, Baschin, Vanhöffen, Stade, Engell i Schöring, dok je Brunn na zapadnoj obali našao preko stotinu starih normanskih ruševina i stotine pradavnih eskimskih naselja.

Sjeverozapadnu obalu oko zatona Melville istraživala je 1902.—1904. danska ekspedicija sa Mylius-om Ericksen-om. Kad su izgubili svoj brod, skloniše se kod Eskimljana u Smithovom zalivu. Tu ih nadjoše škotski lovci na kitove, ali ih ne

povezoše, nego im samo dadoše nešto hrane i dasaka, da si sagrade novi čamac, pa su radi toga morali nanovo prezimiti i pješke poći do Upernivika, najbliže kolonije.

Mnogo je teže istražena istočna obala Grönlanda, koja ima oporu klimu, pa zato nije ni naseljena. Osim toga se radi nepovoljne struje, koja nanosi led i tamo ga nagomilava, ne može pravo ni pristati uz tu istočnu obalu. Prve podatke o njoj donijeli su škotski lovci na kitove Scoresby, otac i sin. Nijedan od njih nije polazio kakove škole, ali je mladji Scoresby, marljivo radeći kao samouk, stekao veliko znanje u prirodnim naukama, pa je njegov putni dnevnik dragocjeno djelo za poznavanje polarnih, a naročito spomenutih krajeva. Pošto su prije toga bili već 17 puta na Spitzbergima, iskrcaše se 1822. godine, koja je bila za to neobično povoljna, četiri puta na istočnoj grönlandskoj obali, te tom prilikom upoznadoše velik komad otoka izmedju 69° i 75° N. Njihov rad nastaviše i upotpuniše odmah slijedeće godine čuveni engleski geofizičar E. Sabine i kapetan Clavering.

Tog engleskog posla pobojaše se Danci, da ne bi izgubili Grönland, koji su od vajkada smatrali svojom svojinom. Zato izaslaše god. 1829.—1831. A. W. Graah-a da istraži južni dio obale istočnog Grönlanda, što je ovaj i učinio dospjevši do 65° sjeverne širine.

Onda pokušaše to isto Francuzi, ali ekspedicija sa poručnikom Blosseville-om propade. Zatim Nijemci god. 1865. sa Wernerom i kapetanom Koldewey-em god. 1868., koji otplovi onamo na maloj jedrenjači »Germania«, ali bez većeg uspjeha, koji ne postiže u većoj mjeri ni druga njemačka polarna ekspedicija na parobrodu »Germania« i jedrenjači »Hansa«.

Pošto je bila istražena zapadna obala, naredi danska vlast, da se istraži i istočna obala Grönlanda.

To učiniše kapetan Holm (1883.—1885.), Nordenskiöld, Ryder, koji je 1891.—1892. potanje istražio 355 km dugi Scoresbysund i Amdrup (1898.—1900.). U isto vrijeme nalazila se na fjordu Franje Josipa i švedska ekspedicija, koja je tražila Andrée-a, a koju je vodio A. A. Nathorst.

Vojvoda Filip Orleanski vodio je 1905. i 1909. dvije uspješne ekspedicije na sjeveroistočnu obalu Grönlanda. Imao je brod »Belgica«, a kapetan joj je bio de Gerlache. Pošto je led bio oba puta vanredno povoljan, mogla je »Belgica« dospjeti čak do Bismarckova Rta, a kasnije do Claveringotoka i sve do 78° 17' N, kad je zaustavi najzad led.

Trebalo je još istražiti jedan komad obale na krajnjem Sjeveru, koji je sa Zapada prilično već uspjelo istražiti Peary-u. Taj zadatak dobi Mylius Erichsen (1906.—1908.). Poslije velike borbe s istočno-grönlandskim ledom prezimi »Danmark« kod Bismarckova Rta, a onda se Mylius Erichsen zaputi na saonama na svoj veliki put na Sjever, s kojega se nije više povratio. Teško su odmicali napred duž obale radi rdjava leda i otvorene vode. Osim toga je skretala obala mjesto prema Sjeverozapadu na Sjeveroistok, a onda zakrenu prema Sjeverozapadu. Poslije te neprilike, koja je znatno produžila trajanje njihova puta, razdijeli se ekspedicija. Poručnik Koch istraži istočnu obalu Peary-landa čak preko Peary-eve najdalje točke i tako dovrši istraživanje grönladske obale. Mylius Erichsen podje opet s potporučnikom Hagen-om i Eskimljaninom Brönlundom prema zalivu Independence, ali mjesto u nj zadje u jedan širok, dotle nepoznati zaton i u 130 km dugi Danmark-fjord. Istom poslije mjesec dana izidjoše opet iz njega, vidjevši da ne idu pravo, te se sastadoše s Kochom, koji se vraćao. Mjesto da se s njime vrati, odluči se Mylius Erichsen za to, da ponovno dopre do zatona Independence, premda je bilo vrijeme poodmaklo, a i

hrane mu već počelo ponestajati. Mislio je, da spomenuti zaton ne može više biti daleko. Ali na daljnjem putu morade i opet zaobilaziti novi jedan dugački fjord, dok nije stigao u zaton Independence Tako je bilo utvrdjeno, da nema vodenog puta izmedju istočne i zapadne obale Grönlanda, da je Peary-ev kanal samo običan fjord, a Peary-land da nije ostrvo, nego samo najsjeverniji kraj Grönlanda.

Pošto je nadošlo ljeto, nije se mogao Mylius Erichsen vratiti, jer je led oko obale bio dobrano okopnio. Stoga sačekaše jesen. Za to vrijeme moradoše klati pse, jer nije bilo dosta lova, kako su se nadali. Pošto su potrošili 19 pasa čekajući tri puna mjeseca, da se mognu vratiti po ledu, krenuše se njih trojica na put tek kada je nastala polarna noć. Zbirke i zapiske ostaviše u Danmark-fjordu. Ali ne odolješe dugo naporima teškog puta, pošto su bili oslabili radi oskudice hrane i jake studeni. Prvo klonu Hagen, a 10 dana kasnije stiže i Mylius Erichsena ista sudbina. Brönlund se mogaše još dovući do bližnjega spremišta, gdje je upisao zadnje bilješke u dnevnik i gdje je najzad zaglavio od zime i slabosti.

Zabrinuti za svoje drugove, koji se nisu dugo vraćali, potražiše ih, ali uzalud. Tek narednog proljeća nadjoše mrtvo tijelo Brönlundovo i tako saznaše za žalosnu sudbinu njegovu i njegovih drugova. Pokušaji, da se nadju i njegovi drugovi nisu medjutim uspjeli, kao što se nisu našle ni njihove zbirke, a ni dnevnici. U tu svrhu je god. 1909. naročito bio izaslan iskusni Einar Mikkelsen na poprište katastrofe.

Prezimivši radi vrlo nepovoljnih prilika leda mnogo južnije, na Shannon-otoku, podjoše Mikkelsen i Iversen u proljeće 1910. preko kopnenog leda prema Danmark-fjordu. Tamo nadjoše nekoliko zapisaka, a onda se, pretraživši najpomnije okolicu zatona, vratiše. Dnevnike, zbirke a ni mrtvace ne mogoše naći. Pošto je lov bio strašno slab, a psi

im koje poskapaše, koje ih moradoše sami pojesti, vratiše se tek nakon neiskazanih napora i muka poslije gotovo pola godine na ostrvo Shannon. Ali tamo ne zatekoše drugove, koji su, izgubivši svoj brod, po njihovoj naredbi, izdanoj prije polaska, bili medjutim otišli kući na jednoj norveškoj lovačkoj ladji, sagradivši prije na obali kućicu i ostavivši u njoj dovoljno hrane. Tu su Mikkelsen i Iversen sve ljeto uzalud čekali na kakovu ladju, a onda moradoše po treći put prezimiti. Tek u julu 1911. primi ih obojicu jedan lovački brod, pošto se preko dvije godine nije za njih ništa čulo. Geografski rezultat te arktičke robinzonade je razmjerno dosta slab.

Nabrojene ekspedicije uspjele su snimiti čitavu obalu golemog otoka, te je današnji Grönland najpoznatija polarna zemlja. Ostalo je još da se istraži njezina unutrašnjost. Ta je bila dugo posve nepoznata i o njoj se samo koješta nagadjalo. Još godine 1725. pokušao je danski major Paars s vojnicima i konjima prodrijeti u unutrašnjost, ali uzalud, kao i god. 1751. trgovac Dalager, koji je već poslije 13 km hoda odustao od tog nauma. Tek 100 godina kasnije pokuša Hayes na svojoj ekspediciji 1860.—1861. opet prodrijeti u unutrašnjost Grönlanda, te je kroz Foulke-fjord zašao za tri dana nekih 90 km duboko u unutrašnjost, o čemu se danas s pravom sumnja. Engleski alpinist Brown i Whymper nisu 1867. bili bolje sreće, jer su samo nekoliko kilometara prodrli po ledu, koji je bio silno ispucan. 1870. i 1883. pokuša iskusni polarni putnik Nordenskiöld preći tu arktičku Saharu, te prvi put dodje za 18 dana 117 km daleko u unutrašnjost, a dva Laplandjanina, koji su ga pratili, otišli su za 58 sati još 230 km dalje na skijama, o čemu se s pravom sumnja. 1886. prevališe Peary i Maigaard za 23 dana 160 km po kopnenom ledu, o čemu se također sumnjalo.

1888. odluči Nansen preći na skijama Grönland s Istoka na Zapad. Nakon vrlo opasne plovidbe uz obalu Istočnog Grönlanda, započe svoje putovanje u društvu Sverdrupa, još trojice Norvežana i dvojice Laplandjana, ispevši se na ledenu koru unutrašnjosti uza Umivik-fjord. Kad nakon 12 dana nisu mogli radi silnih pukotina po glečerima, radi sniježnih oluja i zbog kiše napredovati dosta brzo, da bi mogli na drugoj obali uloviti još na vrijeme zadnju ladju, da ih kući preveze, promijeniše pravac više prema Jugu, ne bi li stigli u luku Godhavn. Dvije pune sedmice prolazili su preko valovite sniježne površine, iz koje nije nigdje provirivao nikakov brijeg. Onda se spustiše strmo niz čitavo čudo ledenih provalija prema zapadnoj obali, dok nisu nakon 40 dana prešli 560 km široku i 2770 m. visoku visoravan ostrva, prekrivenu debelim ledom. Ali ladje više ne nadjoše, te moradoše tamo prezimiti.

1893. predje Garde 280 km široki južni dio, visok 2300 m., a 1912. Švajcarac A. de Quervain sjevernije od Nansena od Zapada na Istok čitavu unutrašnjost. Još prije toga bili su prodrli s njime 1909. A. Stolberg i C. Baebler 100 km daleko sa Zapada u unutrašnjost, a onda je Quervain sa tri druga i s troje saona krenuo iz Disko-zaliva i stigao za šest nedjelja na istočnu obalu kod Termilik-fjorda.

Iste godine stigoše i Danac Koch i Nijemac A. Wegener na Bismarckov Rt, da predju sjevernu polovicu Grönlanda na najširem mjestu, prešavši za vježbu prije toga Island. Prezimivši na visočini iznad Dove-zatona (temperatura je pala čak na —50° C) podjoše na put 20. aprila 1913. na Zapad. Namučivši se dobrano zbog jakih vjetrova i vijavica, koje ih čak primoraše, da 12 dana ostanu na jednom mjestu, stigoše preko 3000 m visoke ledom zalivene unutrašnjosti nakon osam nedjelja 2. jula 1913. do prvog nunataka, a nekoliko dana kasnije do ruba leda ši-

rokog oko 1200 km. Od 16 islandskih konjića preostade im samo jedan, ali su i njega morali ubiti, ne mogući ga prebaciti preko suviše ispucanoga leda. Daljnji prelaz preko glečerskih potoka i dobrano okopnjelog snijega bio je takodjer mučan, a uz to im ponestade i hrane. Bili su već zaklali i pojeli psa, koji ih je pratio cijelim putem, kad se ukaza jedrenjak, koji ih primi i odveze u koloniju Pröven.

Još prije toga predjoše 1912. Knud Rasmussen i Peter Frenchen najsjeverniji dio otoka unakrst.

Najvažnije rezultate postigao je na krajnjem Sjeveru Grönlanda Amerikanac R. C. Peary, koji je onaj kraj od 1891. s neobičnom istrajnošću i žilavošću osam puta prokrstario. On je prvi i utvrdio, da je Grönland ostrvo, a i to dokle dopire kopneni led na Sjeveru.

XX.

PEARY-EVO OTKRIĆE SJEVERNOG POLA

Upravo sa one točke, koja je bila razvikana kao najnezgodnija, uspjelo je najzad stići na sjeverni pol. To je t. zv. »amerikanski put« kroz Smithov zaton. Američkoj izdržljivosti Peary-a uspjelo je izvršiti to slavno djelo.

Robert Peary (rodjen 1856.), američki pomorski oficir, istraživao je mnogo Grönland, prodrijevši 1886. od zatona Disko 160 km u unutrašnjost preko kopnenog leda, a 1881. vodio je po nalogu akademije nauka u Philadelphiji ekspediciju na krajnji Sjever Grönlanda.

U proljeće 1892. krene se Peary iz Smithsunda na svoje prvo veliko putovanje na saonama, na »bijeli marš«, preko kopnenog leda prema Istoku.

*) Nunatak = glavica, koja nije pokrivena snijegom.

S Norvežaninom C. Astrupom i s tri druga pratioca predje Humboldtov glečer i kotlinu, iz koje se led spušta prema drugim golemim ledenim rijekama i podje duž obale, koja pomalo skreće na Istok i Jugoistok, dok nije došao do duboko urezanog zatona, koji radi toga, što ga je otkrio na dan proglašenja američke nezavisnosti (4. jula), prozva Independence-Bay. Na tom putu mogao je konstatirati, da kopneni led blizu obale pomalo nestaje, a onda sasvim prestaje. Poslije toga proputuje Peary južnije odatle sve do mjesta, odakle je bio pošao kopneni led, koji se diže visoko 1200—2500 m. Odmah na početku puta prelomio je Peary nogu, ali mu začudo brzo rana zacijeli.

Sretan svršetak prvog putovanja osokoli Peary-a, da 1893. podje odmah na drugo putovanje u sjeverni Grönland. Ali ovaj put nije bio sretan, jer mu se ljudi pobolješe. S Peary-em je opet bila njegova odvažna žena, koja mu u zimovniku rodi kćerku. Prezimivši podje s osam ljudi i sa 12 saona prema Independence-zatonu, ali ga užasne snježne oluje i strašna studen prisiliše na povratak, iako je bio prešao tek četvrtinu predjašnjega puta. Pošto nisu mogli da nadju radi silnih nameta spremišta hrane ostavljena na ledu, moradoše se vratiti, izgubivši 66 pasa i ostavivši više saona, u zimovnik. Uspješan je bio samo Astrupov put, koji je pohodio nepristupačnu i slabo poznatu sjevernu obalu Melville-zatona, gdje se svršava kopneni led čitavim nizom glečera.

Prezimivši po drugi put, odluči Peary 1895. pokušati nanovo sreću. Ovaj put mu doduše podje za rukom stići do zatona Independence nakon velikih napora i oskudica, ali su prilike bile vrlo nepovoljne, pak nije mogao točnije istražiti istočnu obalu. Zato se vratiše opet u zimovnik, kamo jedva stigoše živi. Od 42 psa dovedoše samo jednoga natrag, a od saona nijedne. I tako Peary unatoč dugogodišnjeg

boravka na Sjeveru, nije bogzna što privrijedio za nauku.

Obje slijedeće ekspedicije imale su glavnu svrhu da donesu golem meteorski kamen, težak oko 800 metričkih centi, o kojemu je još John Ross izvijestio bio, sa Rta York-a, a ujedno da posluže kao priprema za kasniji put prema polu.

Jula mjeseca 1898. otplovi parobrod »Windward«, koji je stavio na raspolaganje engleski mecena polarnih istraživanja Harmsworth, iz Amerike, ali morade već na istočnoj obali Grinnell-Landa proboraviti mirnu zimu bez mnogo snijega. Tada prokrstari Peary na saonama sa svojim Eskimljanima i sa slugom, Crncem Matt Henson-om, koji mu je bio već na prijašnjim putovanjima od velike koristi, onaj kraj sve do Greely-eva nekadašnjeg stana. Za jedne strašne oluje izgubi put, pa je dva dana lutao, zbog čega mu se smrzoše noge, te su mu morali odrezati sedam prstiju na njima. Ali njega ni to ne odvrati od daljnjih putovanja, iako je jedva mogao hodati. Prezimivši po drugi put podje s Matt Henson-om i s petoricom Eskimljana na saonama na zapadnu obalu Sjevernoga Grönlanda. Kad je na 83° 39' N zakrenuo na Jugoistok prema zatonu Independence, nije bilo više sumnje, da je stigao na sjeverni kraj Grönlanda i da je ta zemlja samo golem otok. Peary sad podje prema polu i stiže do 83° 50' N, dakle nešto malo dalje nego li Lockwood prije njega, ali se morade radi nepodesna leda i mnogo otvorenih kanala u njemu povratiti.

Novi pokušaji da stigne na pol, ostadoše uzaludni 1901., jer ni ljudi ni psi nisu poslije treće zime više mogli podnijeti takovih napora. Ali Peary ipak u proljeće 1902. pokuša s Matt Henson-om i s četvoricom Eskimljana još jedanput jurnuti na pol. Poslije šest dana hoda preko golemih sniježnih smetova, koji su se na ledenim poljanama dizali poput brežuljaka, stigoše do otvorene vode i ledenih santa. Što su dalje odmicali, sve je manje bilo santi, a sve više i sve širih kanala, dok se nisu morali vratiti sa 84° 17' N. Radi spomenutih kanala prilično su zašli bili na Zapad. Česte magle i sve češći kanali bili su uzrokom, da su se na povratku namučili većma nego li na putu onamo.

Iako se Peary pune četiri godine uzalud naprezao, da stigne na pol, nije ga to odvratilo od njegova nauma. Odmah 1905. godine krene na novu ekspediciju. Na parobrodu »Roosevelt«, koji je imao naročito jake mašine, stiže do sjeverne obale Grantland-a, gdje se odluči prezimiti kod Rta Sheridan na sjevernom izlazu iz Robesonova kanala. U februaru 1906. krene se Peary, opet s Matt Hensonom i sa dvadeset i jednim Eskimljaninom, sa saonama na put. Otvorena voda i jaka istočna struja zadrža ga i prisili da daleko zaobilazi neke kanale. Jedan takov kanal, koji je išao u nedogled i na Istok i na Zapad, predjoše nakon čekanja od šest dana samo tako što se odvažiše preći preko njega, čim se bio tek slabo zamrznuo. Naskoro potjera oluja, koja potraja šest dana, led daleko na Istok. Ali unatoč svih tih smetnja dospješe do 87° 6' sjeverne širine, te time nadmašiše Cagni-a za 33 minute.

Još 324 km daleko od pola moradoše okrenuti nazad, jer je led bio zbog oluje uništio, stežući se, spremišta hrane i presjekao puteve s pomoćnim odredima. Ploveći na ledu neprestano prema Istoku i boreći se neprestano s kanalima i sa sniježnim vijavicama, stigoše najzad na Sjevernu Grönlandiju. Već su bili pojeli osam pasa i nalazili se u najvećoj neprilici, kad li ubiše nekoliko mošus-bikova i tako se spasiše gladi. Oluja je bila bacila i obje pomoćne družine na Sjeverni Grönland, te je jednu baš Peary spasio, našavši je još u pravi čas iznemoglu i bez zalogaja hrane.

Tek što su se poslije 116 dana povratili na brod, podje Peary na nov put sa saonama, koji potraja 58 dana i kojemu je bila svrha, da se istraži sjeverni rub Grantland-a prema Zapadu sve do zemlje Axel-a Heiberg-a, gdje je Sverdrup kartografirao obalu. Nedaleko od 100. stepena dužine opaziše u daljini novu neku zemlju, jedan dio američkog polarnog arhipelaga, koju prozvaše Crockerland, premda Sverdrup tvrdi, da sjevernije od otoka, koje je sam otkrio, nema više zemlje.

Pošto je na tom svom putu došao prilično blizu pola, uvidje Peary, da bi dobro opremljena ekspedicija, pomoću Eskimljana i ostavljajući na eksponiranim mjestima spremišta, mogla doista stići na cilj. Zato 1908. stiže opet u svoj stari stan na Rtu Sheridan-u. Prije još nego li je sasvim prošla zimska noć, podje Peary 1. marta 1909. na put. Bilo ih je 7 bijelaca i 17 Eskimljana sa 133 psa i 19 saona. Do pola je bilo 768 km daleko, pa se podijeliše na pet družina, od kojih će se četiri u izvjesnim razmacima vraćati, predavši svoju zalihu onoj družini, koja će produžiti put do pola. Isprva su se mnogo zadržavali, obilazeći široke kanale ili mjesta sa novim pretankim ledom. Prije svega ih zadrža i opet šest dana već prije spomenuta zloglasna »opaka pukotina« ili »veliki žlijeb«, u kojemu se kasnije utopio član ekspedicije, Marwin. I kašnje dospješe u opasnost, jer led najednom puče, kad su već bili napravili logor. Ali srećom sve prebaciše preko žlijeba. Ponekad bi se opet vraćali na Jug, kad bi jaki sjevernjak gonio led na Jug s većom brzinom nego li su se sami kretali. Ali onda stupiše opet na dobar, stari led, a 28. marta premašiše širinu, do koje je Peary bio stigao 1906. godine. Kad je već vratio sve četiri družine, požuri se Peary sa svojim crnim slugom Matt Hensonom i četiri po izbor Eskimljana i s najboljim psima i saonama ravno na pol. Poslije pet

napornih ubrzanih marševa, imajući većinom povoljno vrijeme i uglavnom dobar put, te prevaljujući dnevno 46—56 km, konstatovaše 6. aprila da se nalaze na 89° 57' N. Bili su dakle sasvim blizu pola. Peary je bio dakle stigao najzad na metu, koja je bila cilj njegova života i prema kojoj je tolike godine težio, neumorno i žilavo radeći i skupljajući iskustva! Da bi bio sasvim stalan, podje Peary još dalje 18 km u ravnoj crti preko pola i 15 km na desno. Pol se nalazi sred zaledjenog mora, na kojem se ne nalazi nikakovo kopno, nego po njemu vjetrovi gone amo tamo zamrzlu mu koru.

Pošto je već bio april, a bilo se bojati, da će toplije godišnje doba otvoriti mnogo novih žljebova u ledu, vratiše se već nakon 30 sati boravka na polu natrag istim putem. 9 km daleko od pola nisu, mjereći dubinu morsku, mogli na 2750 m dohvatiti dna, što dokazuje, da je more na sjevernom polu vrlo duboko. Dok su putovali sa saonama, svega su 9 puta izmjerili dubinu. Prema tim mjerenjima pruža se kontinentalni pod 82 km prema Sjeveru sve do »opake pukotine«, koja je duboka 201 m, a onda odmah dolaze veće dubljine. Uostalom donio je taj Peary-ev pohod na pol prilično mršav rezultat nauci, jer je Peary nastojao u prvom redu stići na pol. I na Jug su jurili s prosječnom brzinom od gotovo 45 km bez osobitih poteškoća, pa su već za 16 dana — onamo su išli 36 — stigli na obalu Grantland-a. 6. septembra javio je telegram svijetu: »Stigli na pol, »Roosevelt« neoštećen, zaboli američku zastavu na polu«.

Još na povratku stiže Peary-u glas, da je prije njega (21. IV. 1908.) već Cook stigao bio na pol Nakon duže polemike ispostavilo se da Cook laže, iako je sudjelovao više puta u polarnim eskpedicijama kao liječnik, pa je i one godine bio u Jonesovu zatonu. Sami su ga pratioci opovrgli.

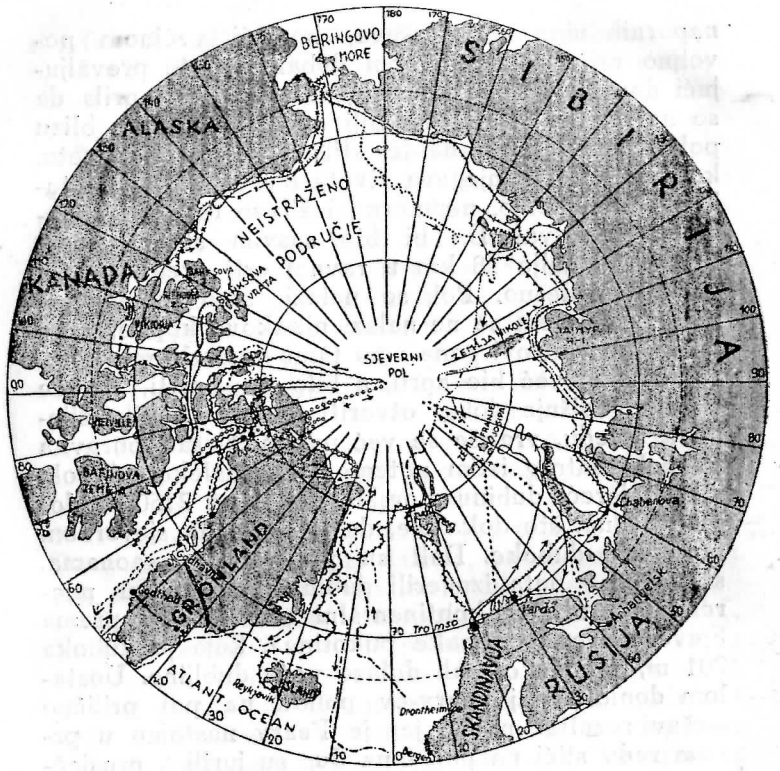

PUTOVANJA NA SJEVERNI POL.

- PARRY
- PARRY
- MC CLUR
- KOLDEWEY
- WEYPRECHT i PAYER
- NORDENSKIÖLD
- PEARY
- NANSEN
- PEARY
- DE LONG
- NANSEN
- PEARY (2 putovanje)
- COOK.
- SVEDRUP
- AMUNDSEN
- LUDV. AMAD od SAVOJE
- BARON od TOLLA
- MYLIUS-ERICHSEN
- VOJVODA od ORLÉANSA
- KOCH i WEGENER
- DE QUERVAIN

SADRŽAJ

		Strana
Uvod	. . . . .	7
I.	Polarna putovanja u starom i srednjem vijeku	9
II.	Traženje sjevero-zapadnog i sjevero-istočnog prolaza do 19. vijeka	12
III.	Traženje sjevero-zapadnog prolaza u 19. vijeku	18
IV.	Franklin i potrage za njim	23
V.	Novija istraživanja na Sjeveru	38
VI.	Propast De Longove družine	49
VII.	Ekspedicije na sjeverni pol	62
VIII.	Nansen odlazi sa »Frama«	69
IX.	Teška borba	83
X.	Vraćanje	88
XI	Najzad eno kopno!	99
XII	Zimovanje na dalekom Sjeveru	109
XIII.	Odlazak prema Jugu	114
XIV.	Napokon opet medju ljudima	134
XV.	Povratak	149
XVI.	Drugi pokušaji da se osvoji Sjeverni pol . .	160
XVII.	Novija istraživanja na Sjeveru Amerike . .	169
XVIII.	Istraživanja u evropskom Ledenom moru i na Novoj Zemlji	173
XIX.	Istraživanja Grönlanda	178
XX.	Peary-evo otkriće Sjevernog pola	184